

Martina Križaj Ortar, Marja Bešter Turk, Marija Končina,
Mojca Bavdek, Mojca Poznanovič, Darinka Ambrož in Stanislava Židan

Na pragu besedila 1

NA PRAGU BESEDILA
UČBENIK ZA SLOVENSKI JEZIK
V 1. LETNIKU GIMNAZIJ IN SREDNJIH
STROKOVNIH ŠOL

1

avtorice dr. Martina Križaj Ortar, dr. Marja Bešter Turk, Marija Končina,
Mojca Bavdek, Mojca Poznanovič, Darinka Ambrož,
Stanislava Židan

recenzenta dr. Janez Dular, dr. Jure Šink

ilustracije Kostja Gatnik

fotografije Janez Pukšič
Fotodokumentacija Dela

uredila Dubravka Berc Prah

1. izdajo uredila Andreja Ponikvar

direktor produkcije Klemen Fedran

založila Založba Rokus Klett, d. o. o.

za založbo Maruša Kmet

oblikovna izvedba in prelom David Guček

tisk Grafostil, d. o. o.

2. izdaja 4. ponatis

naklada 1.500 izvodov

Ljubljana 2012

knjigarna.com

Vse knjige in dodatna gradiva Založbe Rokus Klett
dobite tudi na naslovu www.knjigarna.com.

Na pragu besedila 1 je Strokovni svet RS za splošno izobraževanje na svoji 130. seji dne 18. 3. 2010 s sklepom št. 6130-1/2010/31 potrdil kot učbenik za slovenski jezik v 1. letniku gimnazij in srednjih strokovnih ter tehniških šol.

© Založba Rokus Klett, d. o. o. (1999). Vse pravice pridržane.

Brez pisnega dovoljenja založnika so prepovedani reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnem koli obsegu in postopku, tudi fotokopiranje, tiskanje ali shranitev v elektronski obliki. Tako ravnanje pomeni, razen v primerih od 46. do 57. člena Zakona o avtorski in sorodnih pravicah, kršitev avtorske pravice.

Založba Rokus Klett, d. o. o.
Stegne 9 b
1000 Ljubljana
telefon: 01 513 46 00
telefaks: 01 513 46 99
e-pošta: rokus@rokus-klett.si
www.rokus-klett.si

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

811.163.6(075.3)

NA pragu besedila 1. [Učbenik za slovenski jezik v 1. letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol] / Martina Križaj Ortar ... [et al.] ; [ilustracije Kostja Gatnik ; fotografije Janez Pukšič, fotodokumentacija Dela]. - 2. izd., 4. ponatis. - Ljubljana : Rokus Klett, 2012

ISBN 978-961-209-786-8
1. Križaj-Ortar, Martina
259419648

DN070745

JE ZIK

4 JEZIK

7 Besedni jezik

7 *Besede*

10 *Slovnična ter pravorečna in pravopisna pravila*

13 Slovenski jezik

17 Socialne zvrsti slovenskega jezika

22 Nastanek slovenskega jezika

22 *Indoevropski prajezik*

24 *Praslovanščina*

25 *Nastanek slovenščine*

SPORAZUMJEVANJE

28 SPORAZUMEVANJE

31 Dvosmerno sporazumevanje

32 *Pogovarjanje*

37 *Dopisovanje*

40 Enosmerno sporazumevanje

41 *Sporočanje (govorno nastopanje in pisanje enogovornih besedil)*

41 *Faze sporočanja*

46 *Načela uspešnega sporočanja*

59 *Sprejemanje enogovornih besedil*

60 *Poslušanje govornih nastopov*

64 *Branje enogovornih besedil*

BESEDILO

72 BESEDILO

74 Dvogovorna besedila

75 *Raziskovalni pogovor (intervju)*

78 *Uradni dopisi (zahvala, opravičilo in vabilo)*

82 Enogovorna besedila

82 *Prikazovalna besedila*

82 *Predstavitve osebe*

86 *Predstavitve kraja*

87 *Opis postopka*

89 *Opis naprave*

90 *Propagandna (oglaševalna) besedila*

91 *Besedilo ekonomske propagande*

PRAVOREČJE

94 PRAVOREČJE

96 Prozodične prvine besedila

97 *Poudarek*

97 *Intonacija*

99 *Premori*

100 *Hitrost*

100 *Register*

101 *Barva*

102 Glasovne in prozodične prvine besede

102 *Samoglasniki slovenskega knjižnega jezika*

103 *Samoglasniki – nosilci zlogov in prozodičnih prvin besede*

106 *Soglasniki slovenskega knjižnega jezika*

107 *Izgovor glasov v prevzetih besedah*

PRAVOPIS

108 PRAVOPIS

109 Zapisovanje glasov s črkami

111 Zapisovanje prevzetih besed in besednih zvez

112 Pisanje besed skupaj, narazen ali z vezajem

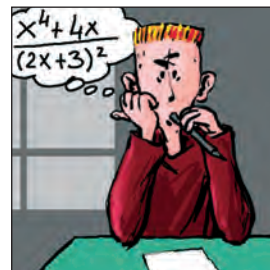
113 Deljenje besed

114 Kratek pregled razvoja pisave

118 Kratek pregled razvoja slovenske pisave

JEZIK

- Katere jezike znate?
- Katerega ste se naučili najprej?
Zakaj prav tega?
Kako ste se ga učili?
- Kako pa ste se učili drugih jezikov?
Čemu ste se jih učili?
- Katerega od naštetih jezikov znate najbolje?
- Katerega uporabljate najpogosteje?
Kaj vse z njim delate?

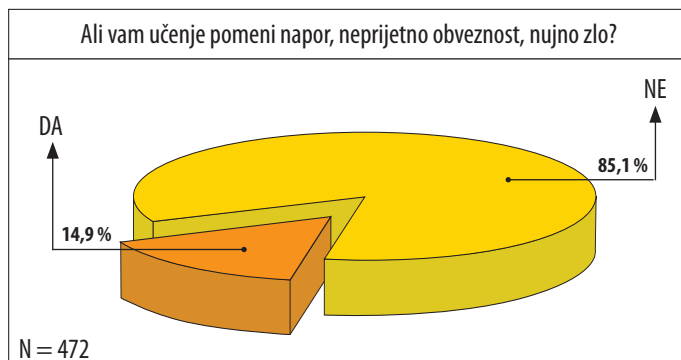
Odgovor na vprašanje, kaj je jezik, je lahko zelo obsežen, odvisno od tega, kaj vse hočemo o njem povedati.

Pomembno se je predvsem zavedati,

- ♦ da nas jezik zaznamuje kot človeška bitja, saj je vse človekovo življenje zaznamovano z njim;
- ♦ da nas vsak jezik, ki ga znamo, povezuje s skupnostjo, ki govori tisti jezik – v jeziku se namreč zrcalijo njeni civilizacijski, kulturni, misljenjski, doživljajski, vrednotenjski, vedenjski vzorci in te prenašamo z jezikom iz roda v rod;
- ♦ da v jeziku razmišljamo, čustvujemo, si kaj predstavljamo oz. načrtujemo ...;
- ♦ da z njim navezujemo in ohranjamo stike z drugimi ljudmi (npr. *Dober dan!*, *Hej!*);
- ♦ da z njim ubesedujemo predmetnost okrog sebe (npr. *gozd*, *gora*, *sneg*);
- ♦ da z njim drugim sporočamo svojo vednost o čem (npr. *Linorez je grafična tehnika, pri kateri se z žlebičastim peresom reže v linolej.*), svoje prepričanje o čem (npr. *Manjkajoče učbenike boste zagotovo dobili v štirinajstih dneh.*), svoje mnenje o čem (npr. *Slovenščina se mi ne zdi težka.*), svoje doživljanje česa (npr. *Kakšne globoke misli!*), svoje hotenje po čem (npr. *Odprite delovni zvezek na strani 12.*) ipd.;
- ♦ da z njim povzročamo spremembe v družbi (npr. *Imenujem te za blagajnika dijaške skupnosti.*);
- ♦ da z njegovo pomočjo spoznavamo vednost, prepričanje, mnenje, doživljanje, hotenje drugih.

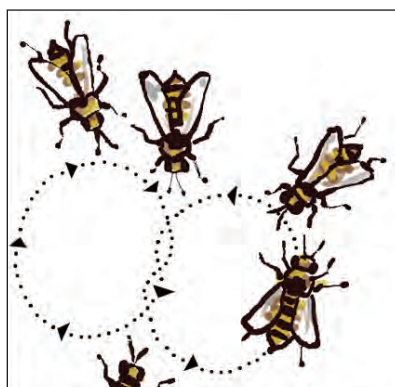
Jezik je **sredstvo, s katerim tvorimo** (govorimo oz. pišemo) **besedila** ter **sprejemamo** (poslušamo oz. beremo) **in razumemo besedila drugih**.

Jezik je za človeka **temeljno sredstvo sporazumevanja** (komunikacije); človeški jezik je večinoma **besedni jezik**, dopolnjujejo pa ga tudi prvine **nebesednega jezika** (pri govorjenju npr. glasnost, hitrost, kretnje, mimika, drža telesa ...; pri pisanju pa preglednice, grafi, fotografije, vrsta tiska ...). Strokovnjaki ugotavljajo, da s prvinami nebesednega jezika pogosto sporočamo (tudi nehote) celo več kot z besednim jezikom.

- S katerimi prvinami so predstavljene ugotovitve ankete?
Skušajte jih izraziti z besednim jezikom.
- Kaj sporoča oseba na fotografiji?

Včasih **se sporazumevamo tudi drugače**: Če se s prijateljem dogovorimo za določen način zvonjenja, že po zvonjenju vemo, kdo je prišel; policistovo gibanje v križišču voznikom pove, ali naj peljejo ali čakajo; kadar umre sodelavec ali državnik, sporočimo svojo žalost z izobešenjem črne zastave ali spustimo državno zastavo na pol droga; včasih so si naši predniki s kurjenjem kresov sporočali, da jim grozi nevarnost (se jim bližajo Turki), itd. Ta znamenja so (bila) dogovorjena, vsem uporabnikom pomenijo (so pomenila) isto.

Ne le človek, **tudi živali imajo svoj jezik**. Znan je čebelji ples, s katerim čebele (nabiralke) svojim vrstnicam v panju sporočajo podatke o smeri in oddaljenosti paše.

Najbolj znana in najpomembnejša plesa sta krožni in tresorepi. S *krožnim plesom* čebela pove, da je paša v bližini panja; s *tresorepim* pa, da je paša oddaljena več kot 100 metrov.

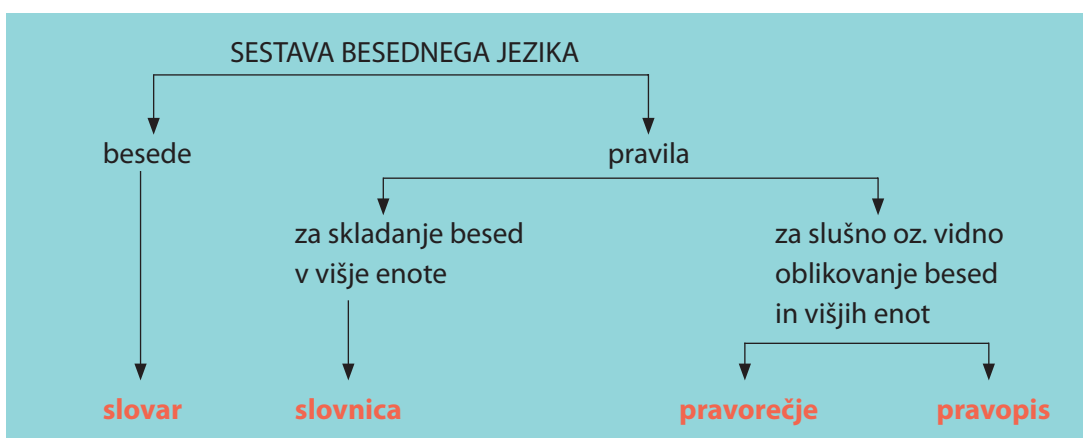
Seveda se živali sporazumevajo v veliko manjšem obsegu kot človek, saj se sporazumevajo o eni sami "stvari" in na en sam način. Ljudje pa sporočamo ne le o obstoječi stvarnosti, temveč celo o umišljeni, in sicer govorno, pisno ali celo gibalno (prim. kretnje gluhih). Človek pa ima še eno zmožnost, ki je nima nobeno drugo bitje – z jezikom lahko govori tudi o svojem jeziku in o jeziku drugih; pravimo, da ima razvito metajezikovno zmožnost.

Besedni jezik

Jezik
Besedni jezik

- Po čem se besedni jezik loči od nebesednega?
- Kaj je torej temeljna enota besednega jezika?
- Naštete nekaj besednih jezikov.
Ali spada mednje tudi jezik kretenj? Pojasnite svoj odgovor.

Za človeka je temeljno sredstvo sporazumevanja **besedni jezik**. Temeljna enota besednega jezika je **beseda**. Vendar pa se ljudje ne sporazumevamo le s posamičnimi besedami (npr. *današnji*, *predstava*, *odpasti*, *zaradi*, *bolezen*), temveč pri govorjenju in pisanju upoštevamo tudi **pravila za skladanje besed v višje enote** (npr. v povedi – *Današnja predstava odpade zaradi bolezni.*) in **pravila za slušno oz. vidno oblikovanje besed in višjih enot** (tj. pravorečna in pravopisna pravila).

Besedni jezik je torej dogovorjeni **sestav besednih znamenj in pravil** za tvorjenje ustnih in pisnih besedil.

Človek se besednega jezika nauči iz okolja in ga uporablja pri vsakdanjem sporazumevanju v družbi, v šoli pa ga načrtno opazuje, teoretično spoznava njegova pravila in se uri v sprejemanju in tvorbi raznih besedil. Tako si bogati jezikovno znanje in zato jezik uspešneje uporablja.

Besede

Jezik
Besedni jezik
Besede

- Kaj je *podzemeljski del rastline, ki ji dovaja vodo in v njej raztopljene snovi*? Ali je ta beseda enopomenka? Če ni, navedite še njen drugi pomen.
- V katerih okoliščinah bi lahko uporabili besede *lojtra*, *bajla*, *čičati*, *laringitis*? So te besede slogovno nezaznamovane ali zaznamovane?
- Besedam *korenina*, *čičati*, *ker*, *na* določite besedno vrsto in ob vsaki pojasnite svoj odgovor.

Besede so dogovorjena znamenja iz glasov ali črk, s katerimi kaj poimenujemo, npr. domačo žival, ki lovi miši, z besedo *mačka*, vzročno razmerje med dvema dejanjema z besedo *ker*, vljudno zahtevo z besedo *prosim*, sporočevalca z besedo *jaz* ...

Vsaka beseda zato **nekaj pomeni**. Večina besed nima enega samega pomena, temveč jih ima več (prim. *konj* 1. domača žival, ki se goji zlasti zaradi vprege in ježe, 2. velik, neroden človek, 3. šahovska figura, ki se polaga na polje za dve mesti naprej in eno vstran; skakač, 4. telovadno orodje z ročaji ali brez njih za gimnastične vaje, preskok). V slovarju, ki je urejena zbirka besed in njihovih razlag, prevladujejo večpomenske besede; enopomenske besede so redke – večinoma so to strokovni izrazi (termini, npr. *dobrin* agr. krompir domače sorte s svetlo rumenim mesom, odporen zlasti proti raku).

Z isto besedo torej lahko poimenujemo razne stvari (zato so besede večpomenske) – na drugi strani pa lahko isto stvar poimenujemo z različnimi besedami, npr. *domačo žival* za čuvanje doma, za lov kot *pes*, *psiček*, *kuža*, *kužek*, *mrcina*, *pesek*, *pos* ... Zato lahko v vsakem jeziku najdemo sopomenke (sinonime), tj. besede, ki imajo enak oz. soroden pomen.

Čeprav so v slovarju vsakega jezika besede z enakim ali sorodnim pomenom, moramo pri govorjenju ali pisanju zelo paziti, s katero besedo bomo poimenovali stvari – ni namreč vsaka beseda primerna za vsakega naslovnika oz. za vse okoliščine sporočanja; saj tudi z vrstniki govorimo drugače kot s starši, učitelji, policisti, zdravniki ali tujci.

Kot vidimo, **besede** niso samo nosilke pomena, temveč **imajo** tudi **določeno slogovno vrednost**. Besede, ki jih lahko uporabljamo v vseh okoliščinah, saj z njimi zgolj poimenujemo določeno predmetnost, so **slogovno nezaznamovane**. Besede, ki pa razodevajo tudi sporočevalca (npr. njegovo starost, pokrajinski izvor, čustveno razmerje do ubesedovanega ipd.), lahko uporabljamo le v določenih okoliščinah; te besede so **slogovno zaznamovane**. Tako je med sopomenkami *pes*, *psiček*, *kuža*, *kužek*, *mrcina*, *pesek*, *pos* le ena slogovno nezaznamovana (in sicer *pes*), vse druge pa so slogovno zaznamovane (*psiček*, *pesek*, *kuža* in *kužek* ljubkovalno, *mrcina* slabšalno in *pos* narečno).

Ugotovili smo, da imajo besede pomen in slogovno vrednost. Vendar to še ni vse: vsaka **beseda** namreč **nosi** tudi **podatke** o sebi, tj. **o svoji obliki** – beseda *knjiga* npr. o tem, da je samostalni, da je ženskega spola, da je v ednini, da ima tudi dvojino in množino, da sestoji iz nepregibnega in pregibnega dela (osnove in končnice, prim. *knjig-a*) in da se sklanja po prvi ženski sklanjatvi. Vsaki besedi torej lahko določimo besedno vrsto, nekaterim med njimi pa še druge oblikovne lastnosti (samostalnikom npr. spol, število in sklanjatev).

Besede danega jezika so zbrane in opisane v posebnih knjigah, slovarjih.

škrat *škra*ta m, im. mn. tudi škra^tje (â á) 1. v pravljicah zelo majhnemu moškemu podobno bradato bitje, navadno nagajivo: škrat je živel v votlem drevesu; poreden škrat; zgodbe o škra^tih; bila je nagajiva kot škrat / gorski, gozdni škrat; dežela škra^tov 2. *kip ali podoba, ki to bitje predstavlja*: škra^ta bom postavil zraven gredice z vrtnicami / vrtni škra^t 3. ekspr. zelo majhen človek: proti meni je pravi škra^t 4. ekspr. poreden, neugnan otrok: pri hiši ni več miru, odkar imamo tega škra^ta 5. evfem. hudič: menda mu pomaga sam škra^t / kot kletvica o ti škra^t ti • šalj. v zadnji številki nam je ponagajal tiskarski škra^t je tiskarska napaka, so tiskarske napake

škrat *M* (-a ...) 1. der Gnom, der Kobold; (palček) der Zwerg; kralj -ov der Zwergen^könig | 2. gozdni: der Schrat, Schratt, južnonemško: der Schrätel; zemeljski: der Kobold, der Alraun, das Erdmännchen; hišni: der Kobold, das Heinzelmännchen | 3. tiskarski - der Druckfehlerteufel

- Primerjajte sestavka iz dveh slovarjev. V čem se razlikujeta?
- Je beseda *škrat* enopomenska ali večpomenska? Utemeljite odgovor.
- Ali je iz prvega slovarskega sestavka mogoče razbrati, v katero besedno vrsto spada beseda *škrat*? Utemeljite odgovor.

Slovarji so **enojezični** ali **večjezični**. V enojezičnih slovarjih (kot je Slovar slovenskega knjižnega jezika) so besede danega jezika opisane – ob vsaki besedi so navedene njene oblikovne lastnosti (tudi glasovna podoba) in slogovna zaznamovanost ter razloženi njeni pomeni, ponazorjeni s primeri iz besedil. V večjezičnih slovarjih (npr. v slovensko-nemškem) pa so besede danega jezika zamenjane s tujejezičnimi ustreznici.

- Ali je naslednji slovarski sestavek iz enojezičnega ali dvojezičnega slovarja? Pojasnite odgovor.
- Povejte naslov tega slovarja.
- Čemu uporabljate ta slovar – da bi se poučili o zapisu besed ali o njihovem pomenu?
- Kaj ste izvedeli o besedi *megla* iz tega slovarskega sestavka?
- Kako se imenuje krepko natisnjena beseda na začetku slovarskega sestavka?
- Katera oznaka nam pove, katerega spola je beseda *megla*?
- Koliko pomenov ima ta beseda? Kako je to zaznamovano?
- Kateri pomen je predstavljen najprej – preneseni ali prvotni/osnovni?
- Ali so v slovarskem sestavku navedeni zgledi iz dejanske jezikovne rabe?
- Kaj je navedeno za znamenjem ● in kaj za ◆?

megla -è in mègla -e [mɛg] ž, rod. mn. mègel stil. meglá (ǎ è; à) **1.** v ozračju nizko nad zemljo zgoščeni vodni hlapi, ki povzročajo slabo vidljivost: megla se dviga, nastopi, se spušča; megla se gosti, se razkadi; po kotlinah leži megla; iz megle rosi; bela, siva megla; gosta, redka megla; jesenska, jutranja megla; ekspr.: po dolini se valijo, vlečejo megle; nad vodo visi megla; veter razganja meglo; debela megla *gosta*; gore so zavite v meglo / jutri bo megla *megleno* / pri označevanju krajevnosti ali časovnosti: ob megli je vidljivost slaba; zaiti v megli // ekspr., s prilastkom *velika količina, množina delcev česa v ozračju, ki povzroča slabo vidljivost*: snežna megla; megla prahu; megla škropiva **2.** ekspr. *nejasnost, nedoločenost, negotovost*: pregnati meglo iz duše; zdaj tava v megli in mraku; njegova umetnost se potaplja v abstraktne megle / z oslabljenim pomenom: razpršiti megle predsodkov; prihodnost je zavita v meglo negotovosti; zdrsnil je v meglo nezavesti ● ekspr. megla se mi dela pred očmi zaradi slabosti, bolezni *se mi zdi, da vidim pred očmi meglo*; ekspr. če je malo več pil, mu je razum ovila megla *ni mogel več logično misliti, trezno presojati*; ekspr. to obdobje zgodovine je še zavito v meglo *je še neraziskano, nejasno*; kaj se vlečeš kot megla *počasi, leno hodiš, greš*; spominjam se tega kakor v megli *nejasno*; od razburjenja je videl vse (kot) v megli *nejasno, nerazločno* ◆ meteor. inverzna megla *ki nastane v kotlinah in dolinah ob toplotnem obratu*; nizka megla *ki leži neposredno nad zemeljsko površino*; visoka megla *ki se dviga v višje zračne plasti*; navt. rog za meglo *priprava, s katero daje jadrnica v megli zvočne signale*; voj. umetna megla *s kemičnimi sredstvi narejena, povzročena megla za maskiranje*

Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) uporabljamo predvsem takrat, kadar nas zanima, kaj pomeni dana beseda. V slovarju je zbranih ok. 100.000 besed; te so razvrščene po abecedi in opisane v t. i. slovarskih sestavkih. Vsak slovarski sestavek sestoji iz več delov; najpomembnejša sta iztočnica/geslo (tj. prva beseda) in pomenski del – ta se večinoma začne s številko 1. in traja do konca sestavka. V njem so razloženi in ponazorjeni vsi pomeni dane besede, pogosto pa so dodane tudi stalne besedne zveze, v katerih nastopa dana beseda (t. i. frazeološko gnezdo, zaznamovano z znamenjem ●), in strokovni izrazi, katerih del je dana beseda (t. i. terminološko gnezdo, zaznamovano z znamenjem ◆).

SSKJ obstaja v petih knjigah (izhajale so od l. 1970 do 1991) ali v eni (izšla je l. 1994), dostopen pa je tudi v elektronski obliki (<http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>).

Slovnična ter pravorečna in pravopisna pravila

Beseda je sicer temeljna enota besednega jezika, vendar pa za sporočanje v danem jeziku ni dovolj le to, da obvladamo besede (slovar) – obvladati moramo tudi slovnična ter pravorečna in pravopisna pravila.

Slovnična pravila urejajo skladanje besed v višje enote; učijo nas torej tvoriti pravilne

♦ besedne zveze, npr.

<i>visoko drevo</i>	(ne <i>visok drevo</i>)
<i>hiša v mestu</i>	(ne <i>hiša v mesto</i>)
<i>pet dijakov</i>	(ne <i>pet dijaki</i>)
<i>kljub dežju</i>	(ne <i>kljub dežja</i>)
<i>branje knjige</i>	(ne <i>branje knjigo</i>)

♦ povedi, npr.

<i>Zemlja se je zatresla.</i>	(ne <i>Zemlja se je zatresel</i> . ali <i>Zemlja sem se zatresla</i> .)
<i>Aleš pije sok.</i>	(ne <i>Aleš pije soka</i> .)
<i>Pet planincev se še ni vrnilo.</i>	(ne <i>Pet planincev se še niso vrnilo</i> .)
<i>Nimam naloge.</i>	(ne <i>Nimam nalogo</i> .)
<i>Brežice so mesto.</i>	(ne <i>Brežice je mesto</i> .)
<i>Ker je zaspal, je zapeljal s ceste.</i>	(ne <i>Zaspal je, ker je zapeljal s ceste</i> .)
<i>Povedal je vse, kar je vedel.</i>	(ne <i>Povedal je vse, kaj je vedel</i> .)

♦ besedila (zveze povedi), npr.

Potopis je besedilo o potovanju posameznika ali skupine. Napisan je lahko v prvi osebi.
(ne *Potopis je besedilo o potovanju posameznika ali skupine. Napisana je lahko v prvi osebi*.)

Scenarist je v vasi nekaj posebnega. Zato sta ga obiskali dekleti iz sedmega razreda.
(ne *Poklic scenarista je v vasi nekaj posebnega. Zato sta ga obiskali dekleti iz sedmega razreda*.)

Upam, da bo prošnja ugodno rešena. Za to se vam že vnaprej zahvaljujem.
(ne *Upam, da bo prošnja ugodno rešena. Zanj se vam že vnaprej zahvaljujem*.)

Slovnična pravila so v jezikih zelo različna; večino tistih za materni jezik se mimogrede naučimo že v otroštvu, za tuji jezik pa se jih moramo zavestno učiti, vendar jih v rabi praviloma ne obvladamo tako dobro kot za materni jezik.

• Preberite besedilo, ki je bilo priloženo škatli z igračo.

Pozor! Navodilo za graditev makete prečitati pred začetek uporabe. Navodilo točno slediti in pred seboj držati kot priročnik. Sklopi in pribor držati na varnem od otrok (pod 36 mesecev) in domačih živali. Umiti roke in orodje po končanem delu. Prosimo uporabljajte samo predpisani pribor priložen k sklopu, ali pa tisti kod teri je priporočeni v navodilu za dele. Za čas dela prosim ne jesti, ne piti ali pa kaditi! Držati daleč od vžigalnih izvir. Material ne smete pribliziti ustam, koži in očem ali pa pogoltniti. Izparitve ne udihati. V slučaju če je tvar prišla v oči: takoj oči s tekočo vodo isprati in nemudoma poizkati zdravinsko pomoč. V slučaju da ste tvar pogoltnili: usta isprati takoj z vodo in popijte svežo vodo. Ni potrebno izvati bruhanje. Nemudoma poizkati zdravinsko pomoč.

- Katere napake prevladujejo v tem navodilu – poimenovalne ali slovnične?
- Ali je bilo to navodilo najprej napisano v slovenskem jeziku ali v katerem drugem? Pojasnite svoj odgovor.
- Ali je to navodilo prevedel Slovenec? Pojasnite svoj odgovor.
- Kdo naj bi načeloma prevajal besedila v slovenščino – naravni govorec slovenskega ali tujega jezika?
- Ali je to navodilo razumljivo?
- Ali upoštevanje slovničnih pravil vpliva na razumljivost besedila? Ali se tega zavedate tudi pri svojem govorjenju/pisanju v slovenskem jeziku?
- Ali bi proizvajalec sploh smel prodajati izdelek s takim navodilom?
- Odpravite napake – na list papirja napišite popravljeno navodilo. Svoje popravke primerjajte s popravki sošolcev.
- V katerem jezikovnem priročniku so predstavljena slovnična pravila slovenskega jezika – v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, v Slovenski slovnici ali v Slovenskem pravopisu?
- Oglejte si naslovnico jezikovnega priročnika in povejte njegov naslov ter ime in priimek njegovega avtorja.

Slovnična pravila slovenskega jezika so opisana v Slovenski slovnici Jožeta Toporišiča iz leta 1976 (prenovljena izdaja iz l. 2000).

Pravorečna pravila nas učijo knjižnega izgovarjanja besed in višjih enot.

Zajemajo pravila

- ♦ o izgovoru glasov v različnih položajih v besedi, npr.

<i>gledauka</i>	(ne gledalka)
<i>mɔgla</i>	(ne mɛgla)

- ♦ o naglaševanju besede in o trajanju naglašene samoglasnika, npr.

<i>otròk</i>	(ne ôtrok)
<i>smétana</i>	(ne smetána)

- ♦ o melodiji, glasnosti, hitrosti in višini govorjenja, o delanju premorov in o barvanju glasov, npr.

France Prešeren se je rodil v Vrbi na Gorenjskem.

(ne France Prešeren se je rodil v Vrbi na Gorenjskem.)

Jezik
Besedni jezik
Besede
Pravila
Slovnična pravila
Pravorečna pravila

- Katero jezikovno zvrst ste govorili v zgodnjem otroštvu – knjižno ali neknjižno?
- Ali ste imeli pri učenju knjižnega jezika kaj težav? Če da, katere?
- Primerjajte svojo neknjižno izreko s knjižno:
 - Ali izgovarjate v besedah enake glasove?
 - Ali besede enako naglašujete?
 - Ali trajajo vaši naglašeni samoglasniki enako dolgo kot v knjižni izreki?
- S čim imate pri knjižni izreki največ težav?
 - Kako bi jih odpravili?
- V katerem jezikovnem priročniku se lahko poučite o knjižni izreki slovenskih besed?

Znano je, da se večina ljudi najprej nauči neknjižno različico svojega maternega jezika (npr. narečje) – torej najprej usvojimo neknjižni izgovor glasov v besedi, neknjižno naglaševanje besed ipd. Če je naša neknjižna izreka zelo drugačna od knjižne, moramo kasneje, ko se učimo knjižnega jezika in ko ga v določenih okoliščinah tudi uporabljamo, zelo paziti, da upoštevamo pravorečna pravila, tj. pravila za knjižno izreko besed in višjih enot. O knjižni izreki dane besede se lahko poučimo v slovarjih, npr. v Slovarju slovenskega knjižnega jezika ali v slovarskem delu Slovenskega pravopisa, o splošnih zakonitostih slovenske knjižne izreke pa v Slovenski slovnici (v poglavju Glasoslovje).

Pravopisna pravila nas učijo pravilnega pisanja besed in višjih enot. Zajemajo pravila

- ♦ o zapisovanju glasov s črkami, npr.

risba (ne *rizba*)

- ♦ o rabi velikih in malih črk, npr.

Dolenjske Toplice (ne *Dolenjske toplice*)

- ♦ o rabi ločil, npr.

Zanima me, koliko je ura. (ne *Zanima me, koliko je ura?*)

- ♦ o deljenju besed, npr.

iz-za (ne *i-zza*)

- ♦ o pisanju besed skupaj, narazen ali z vezajem, npr.

novomeški (ne *ново meški*)
tako imenovani (ne *takoimenovani*)
A-kategorija (ne *A kategorija*)

- ♦ o pisanju prevzetih besed, npr.

pica (ne *pizza*)
John (ne *Džon*).

- Katera pravopisna pravila vam povzročajo težave?
 - Zakaj?
 - Kako bi odpravili te težave?
- V katerem jezikovnem priročniku se lahko poučite o pisanju slovenskih besed?

Tudi pravopisna pravila so v jezikih zelo različna. Mnogim ljudem se zdi slovenska pravopisna pravila sprva zapletena, vendar pa se jih da naučiti – pri tem si lahko pomagamo s Slovenskim pravopisom iz l. 2001. Ta sestoji iz dveh temeljnih delov: prvi del vsebuje podrobno predstavitev in ponazoritev pravopisnih pravil, drugi del (t. i. pravopisni slovar) pa predstavlja zapis ok. 120.000 slovenskih besed.

Slovenski jezik

Jezik
Besedni jezik
Slovenski jezik

- Kateri jezik je vaš materni/prvi jezik?
- Kaj vam pomeni vaš materni/prvi jezik (v primerjavi z drugimi jeziki, ki jih še znate)?
- V katerem jeziku razmišljate/sanjate/čutite?
- V katerem jeziku se najlaže sporazumevate?
- Naštejte jezike, ki jih govorijo državljani Republike Slovenije.
- Ali imajo vsi ti jeziki v Republiki Sloveniji enak pravni/ustavni položaj?
- Predstavite pravni/ustavni položaj slovenščine, italijanščine, madžarščine, hrvaščine, angleščine, romskih narečij v Republiki Sloveniji.
- Kateri jezik je v Republiki Sloveniji državni jezik?
Kaj to pomeni oz. kako se to kaže?
- Kateri jezik je v Republiki Sloveniji uradni jezik?
Kaj to pomeni oz. kako se to kaže?
- Koliko uradnih jezikov je v delu slovenske Istre (npr. v Kopru, Piranu, Izoli) in v delu Prekmurja (npr. v Lendavi)?
Kateri jeziki so to?
Kako se to kaže?
- Zakaj je italijanščina oz. madžarščina na določenem območju Republike Slovenije tudi uradni jezik (ob slovenščini)?
- Ali so javna obvestila v Novi Gorici lahko v slovenščini in italijanščini, na Bledu pa v slovenščini in angleščini?
Pojasnite odgovor.
Ali bi bila ta obvestila lahko tudi samo v italijanščini oz. samo v angleščini?
Pojasnite odgovor.
- Koliko je uradnih jezikov v Evropski uniji?
Od kdaj je med njimi tudi slovenščina?
Kako se to kaže?

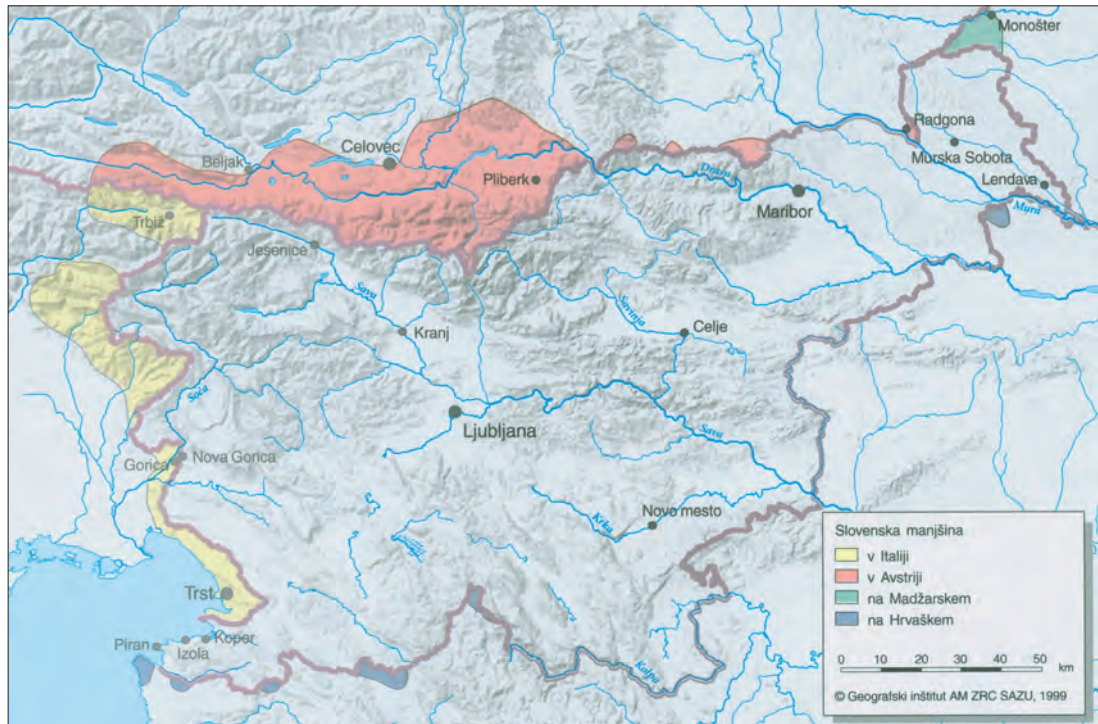
Besedni jezik, ki ga govori večina prebivalcev Republike Slovenije, je slovenski jezik ali slovenščina.

1. Za večino je slovenščina materni jezik, za druge, ki živijo v Republiki Sloveniji, je drugi jezik; za nekatere ljudi pa je to tuji jezik.

Jezik
Besedni jezik
Slovenski jezik
Materni, drugi in
tuji jezik

- ♦ **Maternega jezika** se naučimo kot prvega (v družini) in v njem najlaže razmišljamo, čustvujemo, doživljamo in razumevamo sebe in druge ter sporočamo drugim o sebi in svetu. Dobro obvladovanje maternega jezika je pomembno za vsakega človeka; kdor ima težave pri sporazumevanju v materinščini, ima po navadi težave tudi pri vključevanju v družbo, pri delovanju v vsakdanjem življenju pa tudi pri učenju tujih jezikov.

Materni jezik ni pomemben samo za človekov osebni razvoj, temveč tudi za razvoj narodne zavesti, saj se z maternim jezikom ukoreninjamo v kulturo lastnega naroda.

Slovenščina je tudi materni jezik Slovencev, ki živijo zunaj meja naše države, tj. v Italiji, Avstriji, na Madžarskem in Hrvaškem, kjer so Slovenci avtohtoni/domači prebivalci (t. i. zamejci), ter v evropskih in prekomorskih državah, kamor so se izselili (t. i. izseljenci). V zamejstvu so pravice Slovencev do rabe slovenščine v javnosti deloma priznane, vendar se v praksi ne uresničujejo povsod. V izseljenstvu je raba slovenščine omejena na zasebno področje, zato je večja verjetnost, da se zaradi tujega govornega okolja pozabi.

Tisk, namenjen
Slovcem zunaj
slovenskih meja

- ♦ Slovenščina je **drugi jezik** ali **jezik okolja** za predstavnike obeh avtohtonih narodnih manjšin v Republiki Sloveniji (tj. italijanske in madžarske), za Rome in za priseljence. Vsi ti se morajo ob svojem maternem jeziku naučiti tudi slovenščino, in sicer zaradi stika s slovenskim jezikovnim okoljem ter zato, ker je slovenščina v Republiki Sloveniji državni in uradni jezik.

- ◆ Slovenščine pa se mnogi (na)učijo kot **tuji jezik**, npr. na tečajih oz. pri študiju na tujih univerzah ali v naši državi.

2. Slovenščina je v Republiki Sloveniji državni in uradni jezik.

- ◆ Slovenščina je **državni jezik** Republike Slovenije; to pomeni, da predstavlja celotno Slovenijo kot samostojno državo. Pri ustnem in pisnem sporazumevanju jo uporabljajo državni organi (predsednik republike, vlada, parlament, sodišče, vojska, policija idr.), zapisana je na evrskih kovancih in tudi državna himna se poje v slovenščini.

Jezik

Besedni jezik

Slovenski jezik

Materni, drugi in

tuji jezik

Državni in uradni

jezik v RS

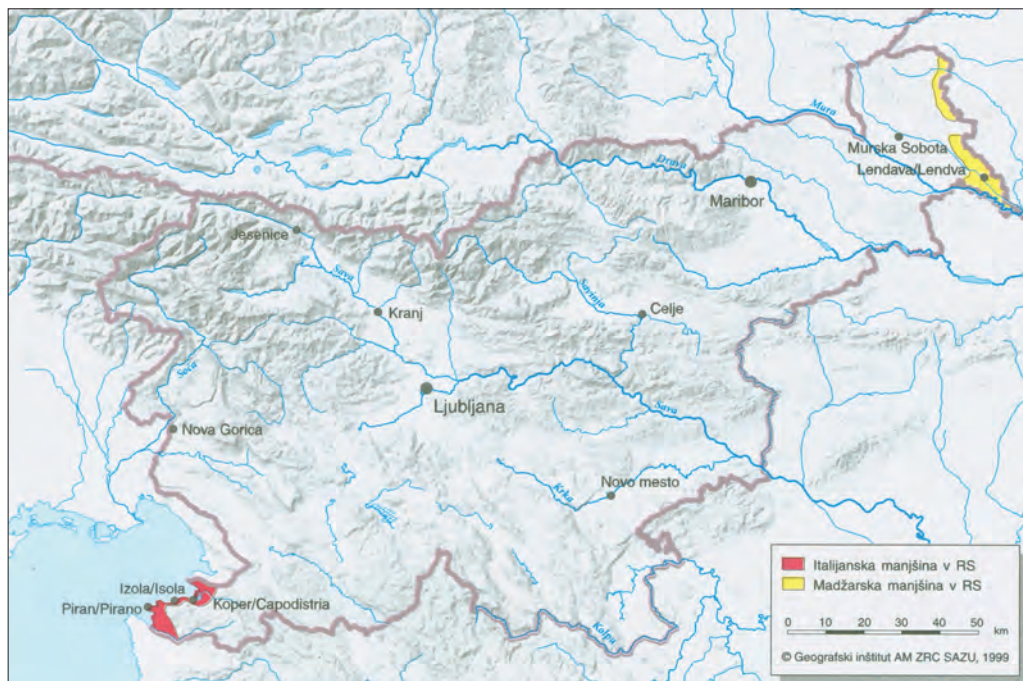
- ◆ Slovenščina je tudi **uradni jezik** Republike Slovenije; to pomeni, da uradovanje v državi (po upravnih enotah in občinah ter javnih zavodih in ustanovah) poteka v slovenščini. V slovenščini morajo biti vsi javni napisi (krajevne in ulične oznake, napisi na lokalih), imena podjetij, javni oglasi (reklame); slovenščina je jezik politike, množičnih občil, znanosti, šolstva, kulture ...

 POTRDILO BIZONYLAT	
za _____	EUR, ki jih EUR-ovi,
je pošta prejela od _____	
amicyet a posta felvett _____ (postmenen vodon glöviska / a befidet postus cam)	
za _____	időköz
_____ részére	
Datum / Kelt _____	(Podpis / Aláírás) _____
	
Obr. P 27 (148 x 105)	

Na območjih, kjer živita italijanska in madžarska manjšina (prva v delu slovenske Istre, druga pa v delu Prekmurja), je poleg slovenščine uradni jezik tudi italijanščina oz. madžarščina. Dvojezičnost je na tem območju izpričana z enakopravno rabo obeh jezikov v javnosti.

Dvojezična
območja v
Republiki
Sloveniji

Na pomembnih prometnih križiščih in po turističnih središčih, ki jih obiskuje dosti tujcev, je potrebna in dopustna tudi raba tujih jezikov, vendar samo podrejeno, tj. na drugem mestu (poleg slovenščine).

Jezik

Besedni jezik

Slovenski jezik

Materni, drugi in

tuji jezik

Državni in uradni jezik v RS

Uradni jezik v EU

3. Slovenščina je eden od uradnih jezikov Evropske unije.

Od 1. maja 2004, ko je Republika Slovenija postala članica Evropske unije, je **eden od uradnih jezikov Evropske unije** postala tudi slovenščina.

To pomeni, da slovenski predstavniki na zasedanjih Evropskega parlamenta in nekaterih drugih organov govorijo slovensko, njihovi nastopi pa so prevajani v vse druge uradne jezike oz. so nastopi drugih evropskih poslancev prevajani v slovenščino. Obstajata tudi slovenska različica Uradnega lista in spletni portal www.europa.eu v vseh uradnih jezikih EU. Slovenski državljani lahko pišejo vsem organom in ustanovam EU v slovenščini ter od njih prejema odgovore v slovenščini.

Socialne zvrsti slovenskega jezika

Jezik
Besedni jezik
Slovenski jezik
Socialne zvrsti slovenskega jezika

- Izberite, v katerih okoliščinah se uporablja knjižni jezik:
 - a) Napovedovalec/-ka bere poročila po radiu.
 - b) Dijak/-inja pri pouku odgovarja na učiteljeva vprašanja.
 - c) Prodajalec/-ka se pogovarja s kupcem.
 - č) Dijak/-inja piše domačo nalogo.
 - d) Ravnatelj/-ica pozdravlja starše na roditeljskem sestanku.
 - e) Igralec/-ka nastopa na gledališkem odru.
 - f) Tajnik/-ica bere obvestila po šolskem zvočniku.
 - g) Dijak/-inja se doma pogovarja s starši in sestro/bratom.
 - h) Predsednik/-ica države nagovarja državljane in državljanke po televiziji.
- Pojasnite rabo knjižnega jezika v izbranih okoliščinah.
- Kdaj uporabljate knjižni jezik?
- Ali govorite doma knjižno? Zakaj (ne)?
- Ali obvladate katero narečje?
 - Če da, povejte, katerega obvladate in v katerih okoliščinah ga uporabljate.
 - Če ne, povejte, zakaj ga ne obvladate.
- Katero zvrst uporabljate v pogovorih z vrstniki?
 - V kateri zvrsti si z njimi dopisujete?
 - Kdaj še uporabljate to zvrst?
 - V katerih okoliščinah pa raba te zvrsti ni ustrezna?
 - Navedite slengovske besede, ki jih uporabljate.
 - S kom govorite v slengu?

Ko govorimo o slovenskem jeziku, mislimo predvsem na sodobni slovenski jezik, kakršen je zapisan v knjigah, torej na tisti jezik, ki združuje vse Slovence. Vendar sodobni slovenski jezik ni samo jezik knjig, temveč je tudi jezik, s katerim se sporazumevamo doma, v šoli, v službi, v mestih, na podeželju ... Slovenski jezik ima torej več različic oz. zvrsti.

Prebivalci Slovenije sicer živimo v isti državi (tj. na istem zemljepisnem ozemlju in v isti družbeni ureditvi), vendar v raznih pokrajinskih enotah (npr. na Krasu, v Zasavju, v Beli krajini, na Goričkem) in v raznih interesnih združbah (npr. starostnih, poklicnih, skrivnih); zato pri sporazumevanju uporabljamo razne različice slovenskega jezika. Prostorsko oz. interesno pogojene različice jezika imenujemo **socialne zvrsti**.

Socialnih zvrsti je veliko – le da so nekatere razširjene po vsem slovenskem prostoru oz. v celotni slovenski družbi, druge pa so omejene na en sam del Slovenije oz. na eno samo skupino ljudi. Zato lahko množico socialnih zvrsti razdelimo v dve skupini: prva je vsenarodna oz. knjižna, druga pa nevsenarodna oz. neknjižna.

- Preberite besedilo.

PISMA BRALCEV

Čedalje manjša skrb za govorni jezik

K pisanju me je spodbudilo to, kar že dolgo opažam kot poslušalec radia in gledalec televizije. Ne bom se spuščal v razsojanje o tem, kakšna je kakovost programov na javnih in zasebnih radijskih in televizijskih postajah, pač pa bi rad povedal, da me zelo moti slab odnos do govorne slovenščine.

Kdor spremlja programe, lahko vsak dan opazi, da v teh dveh medijih vodijo oddaje tudi ljudje, ki o slovenskem jeziku ne vedo prav dosti in jim ni kaj prida mar zanj. Da je to prav posebej očitno na lokalnih postajah, ni težko ugotoviti. Toda tudi na tistih, ki pokrivajo vso državo, je velikokrat tako, da mora cela Slovenija poslušati ljubljansčino, pa če ji je to všeč ali ne. Da se razumemo: nič nimam proti narečjem, mestnim govoricam in pokrajinskim govorom.

Prav rad poslušam besedila popevk, ki so napisana tudi v teh zvrsteh, vendar pa mislim, da ni vsak jezik za vsako priložnost. Prijetno je poslušati lokalno govorico v kraju, kjer ljudje uporabljajo tak govor kot povsem naravno obliko sporazumevanja. Druga stvar pa je, če nekdo dan za dnem posiljuje poslušalce s svojim lokalnim govorjenjem, obrača pa se na mnogo širši krog ljudi.

Nikakor nisem za propagiranje zbornega jezika, kadar gre za govorno besedo, ki nastaja sproti, pred poslušalcem, a prav tako nisem za jezikovno razpuščenost. Kdor govori širšemu krogu, tudi s svojim jezikom kaže, ali spoštuje poslušalce ali ne. Za govorce, ki se obračajo na celotno Slovenijo, bi bilo primerno, da s svojim govorom pokažejo, da upoštevajo to dejstvo.

Peter Smrekar
Kotnikova 96, Maribor

- Ali se strinjate z avtorjem pisma? Utemeljite svoj odgovor.
- Kakšne so vaše izkušnje z govorno besedo po radiu/televiziji?

1. **Knjižna socialna zvrst** (tudi **knjižni jezik**) je ena sama. Knjižni jezik je skupen za vse Slovence; nihče od nas ga ne govori že od mladih nog, temveč smo se ga naučili ob poslušanju pravljič, gledanju televizije in branju knjig, predvsem pa v šoli. Knjižni jezik ima dve različici: zborni in knjižni pogovorni jezik.

Zborni jezik je natančneje predpisana, strožja različica knjižnega jezika. Predvsem ga pišemo oz. beremo, govorimo pa le takrat, kadar nastopamo v javnosti, torej pred večjo skupino ljudi (npr. ko kaj deklamiramo ali recitiramo ali ko imamo pripravljen govorni nastop). Besede in pravila zbornega jezika so popisane in opisane v jezikovnih priročnikih (tj. v slovarskih, slovničnih, pravorečnih, pravopisnih), učimo pa se jih tudi v šoli.

Knjižni pogovorni jezik je nekoliko bolj sproščena različica knjižnega jezika; od zbornega se loči predvsem v izgovarjanju besed – tako npr. v besedah izpušča nenaglašeni končni *i* (prim. *začnite delat* nam. *začnite delati*, *smo delal* nam. *smo delali*, *zapiš* nam. *zapiši*) pa tudi nenaglašeni nekončni *i* (prim. *odgovorte* nam. *odgovorite*, *je bla* nam. *je bila*). Medtem ko zborni jezik pišemo in govorimo (vendar le pred javnostjo), knjižni pogovorni jezik samo govorimo, in sicer v nepripravljenih pogovorih z ljudmi iz drugih delov Slovenije.

Jezik
Besedni jezik
Slovenski jezik
Socialne zvrsti slovenskega jezika
Knjižna zvrst

2. **Neknjižnih socialnih zvrsti** načeloma nikoli ne pišemo (izjeme so npr. SMS-sporočila in spletne klepetalnice), govorimo pa jih le v pogovorih (torej ne v govornih nastopih), in to le na posameznem delu slovenskega ozemlja oz. v posameznih interesnih skupinah. Neknjižne zvrsti jezika so torej prostorsko ali interesno omejene, zato jih delimo na **prostorske** in **interesne zvrsti**.

Jezik
Besedni jezik
Slovenski jezik
Socialne zvrsti slovenskega jezika
Knjižna zvrst
Neknjižne zvrsti

Prostorske so tiste socialne zvrsti, ki jih ne govorimo na celotnem ozemlju danega jezika, temveč le na njegovem delu – ta je lahko majhen (npr. vas Apno) ali pa je večji (npr. Dolenjska). Zato ločimo dvoje prostorskih zvrsti: **narečja**, ki jih govorijo v manjših zemljepisnih enotah, in **pokrajinske pogovorne jezike**, ki jih govorijo v večjih zemljepisnih enotah.

Narečij, ki se govorijo na manjših zemljepisnih enotah, je na celotnem slovenskem ozemlju okrog 50, zato je slovenščina eden od narečno najbolj členjenih slovanskih jezikov.

Na nastanek narečij je vplivalo več dejavnikov, npr. poselitev slovenskega ozemlja z dveh strani (s severa in z vzhoda), zemljepisne razmere (visoke gore, močvirja), ki so preprečevale pogostejše stike z drugimi priseljenci, prometne poti in smeri, znane že v predсловanski dobi, upravno-politična razdelitev (npr. pripadnost raznim deželam – Koroški, Štajerski ...), cerkvenoupravna organizacija (npr. prafare, fare, samostanske posesti), soseščina drugih jezikov (npr. nemškega, madžarskega ...).

Narečja se med seboj ločijo v nekaterih glasovih (npr. *gor* je v rovtarskem narečju *γor*) in mestu naglase (npr. *otrok*, *pisala* je v štajerskem narečju *otrok*, *pisala*), v besedah in njihovi obliki (npr. besede v gorenjskem narečju spremenijo spol: *veliko mesto* – *velik mest* in število: *novi vazi* – (dve) *nove vaze*) ipd.

Na podlagi podobnosti strokovnjaki povezujejo narečja v **sedem narečnih skupin**: koroško, primorsko, rovtarsko, gorenjsko, dolensko, štajersko in panonsko.

Narečne skupine

- Za vsako narečno skupino navedite območje, na katerem se govori.
- Če govorite narečje, povejte, v katero narečno skupino spada.

Narečij ne uporablja le kmečko prebivalstvo, temveč v ustreznih okoliščinah (na podeželju med sorodniki in znanci oz. domačini) vsi govorci, tudi izobraženci. V narečju predvsem govorimo (v glavnem gre za zasebno pogovarjanje), le redko pa pišemo (v narečju so nekatere ljudske pesmi).

Pokrajinskih pogovornih jezikov je več – vendar precej manj kot narečij, saj jih govorijo v večjih prostorskih enotah Slovenije, tj. pokrajinah oz. v večjih središčih in ob njih. Tako poznamo npr. osrednjeslovenski (ljubljski), južnoštajerski (celjski), severnoštajerski (mariborski), gorenjski, primorski, koroški, prekmurski ... pogovorni jezik. Vsak neknjižni pogovorni jezik se od knjižnega pogovornega jezika loči po večjem številu narečnih prvin, zlasti glasovnih in besednih; je torej pokrajinsko obarvan, zato po govoru prepoznamo npr. Korošca ali Primorca. Neknjižni pogovorni jezik ni primeren za javno govorno nastopanje, uporablja pa se v vsakdanjih pogovorih ljudi iz iste pokrajine (tudi po mestih).

Interesne zvrsti pa so tiste socialne zvrsti, ki jih govorijo ljudje v skupinah, nastalih zaradi različnih interesov, npr. generacijskih, poklicnih ali skrivnih. Zato ločimo tri interesne zvrsti jezika: **sleng**, **žargon** in **argo**.

Sleng je jezik ljudi iste starosti/generacije. Znan je zlasti mladostniški/najstniški sleng; današnji je poln neslovenskih besed (predvsem iz angleščine), čustveno zaznamovanih (tudi grobih) besed in slovenskih besed z novim pomenom. Mladostniški sleng se nenehno spreminja, saj želi mladina svoje burno doživljanje sporočati na nov, nenavaden način – zato namesto domačih besed uporablja prevzete (*gužva* nam. *gneča*, *komp* nam. *računalnik*, *parti* nam. *zabava*, *itak* ali *valjda* nam. *seveda*, *gut* nam. *dobro*, *gadno* nam. *slabo*, *iti na dejt* nam. *iti na zmenek*, *biti avt* nam. *ne biti na tekočem*) ali pa znane besede uporablja v novem pomenu (npr. *mačka* nam. *dekle*, *mačo* nam. *veliki osvajalec*). Tudi sleng je delno pokrajinsko obarvan.

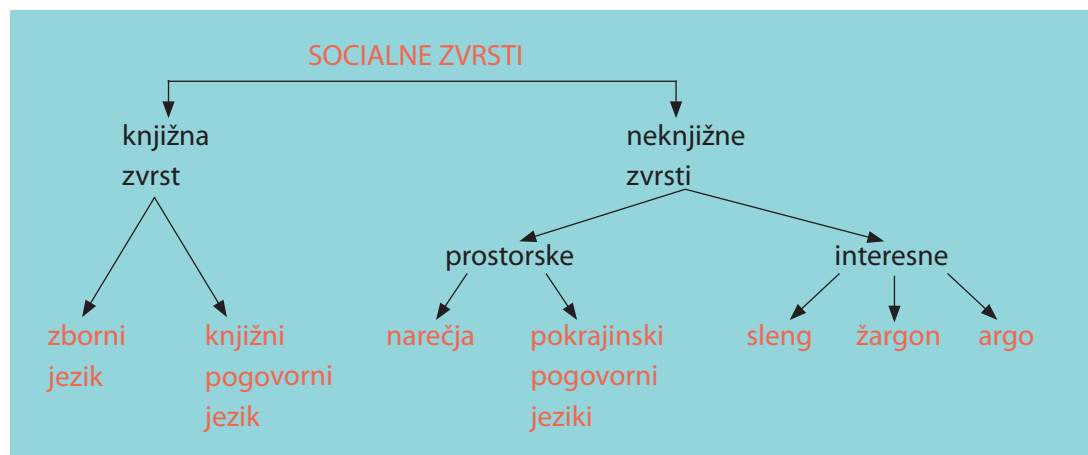

Žargon je jezik ljudi istega poklica ali konjička; poznamo npr. žargon avtomehanikov, zdravnikov, vojakov, šivilj, natakarjev, ribičev, igralcev golfa ..., tudi študentov in dijakov. Žargonski izrazi so nekakšni neuradni strokovni izrazi posamezne stroke in so človeku druge stroke težko razumljivi – tako npr. žargonske izraze *špon*, *cvek*, *zabiti*, *prfoks*, *slova*, *kontrolka*, *piflanje*, *špricanje*, *plonkec* zagotovo pozna vsak dijak, ne pa tudi vsak Slovenec.

Argo je jezik skrivnih združb, zaprtih skupin na obrobju družbe (npr. tatov, narkomanov, prekupčevalcev). Ta jezik je namenoma "zaprt", razumljiv le članom teh skupin. Iz slovenske preteklosti je znana rokovnjaška latovščina.

(Svoje skrivne jezike imajo tudi otroci, in sicer razne papajščine in frtajščine; tu gre za ponavljajoče se vrivanje določenih zlogov v slovenske besede, npr. *Smopo vsipi zbrapanipi inpi pripiprapavljejenipi napa popogopovorpo?*)

Jezik

Besedni jezik

Slovenski jezik

Socialne zvrsti slovenskega jezika

Nastanek slovenskega jezika

Nastanek slovenskega jezika

- Slovenščina je slovanski jezik; naštejte še druge slovanske jezike. Kaj veste o njih?
- Kaj je praslovanščina – eden od slovanskih jezikov ali skupni prednik slovanskih jezikov? Ali obstajajo zapisani viri v praslovanščini?
- Naštejte germanske jezike.
- Naštejte romanske jezike.
- Slovanski jeziki pa tudi germanski in romanski so indoevropski jeziki. Kaj to pomeni? Kako se imenuje njihov skupni prednik – praslovanščina ali indoevropski prajezik? Ali je bil ta jezik kdaj zapisan? Po čem znanstveniki sklepajo, kakšen je (verjetno) bil?
- Kateri jeziki v Evropi niso indoevropski?

Jezik

Besedni jezik

Slovenski jezik

Socialne zvrsti slovenskega jezika

Nastanek slovenskega jezika

Indoevropski prajezik

Indoevropski prajezik

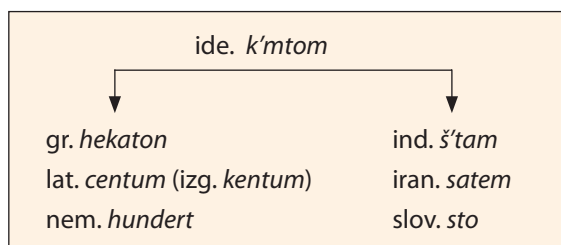
Večina evropskih jezikov in nekaj azijskih jezikov si je še danes zelo podobna; zato jezikoslovci domnevajo, da ti jeziki, med njimi tudi slovenščina, izvirajo iz skupnega prajezika. To je bil **indoevropski prajezik (praindoevropsščina)**, ki so ga sredi 3. tisočletja pred našim štetjem govorili na ozemlju vzhodne Evrope in Azije (od vzhodnih Karpatov do Turkestana ali celo Altaja) ter naj bi bil samo eden od številnih prajezikov, oblikovanih po svetu.

Indoevropski prajezik se je s preseljevanjem ljudstev razširil iz pradomovine proti Indiji, Mali Aziji in zahodni Evropi; v novih deželah so posamezna plemena izgubila stik z drugimi in se premešala, zato se je njihov jezik v novih razmerah razvijal po svoje, kljub temu pa so se ohranile nekatere sorodnosti, ki so opazne še danes.

Indoevropski prajezik (ide.) ni bil nikoli zapisan; znanstveniki so ga deloma obnovili na podlagi današnje sorodnosti med jeziki. Tako besede, ki obstajajo v večini sodobnih indoevropskih jezikov, gotovo izhajajo iz časov praindoevropske skupnosti. Take besede so npr. *brat*, *mati*, *sestra*, *vdova*, *govedo*, *dati* ...

slov.	rus.	nem.	angl.	lat.	staroind.
<i>brat</i>	<i>brat</i>	<i>Bruder</i>	<i>brother</i>	<i>frater</i>	<i>bhrata</i>
<i>mati</i>	<i>mat</i>	<i>Mutter</i>	<i>mother</i>	<i>mater</i>	<i>matar</i>

Glede na glasovni razvoj, tipičen za indoevropske besede za število *sto*, delimo ide. jezike na **zahodne ali kentumske** in **vzhodne ali satemske jezike**.

Kot vidimo, se je v nekaterih jezikih nekdanji srednjenebni zapornik *k'* zamenjal s *k* oz. *h* (kentumska skupina), v drugih pa s *s* oz. *š* (satemska skupina).

V Evropi je ob indoevropski jezikovni skupini razširjena še **ugrofinska skupina**; k njej prištevamo madžarski, finski, estonski, laponski in karelski jezik. V Baskiji pod Pireneji govorijo domačini **baskovski jezik**, ki je verjetno ostanek nekdanjega iberskega jezika iz predindoevropskih časov. **Turški jezik** govorijo v evropskem delu Turčije, "otoki" turškega jezika pa so ohranjeni tudi v nekaterih evropskih deželah, ki so bile sestavni del turškega cesarstva.

Indoevropski in neindoevropski jeziki v Evropi

Jezik

Besedni jezik

Slovenski jezik

Socialne zvrsti slovenskega jezika

Nastanek slovenskega jezika

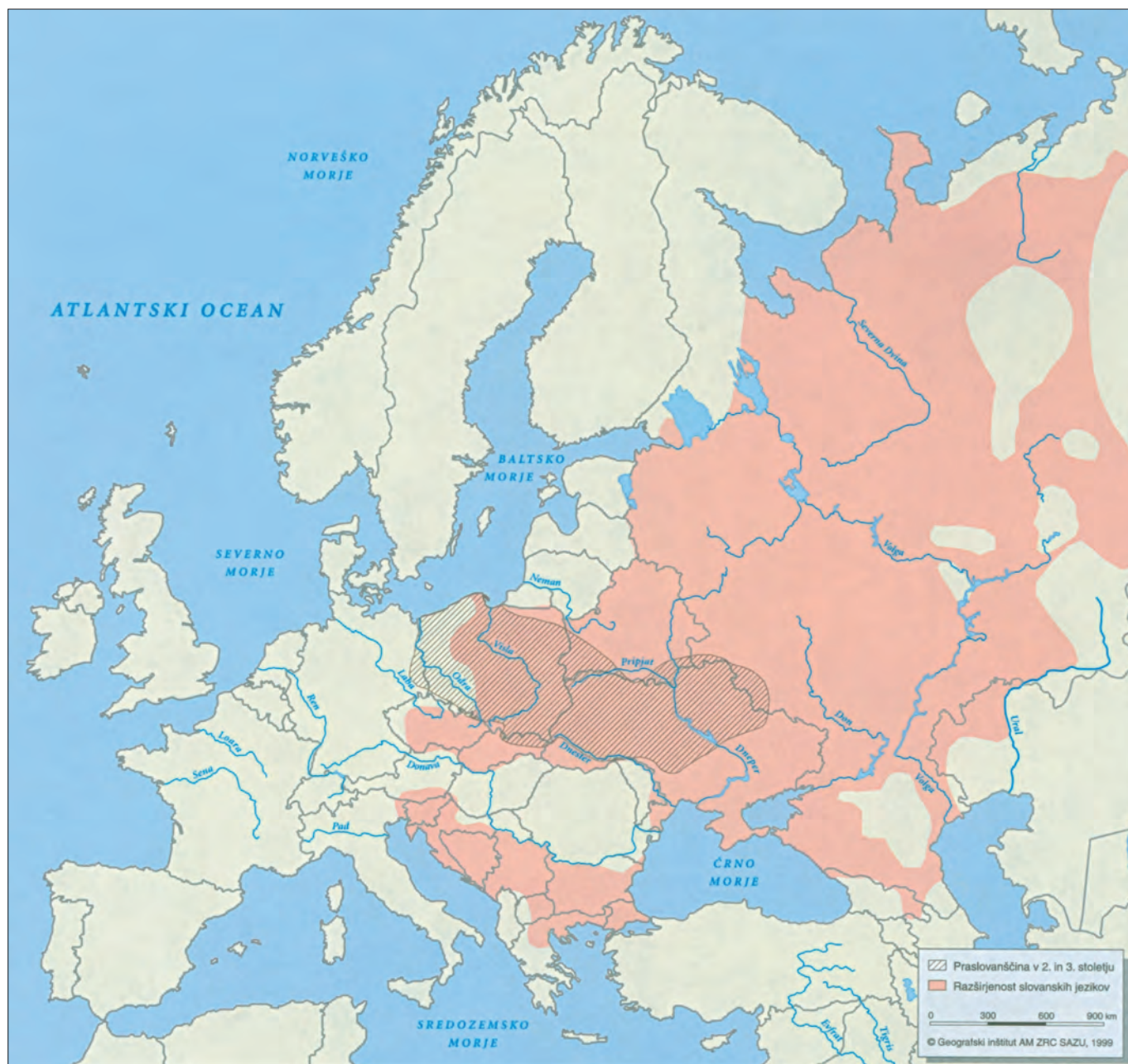
Indoevropski prajezik

Praslovanščina

Praslovanščina

Praslovanščina se je razvila iz indoevropskega prajezika. Po razpadu indoevropske jezikovne skupnosti (zaradi selitve) je imela tesnejši stik z indoiransko in germansko jezikovno skupino (dokaz za to so številne besede, ki jih poznajo slovanski jeziki in jeziki navedenih jezikovnih skupin, ne najdemo pa jih v drugih indoevropskih jezikih).

Domovina praslovanščine je bilo ozemlje **med Baltskim in Črnim morjem, v porečjih Dnepra, Dnestra in Visle**. Pisnih sledov o njenem nastanku ni, domneva pa se, da so je njen razvoj začel **med 5. in 7. stoletjem pred našim štetjem**.

Obseg praslovanščine in razširjenost slovanskih jezikov v Evropi

Na podlagi današnje sorodnosti med slovanskimi jeziki in na podlagi nekaterih najstarejših zapisov v slovanskih jezikih so jezikoslovci obnovili tudi precej lastnosti praslovanščine.

Za ponazoritev si oglejmo nekatere lastnosti praslovanščine, ki jih sodobna slovenščina ne pozna, ohranile pa so se v nekaterih slovanskih jezikih:

- ♦ trd in mehčan izgovor soglasnikov, npr. l, t, p : l', t', p' – ohranjeno npr. v ruščini;
- ♦ zakon o odprtih zlogih (vsak zlog se je moral končati na samoglasnik, npr. otъcъ /otec/);
- ♦ dva različna polglasnika: trdi, imenovani jor (b, npr. živъ), in mehki, imenovani jer (b, npr. potъ) – ohranjeno v ruščini;
- ♦ dolgi ē, imenovan jat (npr. dѣdъ) – ohranjeno npr. v češčini;
- ♦ nosna samoglasnika ę (npr. pęta) in ǫ (npr. rǫka) – ohranjeno v poljščini;
- ♦ dva različna i-ja (mehki i in trdi y) – ohranjeno npr. v poljščini, ruščini in češčini.

Nastanek slovenščine

Ko so se začela praslovanska plemena seliti na vzhod, zahod in jug, njihov jezik ni bil več čisto enoten, temveč se je začel cepiti na narečja. Narečni razločki so se zaradi medsebojnega mešanja in mešanja s staroselci pa tudi zaradi stikov z neslovanskimi sosedi tako povečali, da so se razvili posamezni **slovanski jeziki**, ki pa so vse do danes ohranili številne podobnosti.

Jezik

Besedni jezik

Slovenski jezik

Socialne zvrsti

slovenskega jezika

Nastanek slovenskega

jezika

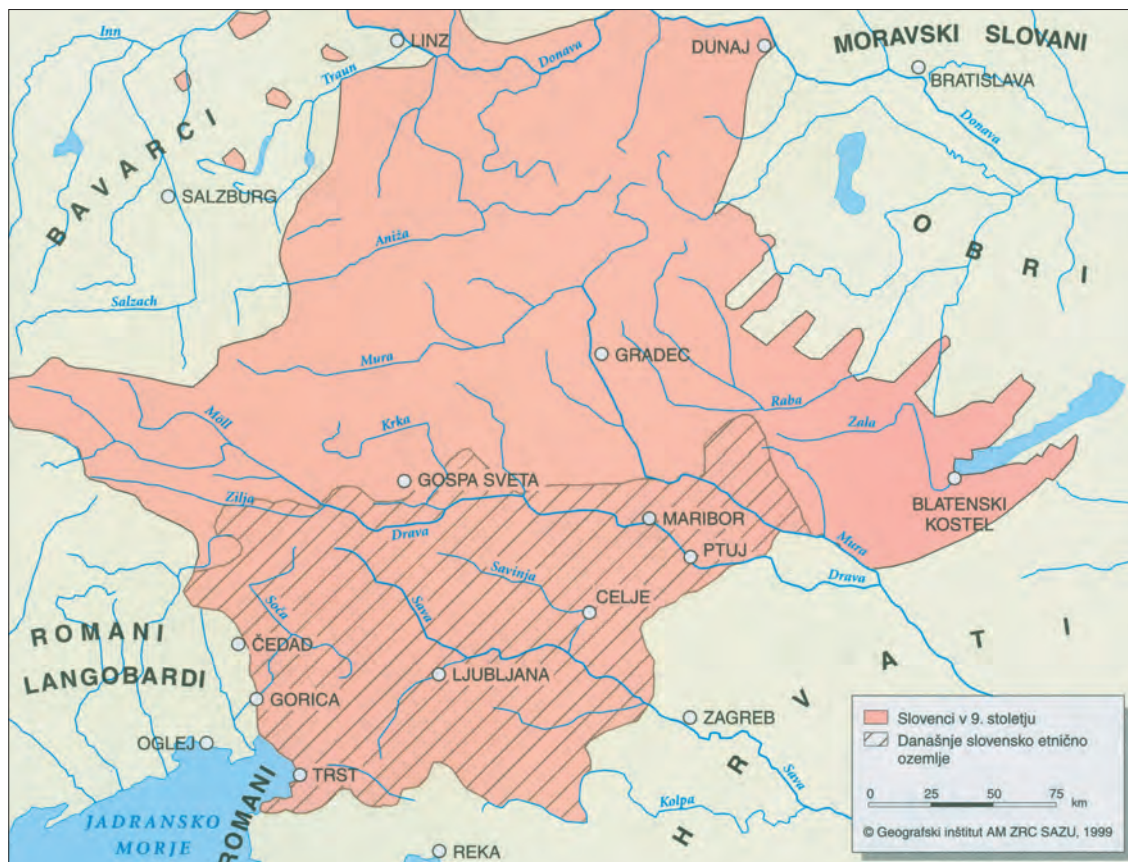
Indoevropski prajezik

Praslovanščina

Nastanek slovenščine

Predniki Slovencev so **prišli na današnje slovensko ozemlje že v 2. polovici**

6. stoletja. V 9. stoletju so bili naseljeni po vseh vzhodnih Alpah (na vzhodu do Dunaja in na zahodu do Salzburga) in delu Panonske nižine (do Blatnega jezera). Na zahodu so mejili z Bavarci in Romani, na vzhodu pa z drugimi Slovani (predniki Hrvatov) in z Obri.

Predniki Slovencev po naselitvi in današnje slovensko etnično ozemlje

SPORAZUMEVANJE

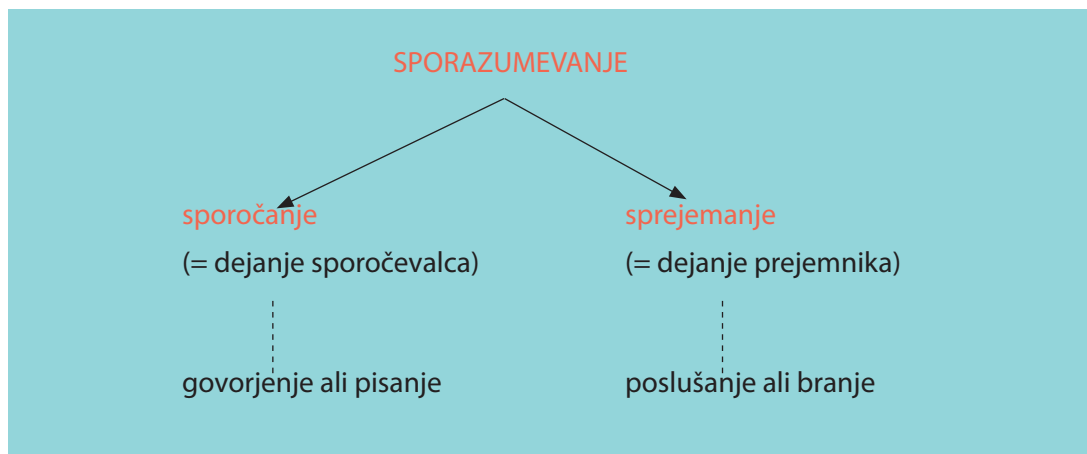
Rekli smo, da je besedni jezik človekovo temeljno sredstvo za sporazumevanje.

Sporazumevanje

- Ali se pogosto sporazumevate?
- Čemu se sporazumevate?
- Ali raje sporočate ali sprejemate besedila?
Zakaj?

Sporazumevanje (komunikacija) je izmenjavanje besedil med ljudmi. Zajema najmanj dve osebi: tistega, ki govori ali piše, in onega, ki posluša ali bere. Torej je ena od oblik človekove družbene dejavnosti (kot so pomembna skupna dejanja npr. menjava blaga, igra, ples ...), in sicer najpogostejša in verjetno tudi najpomembnejša.

Sporazumevanje obsega **sporočanje** (tj. tvorjenje in pošiljanje besedil) ter **sprejemanje** in razumevanje besedil. Oseba A (npr. Peter) kaj sporoča osebi B (npr. Janezu), ta pa njeno besedilo sprejema in ga – če obvlada isti jezik – razume. Oseba A je torej **sporočevalec**, oseba B pa **prejemnik**. Sporočevalec je lahko **govorec** ali **pisec**, prejemnik pa je **poslušalec** ali **bralec**.

Prejemnik se lahko na sporočevalčevo besedilo odzove **z besednim jezikom** – mu kaj odgovori oz. odpiše, mu pritrdi ali nasprotuje ...

- Ali se raje pogovarjate ali govorno nastopate?
Zakaj?
- Ali si raje s kom dopisujete ali pišete "spise" (tj. enogovorna besedila, npr. obnove, opise ipd.)?
Zakaj?
- Predstavite razlike med pogovarjanjem in govornim nastopanjem.
- Predstavite razlike med dopisovanjem in pisanjem enogovornih besedil.
- V čem sta si podobna
 - pogovarjanje in dopisovanje,
 - govorno nastopanje in pisanje enogovornih besedil,
 - poslušanje govornih nastopov in branje enogovornih besedil?

Vlogi sporočevalca in prejemnika se lahko zamenjujeta – prejšnji prejemnik lahko postane sporočevalec; zato je tako **sporazumevanje dvosmerno** (npr. pogovarjanje in dopisovanje).

Sporazumevanje, pri katerem se vlogi sporočevalca in prejemnika ne zamenjata, pa je **enosmerno** (npr. govorno nastopanje in poslušanje govornih nastopov, pisanje in branje enogovornih besedil).

- Preberite naslednji besedili.

1

Ravno tako, kot je sončna toplota pregnala meglo in razkrila gore, ki so jih prej goltali oblaki, mi je moje kratko bivanje v Sloveniji razkrilo poglede na mojo dediščinsko oblačnost, saj moja družina že sto let ne živi več tukaj.

Letos poleti sem imel priložnost obiskati kraje, kjer so nekoč bivali moji stari starši. Med bujnim zelenjem alpskih gora in bučanjem Selščice sem našel vas Selca, v kateri je kot otrok živela mama moje mame. Tam sem občutil nekaj posebnega.

Vzdolž mile Krke sem našel pravljичno Vavto vas, dom očeta moje mame, mlin, starodavna kmečka poslopja, objemajoča breg reke, belo cerkev, lesketajočo se v soncu, in vzdolž umazane poti star kompleks kmetije, vinograde, kozolce, polne žita in sena. Počutil sem se, kot da spadam tja.

Toda ko sem se sprehajal po Suhi krajini, kjer je očetova družina obdelovala kamnito zemljo, in videl stoletja stare hiše in vse naokrog same griče in doline, kjer sem našel grobove Blatnikov in Lovšetrov, tam v tišini in smradu gnoja, v duhu detelje in dežja sem se zavedel: našel sem snov, iz katere je narejena moja duša.

2

– Živijo, Daša!

– O, Maja, zdravo!

– Imaš popoldne prosto?

– Seveda, kaj pa naj bi počela v soboto!

– Čuj, a prideš k meni? Brat je prinesel slike z naše vate.

– A res? Veš, da pridem!

– Super si na vseh! Najboljša pa je tista, na kateri smo Petra, Andreja in midve.

Saj veš, štiriperesna deteljica. Torej pridi.

– Kdaj?

– Lahko okrog treh.

– Zmenjeno. Adijo!

– Adijo!

- Kdo je napisal prvo besedilo?
Ali poziva svojega bralca k odzivu?
Ali pričakuje njegov odziv?
Kdo je bralec njegovega besedila?
Ali se kaj odziva na sporočevalca?
Ali gre torej za enosmerno ali dvosmerno sporazumevanje?
- Kaj je posebnost drugega besedila?
Kako je nastalo?
Ali je bilo prvotno napisano ali izgovorjeno?
Ali prejemnik le posluša in se ne odziva?
Ali je to enosmerno ali dvosmerno sporazumevanje?

Dvosmerno sporazumevanje

- Preberite naslednja besedila.

1 persen® pomirjevalni dražeji in persen forte® pomirjevalne kapsule

Sestava: V dražejih je po 50 mg izvlečka baldrijana, 25 mg izvlečka poprove mete in 25 mg izvlečka melise. V kapsulah je po 125 mg izvlečka baldrijana, 25 mg izvlečka poprove mete in 25 mg izvlečka melise.

Lastnosti: Baldrijan deluje pomirjevalno na osrednje in vegetativno živčevje. Blaži nevrastenične težave, manjša nemir, razdražljivost in napetost zaradi duševne preobremenjenosti. Pri nespečnosti vam povrne normalno spanje. Poprova meta pomaga pri blagih oblikah nespečnosti. Melisa dodatno pomirja, poleg tega pa vpliva še na tek, ki je pri mnogih osebah z nevrasteničnimi težavami manjši ali slab.

Persen pomaga pri tipičnih nevrasteničnih in distoničnih simptomih, kot so: utrujenost, ki nastane že takoj po vstajanju ali po neznatnem naporu, razdražljivost, čustvena napetost in tesnoba, motnje v zbranosti in spominu, nespečnost, potenje dlani in tresenje rok. Odpravlja njihov negativni vpliv na človekovo osebnost, njegovo počutje in vedenje. **Kontraindikacije:** Niso znane. **Doziranje in uporaba:** Pri psihomotorični labilnosti, stanju strahu, napetosti, nemiru in nervozni priporočamo odraslim dvakrat do trikrat na dan po 2 dražeja ali dvakrat do trikrat na dan po 1 kapsulo. Pri nespečnosti vzemite 2 dražeja ali 1 kapsulo uro pred spanjem. Starejši otroci naj vzamejo enkrat do trikrat na dan po 1 draže. **Hramba:** Dražeje hranimo pri temperaturi do 25°C. Kapsule hranite zaščitene pred vlago pri temperaturi do 25°C. **Uporabnost:** Je označena v opremi.

PISMA BRALCEV

PREŽVEKOVALCI

Prosim bralce Vašega cenjenega časopisa, naj mi povedo, ali sem dolžna prometnemu policistu, ki med opravljanjem svoje službe žveči žvečilni gumi, pokazati vozniško dovoljenje. Ali ga lahko vsaj opomnim na nekulturno vedenje? Sem namreč učiteljica, ki se vsakodnevno bori z učenci, ki žvečijo »kjer koli in kadar koli«.

Vesela bom vsakega odziva.

Neva Ražman
Gorenjska 3
Kamnik

3 "Kako se spominjate časov, ko ste drgnili šolske klopi?"

Primož Ulaga: "Najljubša mi je bila profesorica slovenščine. Spominjam se, da je bila zelo nežna in prijazna. Če smo nena-merno ušpičili kakšno vragolijo, nam je vedno stala ob strani. Drugače pa mislim, da morajo biti učitelji vsaj malo avtorita-tivni, da jih učenci spoštujejo."

Metka Albreht: "Rada se spomnim razre-dničarke v osnovni šoli, učila je kemijo. Vedno se je potegnila za razred, znala nas je pohvaliti in ozmerjati, kadar smo si to zaslužili. Razrednik v srednji šoli pa nam je bil drugi oče. Kadar koli smo ime-le punce kakšne težave, ne samo šolskih, tudi osebnih, nam je pomagal z nasve-tom."

Barbara Drnač: "Na šolo nimam preveč lepih spominov, ker me učitelji niso nikoli preveč razumeli, razen enega. Ime mu je bilo Valter, v srednji šoli nas je učil filozo-fijo in sociologijo. Predmetov nismo pre-več marali, toda on je znal snov podajati zelo zanimivo, v obliki pogovorov, zato smo ga imeli radi."

Lep pozdrav

Datoteka

Urejanje

Pogled

Vstavljanje

Oblika

Orodja

Dejanja

Pomoč

Pošlji

Možnosti ...

Za ...

Kp ...

Škp ...

vikisplet@prenosnik.si

Zadeva:

Lep pozdrav

Živijo!

Najlepša hvala za informacijo o Zoisovi štipendiji. Zelo sem vesel, da so mi jo podelili.

Mi se imamo tu super; današnji koncert je bil sicer bolj tako-tako (do Sao Paula smo potovali 30 ur in to se je poznalo na naših glasovih), a so bili tukaj živeči Slovenci zelo navdušeni. Jutri si bomo podrobno ogledali to tretje največje mesto na svetu (17 milijonov prebivalcev), nato sledi večer brazilske glasbe.

Kaj počnemo, kod se potikamo in kako se imamo, lahko prebereš v blogu, ki ga pišemo vodje poti. Povezava na blog je: <http://apzbrazilija.blogspot.com>.

Lep pozdrav

Nejc

- Katera besedila so nastala pri dvosmernem sporazumevanju? Pojasnite odgovor.
- V katerem besedilu sporočevalec poziva bralca k besednemu odzivu?
- Katere besedilo je odziv na besedilo drugega? Utemeljite.
- Ali bi se vi besedno odzvali na prvo besedilo? Kaj pa na drugo?
- Kaj je posebnost tretjega besedila?
Ali je to besedilo intervju ali anketa? Utemeljite.
- V katerem besedilu sporočevalec bralca ne poziva k odzivu?
Kaj pa mu sporoča?

Sporazumevanje, pri katerem se vlogi sporočevalca in prejemnika zamenjujeta, je **dvosmerno**. Do zamenjave vlog pride zato, ker sporočevalec svojega naslovnika **poziva k odzivu** (npr. ga kaj vpraša, ga za kaj prosi, mu kaj svetuje) ali ker **se sam odziva** na prejšnje besedilo svojega naslovnika (npr. mu kaj odgovori, mu izrazi svoje strinjanje ali nestrinjanje, se mu za kaj zahvali). Zato pri dvosmernem sporazumevanju ne govorimo o sporočevalcu in prejemniku, temveč o sogovornic oz. dopisovalcih.

Sogovorca/dopisovalca tvorita **dvogovorno** (dialoško) **besedilo**. Dvogovorna besedila so različna: lahko so **pobudna** (tako je drugo besedilo, saj njegova avtorica poziva bralce časopisa k odgovoru), **odzivna** (npr. četrto besedilo, saj se Nejc odziva na dopis drugega) ali **čisto dvogovorna** (tako je tretje besedilo, saj obsega tako pobudo, tj. novinarjevo vprašanje, kot odziv, tj. odgovore znanih Slovencev).

Dvosmerni sporazumevalni dejavnosti sta **pogovarjanje** in **dopisovanje**; besedila, ki pri tem nastanejo, pa so **pogovori** (npr. intervju, anketa) in **dopisi** (npr. uradna prošnja, zahvala, pritožba, opravičilo).

Sporazumevanje
Dvosmerno sporazumevanje
Pogovarjanje

Pogovarjanje

- Oglejte si posnetek.
- Kdo se je pogovarjal?
- Kdo je začel pogovor?
Kako to veste?
Ali se je ta sogovorec predstavil?
S katerim namenom je začel pogovor?
Ali se je s sogovorcem pogajal, ali ga je prepričeval, ali ga je spraševal?
- Kaj je delal njegov sogovorec?
- Zakaj je novinar izbral prav tega sogovorca?
- Ali je bil pogovor za vas zanimiv?
- Obnovite enega od zanimivejših odgovorov in pojasnite svojo izbiro.
- Posnetek si oglejte še enkrat; pred gledanjem pa preberite naslednja vprašanja (nanje boste odgovarjali po ogledu):
Ali je novinar predstavil svojega sogovorca? Če ga je, kako?
Kdo je končal pogovor? Kako?
Ali se vam zdi, da se je novinar pripravil na pogovarjanje? Utemeljite odgovor.
Ali je vprašanja bral?
Ali je sogovorca vikal ali tikal? Se vam zdi to prav?
Ali je vprašani odgovarjal v slengu? Zakaj (ne)?
Sta se sogovorca gledala v oči ali sta gledala v tla oz. v zrak?
V katerem primeru sta pogledala v kamero? Čemu?
Kako na gledalca vpliva nasmešek na obrazu nastopajočih?
Kaj je pri tem pogovarjanju sporočala "govorica rok"?
Kako sta sogovorca sedela? Je tako prav?
- Ocenite svojo zmožnost pogovarjanja: kakšen sogovorec ste, kaj so vaše odlike in pomanjkljivosti?
Zakaj imate te pomanjkljivosti?
Kako bi jih odpravili?
- Kaj vas moti pri sogovornicah?
- Ali se je treba na pogovarjanje pripraviti? Pojasnite odgovor.
- Na kaj je treba paziti med pogovarjanjem?

Ena od človekovih najpogostejših dejavnosti je **pogovarjanje**, saj se pogovarjamo doma, v šoli, v službi, v trgovini, na tržnici, v banki, pri zdravniku, na vlaku, v avtobusu, na igrišču ...

- Preberite zapise naslednjih pogovorov.

1	Dijakinja: <i>Dobro jutro.</i> Profesor: <i>Dobro jutro, Mojca.</i>
2	Dijakinja: <i>Gospod profesor, več učencev ne razume nove snovi. Bi nam jo lahko razložili še enkrat?</i> Profesor: <i>Čudno, saj sem vam jo natančno razložil. Ko smo jo obravnavali, ni bilo videti, da bodo nastopile težave.</i> Dijakinja: <i>Bi nam jo lahko še enkrat?</i> Profesor: <i>Saj vendar moramo s snovjo naprej. Med odmorom naj vam jo razloži kdo drug, recimo Andrej. Njemu matematika ne dela težav.</i> Dijakinja: <i>Andrej je bolan, še nekaj dni ga ne bo v šolo.</i> Profesor: <i>No, prav. Bomo pa naslednjo uro malo pohiteli.</i>
3	Dijakinja: <i>Gospod profesor, kdaj bomo pisali šolsko nalogo?</i> Profesor: <i>Prihodnji torek bi kar ustrezal.</i> Dijakinja: <i>Kaj pa bomo pisali?</i> Profesor: <i>Vso snov zadnje redovalne konference.</i> Dijakinja: <i>Torej algebro in geometrijo?</i> Profesor: <i>Ja, oboje.</i>
4	Dijakinja: <i>Gospod profesor, dogovorili smo se, da bomo pisali šolsko nalogo v torek. Vendar pa to ne bo izvedljivo, ker imamo takrat zdravniški pregled. Določiti moramo nov termin.</i> Profesor: <i>Vidim, da v sredo ne bo šlo, ker že pišete zgodovino. Torej v četrtek.</i> Dijakinja: <i>Kaj pa naslednji torek, čez deset dni? To bi večini zelo ustrezalo, saj bi lahko še malo utrdili snov.</i> Profesor: <i>To je prepozno, ker je preblizu redovalne konference. Najbolje bi bilo, če bi pisali kar v četrtek.</i> Dijakinja: <i>Kaj pa prvi ponedeljek?</i> Profesor: <i>Ponedeljek? No, naj bo. Torej smo zmenjeni.</i>

- Kdo se je pogovarjal v vseh štirih pogovorih?
- Ali sta sogovorca govorila hkrati?

Pri pogovarjanju navadno sodelujeta dve osebi, ki se menjavata v vlogi govorca in poslušalca – najprej govori oseba A, oseba B pa posluša; nato govori oseba B, oseba A pa posluša. Po navadi je tako, da prvi sogovorec da pobudo (npr. kaj vpraša), drugi pa se na pobudo odzove (npr. odgovori na vprašanje). Pobudo oz. odziv nanjo imenujemo **pogovorna menjava** ali **replika**.

- Kdo je začel prvi, drugi, tretji in četrti pogovor?
- Kdo se je na pobudo odzval?
- Koliko pogovornih menjav je v prvem pogovoru?
- Koliko jih je v drugem, tretjem in četrtem?
- V katerem pogovoru je dijakinja želela od sogovorca izvedeti neki podatek?
- V katerem pogovoru je želela s sogovorcem uskladiti njuni različni mnenji?
- V katerem pogovoru je želela sogovorca pripraviti k temu, da bi nekaj storil?
- V katerem pogovoru je želela sogovorcu le nakazati, da želi z njim ohraniti stik?

Človek se začne pogovarjati, ker bi rad od koga kaj **izvedel**, ali ker želi s kom **uskladiti** njuni različni **mnenji** in doseči dogovor, ali ker želi koga **pripraviti do določenega dejanja**, ali pa zgolj zato, da **naveže/ohrani stik** s kom. Glede na namen sogovorca, ki daje pobudo (tj. pobudnega sogovorca), ločimo torej več vrst pogovarjanja: raziskovalno, pogajalno, prepričevalno in povezovalno pogovarjanje.

- Preberite zapise naslednjih pogovorov.

1

Medicinska sestra: *Ambulanta dr. Podbregarja. Prosim?*
 Gospa Petrič: *Dober dan, Petričeva pri telefonu. Danes bi se rada oglasila pri zdravniku.*
 Medicinska sestra: *Mislim, da to ne bo mogoče! Trenutek, da pogledam. – Težko bo, vse imamo zasedeno. Ali je kaj nujnega?*
 Gospa Petrič: *Ne vem, že tri dni me boli glava, imam močan nahod in kašljam. Mislim, da jutri ne bom mogla v službo.*
 Medicinska sestra: *No, mogoče bi šlo tukaj ... ob petnajst do dveh. Boste lahko?*
 Gospa Petrič: *Seveda! Hvala. Na svidenje.*
 Medicinska sestra: *Na svidenje.*

2

Luka: *Čav, a si bil res v Strasbourg?*
 Darko: *Ja, itak. Od srede do petka.*
 Luka: *Hej, stari, kako ti je to uspelo?*
 Darko: *Dobro sem se odrezal na natečaju.*
 Luka: *Na kakšnem natečaju?*
 Darko: *A si pozabil? Slovarca nam je maja rekla, naj napišemo spis z naslovom Postal sem državljani Evropske unije.*
 Luka: *In ti si ga?*
 Darko: *Šur! Slovarci se je zdel v redu pa ga je poslala na natečaj. Tam so izbrali 30 najboljših, za nagrado pa nas peljali v Strasbourg.*
 Luka: *Kaj ste delali tam?*
 Darko: *Ogledali smo si evropski parlament.*
 Luka: *Ste šli z letalom?*
 Darko: *Ja, valda! Saj nismo poslanci! Peljali smo se z avtobusom. Vožnja je bila naporna, ampak smo preživeli. V parlamentu je bilo super. Noter smo šli brez problema – prav po rokah so nas nosili. Pa še bejbe iz drugi evropskih šol so bile super!*
 Luka: *Ej, stari, o tem mi boš po šoli še kaj povedal.*
 Darko: *Važi. Ob dveh na busu?*
 Luka: *Okej.*

3

- Novinar: *Spoštovane poslušalke in poslušalci! Danes je z nami v studiu spet gospod Pavle Črešnik, priznani strokovnjak za okrasno grmičevje. Odgovarjal bo na vaša vprašanja; lahko ga pokličete na telefonsko številko 0202-202. – Gospod Črešnik, lepo pozdravljeni. O katerih rastlinah se bomo pogovarjali danes?*
- Črešnik: *Danes se bomo posvetili rododendronom in azalejam. Nekateri strokovnjaki menijo, da med njimi ni večjih razlik, drugi pa, da razlike so. Osnovna razlika je ta, da so rododendroni zimzeleni grmi, azaleje pa so zimzelene ali listopadne. Rododendroni imajo večje liste. Ene vrste rododendrona so prav nizke, druge pa lahko zrastejo tudi več metrov.*
- Novinar: *Mislil, da že imamo na zvezi prvega poslušalca. Se lahko predstavite?*
- Poslušalka: *Anica iz Domžal. Dober dan, gospod Črešnik.*
- Črešnik: *Dober dan.*
- Poslušalka: *Rada bi vprašala za rododendron. Opazila sem, da se mu sušijo cvetni popki. Grm sem zalivala, pa ni nič bolje.*
- Črešnik: *Rastlino bi moral videti, ampak sem skoraj prepričan, da gre za okužbo z glivico. Posušene popke morate takoj pobrati in sežgati, v nasprotnem primeru se bo bolezen preselila še na zdrave popke. Zelo pomembno je, da redno odstranjujete uvele cvetove, zlasti če je vreme tako deževno kot letošnjo pomlad.*
- Poslušalka: *Prav. Hvala.*
- Novinar: *Prisluhnimo glasbi, potem pa bomo nadaljevali pogovor.*

- Ali so se vsi pogovori začeli z istim namenom pobudnega sogovorca? Pojasnite odgovor.
- V katerem pogovoru sta bila sogovorca družbeno enakovredna in v katerem ne? Po čem ste to prepoznali?
- Kako imenujemo pogovor, v katerem sta si sogovorca družbeno enakovredna, in kako tistega, v katerem sta si neenakovredna?
- S čim se je začel prvi pogovor? Zakaj?
- Zakaj se je drugi pogovor začel in končal drugače kot prvi?
- Kako je potekal tretji pogovor? Kako imenujemo tak pogovor?
- Kako so sogovorniki navezali stik v posameznem pogovoru?

Za pogovarjanje je značilno, da večinoma poteka **v zasebnih okoliščinah** – to pomeni, da se pogovarjata dva človeka ali manjša skupina ljudi. Tak je npr. pogovor med zdravnikom in bolnikom, med prijateljema, med učiteljem in starši na govorilni uri, med bančnim uslužbencem in varčevalcem ... (Zato je v bankah in lekarnah ter na poštah posebej zaznamovano t. i. polje zasebnosti.)

Pogovarjamo pa se lahko tudi **pred javnostjo** (prim. učiteljevo spraševanje za oceno pred razredom, javno zaslišanje na sodišču, pogovor po radiu ali televiziji ...).

Glede na to, ali sta sogovorca med seboj družbeno enakovredna ali ne, je pogovarjanje **neuradno** (sogovorca sta si enakovredna, prim. pogovarjanje med sošolci, med družinskimi člani) ali **uradno** (sogovorca si nista enakovredna, prim. pogovarjanje med uradnikom in stranko, med dijakom in profesorjem).

Pri pogovarjanju sta sogovorca največkrat v neposrednem osebnem stiku, lahko pa se pogovarjata po telefonu (v tem primeru se ne vidita). Sodobni načini sporazumevanja omogočajo tudi stik po raznih elektronskih medijih (npr. videokonferenca); to je zlasti pomembno za prireditelje posvetovanj, saj tak način pogovarjanja pomeni prihranek časa in denarja.

Kadar se pogovarjamo, upoštevamo naslednja načela:

- ◆ Sogovorca gledamo v oči. Če je naših sogovorcev več, poskrbimo za to, da imamo očesni stik z vsemi.
- ◆ Pozorni smo na sogovorčevo nebesedno odzivanje, npr. ali prikimava ali odkimava, se zasmeje, nagrbanči čelo, stisne ustnice, privzdigne obrvi ali celo gleda v stran, ko se pogovarjamo z njim.
- ◆ Ne govorimo predolgo in nepretrgoma, temveč delamo premore, da se sogovorec lažje vključi v pogovor. Pri tem mu pokažemo, da ga poslušamo.
- ◆ Ne govorimo, ko govori sogovorec; sogovorcju ne segamo v besedo.
- ◆ Pogovarjamo se z jasnim namenom; skrbimo za to, da se sogovorec ne bo izmikal našim vprašanjem ali speljal pogovora drugam, kot bi želeli mi.
- ◆ Če se želimo pogovarjati o drugi temi, mu to sporočimo (npr. *Rad bi te vprašal še o ...; Preidimo k naslednji temi ...*).
- ◆ Če sogovorec česa ne razume, mu to potrpežljivo razložimo.
- ◆ Če se s sogovorcem ne strinjamo, mu to povemo, vendar ne tako, da bi ga žalili. Izogibamo se sporom, ne uporabljamo zmerljivk.
- ◆ Upoštevamo okoliščine, v katerih poteka pogovor; od njih je odvisna tudi raba ustrezne socialne zvrsti.
- ◆ Do sogovorca smo vljudni; glede na družbeno razmerje ga vikamo ali tikamo, uporabljamo uradne ali neuradne ogovore, npr. *gospa profesorica, gospod Petrič; Andrejka, oči*.
- ◆ Ne govorimo preglasno, zlasti kadar se zasebno pogovarjamo v javnosti (npr. v čakalnici, avtobusu, dvigalu ...). Na javnih mestih glasni zasebni pogovori niso primerni. Prav tako ni primerno, če se pogovarjamo po prenosnem telefonu, kadar smo v družbi. Če moramo opraviti tak pogovor, se umaknemo, da ne motimo drugih.
- ◆ Kadar se zasebno pogovarjamo v uradnih okoliščinah, se po navadi na pogovor pripravimo (npr. kaj bomo vprašali sogovorca o določeni zadevi; kaj bomo o njej povedali, če bomo vprašani).
- ◆ Pripravimo se tudi, če sodelujemo na uradnem sestanku ali v javnem pogovoru (npr. po radiu, televiziji ipd.). Kot sodelujoči se moramo držati navodil vodje sestanka/pogovora; ta začne in konča pogovor, med vodenjem pa podeljuje besedo, skrbi, da pogovor ne zastane ali da se sogovorniki držijo teme pogovora, spodbuja sogovorce h govorjenju, rešuje spore med sogovorniki itn.
- ◆ Če pa vodimo uradni sestanek ali javni pogovor, se držimo ustaljenega poteka; medtem ko je jedrna faza sestanka/pogovora odvisna od teme, ki se obravnava, pa sta uvodna in zaključna faza v vseh primerih precej podobni. V uvodni fazi vodja uradnega sestanka po navadi pozdravi sogovorce in jih po potrebi predstavi, napove namen pogovora, njegovo temo, trajanje pogovora ipd., na koncu pa npr. povzame, kar so se dogovorili, oceni pogovor ipd., se zahvali sodelujočim in se posloviti.

Dopisovanje

Sporazumevanje
Dvosmerno
sporazumevanje
Pogovarjanje
Dopisovanje

Dopisovanje in pogovarjanje se ne ločujeta le po tem, da pri dopisovanju besede pišemo, pri pogovarjanju pa jih izgovarjamo, temveč predvsem po tem, da dopis ne nastaja pred bralcem, saj ga pisec napiše že prej. Pisec in bralec torej nista v neposrednem stiku (tako kot sta sogovorca), zato pisec ne more besedila sproti prilagajati prejemniku, temveč mora že pred pisanjem in med njim razmišljati, kaj in kako bo pisal. Ker dopis ostaja na papirju ali v elektronski obliki (torej ni hipno minljiv kot govorno besedilo), ga lahko sam še popravi, dopolni, skrajša ipd.

- Ocenite svojo zmožnost dopisovanja: kakšen dopisovalec ste, kaj so vaše odlike in pomanjkljivosti?
Zakaj imate te pomanjkljivosti?
Kako bi jih odpravili?
- Kaj vas moti pri dopisovalcih?
- Ali se je treba na dopisovanje pripraviti? Pojasnite odgovor.
- Na kaj je treba paziti med dopisovanjem?
- Preberite naslednja besedila.

1

Krajevna skupnost Kamenče
Podgorska 17
4285 Kamenče
tel.: 04/ 840 45 67
faks: 04 840 45 69

Kamenče, 12. 9. 2008

Članom Sveta Krajevnosti Kamenče

VABILO

Vljudno Vas vabim na sejo Sveta Krajevnosti Kamenče;
ta bo **v sredo, 19. 9. 2008**, ob 14.00 v sejni sobi 11.

Dnevni red:

1. Odpravljanje posledic neurja na območju Krajevnosti Kamenče
2. Priprava na praznovanje obletnice rojstva pisatelja Ferda Kozaka
3. Razno

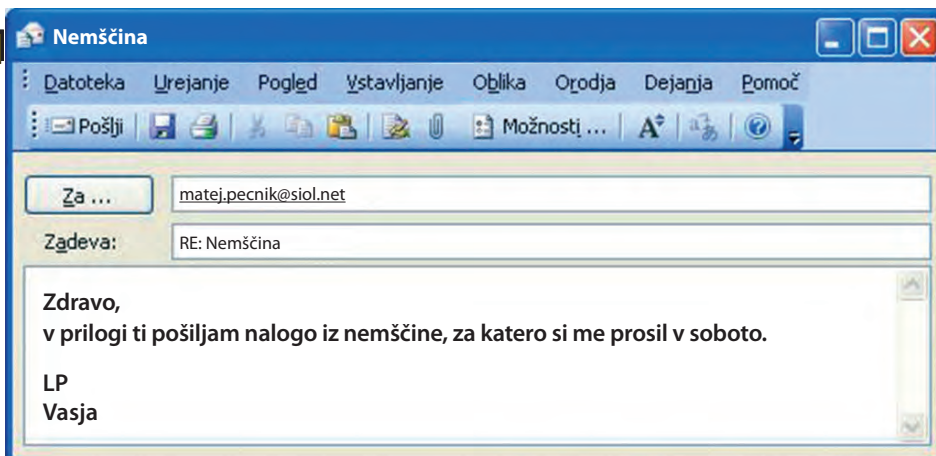
Prosim, da se seje zanesljivo udeležite. (Morebitno odsotnost mi sporočite po tel.)

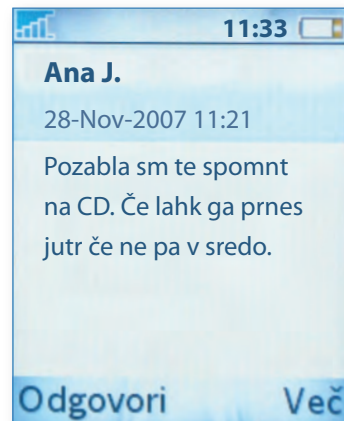
Predsednica Sveta Krajevnosti Kamenče
Milena Završnik

Milena Završnik

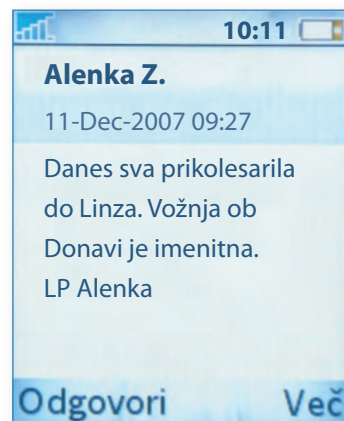
2

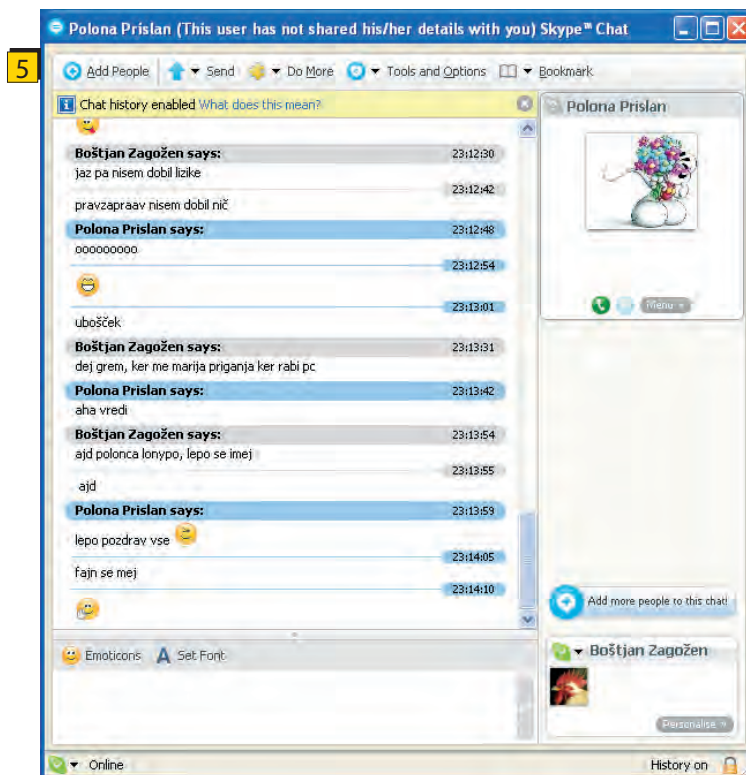

3

4

- Ali so vsa besedila nastala pri dvosmernem sporazumevanju? Pojasnite svoj odgovor.
- Katera dopisa sta pobudna? Pojasnite odgovor.
- Kateri dopis je nastal kot odziv na dopis drugega dopisovalca? Pojasnite odgovor.
- Katero dopisovanje je popolnoma dvosmerno? Ali vam je tako dopisovanje znano? Pojasnite odgovor.
- S katerim namenom so nastali dopisi?
- Katera dopisa vsebujeta neknjižne prvine? Katere?
- Zakaj v četrtem dopisu ni neknjižnih prvin?
- Zakaj sta tretji in četrti dopis razmeroma kratka?
- V kateri socialni zvrsti pišete SMS-sporočila in si dopisujete v spletnih klepetalnicah? Od česa je odvisna ta vaša izbira? Kakšen pa je jezik v SMS-sporočilih, ki vam jih pišejo drugi?

Poznamo več vrst dopisovanja. Če dopisovalec daje pobudo (npr. poziva naslovnika k besednemu odzivu, navezuje stik z naslovnikom), je dopisovanje **pobudno**; če pa se odziva na naslovnikovo pobudo (npr. če se mu zahvali za kaj), je njegovo dopisovanje **odzivno**.

Dopisujemo si lahko **po navadni pošti**, vse bolj pa tudi s sodobnimi oblikami, ki jih omogoča tehnični in tehnološki napredek. Take oblike so npr. SMS-sporočila, elektronska pošta, spletne klepetalnice ipd.; zanje je značilno, da sporazumevanje – za razliko od navadne pošte – lahko poteka izjemno hitro. Od tega, komu jih pošiljamo, je odvisna tudi izbira socialne zvrsti.

SMS-sporočila, ki jih pošiljamo po prenosnem telefonu, so namenjena predvsem dopisovanju s prijatelji (sporočamo jim kaj iz našega življenja, vabimo na kaj ipd.). Njihova jezikovna podoba je povezana s tem, kako SMS-sporočilo pojmuje njegov pisec – če je SMS-sporočilo zanj nadomestilo za pogovarjanje, uporablja neknjižni jezik; če pa je SMS-sporočilo zanj le ena od oblik pisnega sporazumevanja, uporablja pretežno knjižni

jezik. Ker so SMS-sporočila omejena na 160 znakov, si pisci pomagajo s krajšavami (npr. *LP* 'lep pozdrav'; *živ* 'živijo'; *FSM* 'fajn se mej'; *LD* 'lep dan'), z neupoštevanjem presledkov med besedami (npr. *nevem*; *uredu*) in za ločili (npr. *Prnes knjigo s sabo. Jo rabim danes.*), z ustvarjanjem novih zapisov (npr. *ju3* 'jutri', *mi2* 'midva') ipd.

Spletne klepetalnice so računalniški programi, ki omogočajo neposredni pisni stik med njihovimi uporabniki. Programi ponujajo več načinov sporazumevanja: dopisovanje, pogovarjanje s pomočjo slušalk, ogledovanje s pomočjo spletne kamere, izmenjevanje datotek ipd. V rabi jezika so zelo podobne SMS-sporočilom.

Elektronska pošta (e-pošta) je oblika tvorjenja in sprejemanja dopisov po medmrežju, in sicer v obliki, ki je že pripravljena v računalniku in vsebuje prostor za elektronski naslov prejemnika (navadno v obliki: ime.priimek@ponudnik.si; vendar brez strešic), za naslov dopisa (*Zadeva:*), za priložene/pripete datoteke in za vsebino dopisa. Pri dopisovanju po elektronski pošti (e-pošti) se navadno uporablja knjižni jezik.

- Primerjajte prvi in drugi dopis.
Komu sta namenjena – točno določenemu naslovniku ali nedoločeni množici ljudi (javnosti)?
Kako sta prispela do naslovnika?
Kakšno je družbeno razmerje med piscem in bralcem teh dopisov? Po čem tako sklepate?
Kako vpliva družbeno razmerje na obliko dopisa?
V teh dopisih primerjajte nagovarjanje, ogovarjanje in pozdravljanje naslovnika ter predstavite svoje ugotovitve. Zakaj je prišlo do teh razlik?
- Poimenujte sestavne dele uradnega dopisa.
- Ali ste že kdaj prejeli uradni dopis?
Ali ste imeli pri branju tega kaj težav? Če da, katere?
- Ali ste že kdaj tvorili uradni dopis?
Ali ste imeli pri tem težave? Če da, katere?
Zakaj ste imeli te težave?
- Ocenite svojo zmožnost prejemanja in tvorjenja neuradnih in uradnih dopisov.

Glede na to, ali so dopisi, ki jih tvorimo, namenjeni le točno določeni osebi (npr. *Mateju*) oz. točno določeni manjši skupini ljudi (npr. *članom Sveta Krajevne skupnosti Kamenče*), ali pa so namenjeni komur koli (npr. bralcem časopisov, revij, spletnih forumov), ločujemo dve vrsti dopisovanja – **zasebno** in **javno**.

Glede na to, ali si dopisujeta družbeno enakovredna ali neenakovredna dopisovalca (npr. člana iste družine, prijatelja, sodelavca – ali starši in učitelj, stranka in uradnik/predstavnik ustanove), pa je dopisovanje **neuradno** ali **uradno**. Pri **neuradnem dopisovanju** uporabljamo neuradne nagovore in pozdrave (npr. *Dragi oče!*, *Živijo!*, *Lep pozdrav*), naslovnika nagovarjamo z imenom ali z izrazom za sorodstveno razmerje in ga tikamo, razodevamo svoja čustva in mnenja ter se poimenujemo samo z imenom, saj nas naslovnik dobro pozna. Pri **uradnem dopisovanju** pa uporabljamo uradne nagovore (npr. *Spoštovani ...!*), naslovnika nagovarjamo z imenom in priimkom ter družbeno vlogo ali strokovnim nazivom in ga vikamo, uporabljamo predpisane uradne začetke oz. zaključke, posnemamo značilno zunanjo obliko uradnega dopisa, podpišemo se z imenom in priimkom ter družbeno vlogo/strokovnim nazivom ipd.

SMS-sporočila in spletne klepetalnice so namenjene predvsem neuradnemu dopisovanju, dopisovanje po e-pošti pa v sodobnem svetu pridobiva čedalje večjo vlogo tudi pri uradnem dopisovanju.

Na kaj moramo paziti, kadar si dopisujemo po navadni pošti?

- ♦ Dopise pišemo na čist, nepopackan, nezmečkan (bel) papir. Pri uradnem dopisovanju uporabljamo samo bel brezčrtni papir formata A 4.
- ♦ Rokopis naj bo razločen, tipkopis pa pregleden. Če naredimo hujšo napako, ne črtamo, ne radiramo ipd., temveč besedilo prepišemo.
- ♦ Zaradi preglednosti pazimo na ustrezno prostorsko razvrstitev delov besedila na papirju, v uradnih dopisih še posebej na razporeditev sestavnih delov: ime in naslov sporočevalca, kraj in datum pisanja, ime in naslov naslovnika, zadeva itd., na uporabo robov (levi, desni, zgornji, spodnji) idr.
- ♦ Če dopis pošiljamo po pošti, na ovojnico napišemo ime in naslov naslovnika (po pravilih poštnega podjetja) ter nalepimo znamko predpisane vrednosti.

Enosmerno sporazumevanje

Sporazumevanje

Dvosmerno sporazumevanje

Enosmerno sporazumevanje

- Ali je poslušanje predavanja enosmerna ali dvosmerna sporazumevalna dejavnost? Pojasnite svoj odgovor.
- Kaj pa pisanje življenjepisa, prošnje za štipendijo, pogodbe o štipendiranju? Pojasnite svoje odgovore.
- Naslednje sporazumevalne dejavnosti razvrstite najprej glede na njihov razvoj pri človeku, nato pa še glede na njihovo pogostnost v svojem življenju: branje, govorjenje, poslušanje, pisanje.
Kaj ste ugotovili?
- Kaj delate pogosteje – govorno nastopate ali se pogovarjate?
Zakaj?
- Kaj je za vas težje – govorno nastopanje ali pogovarjanje?
Zakaj?
- Katero vrsto besedila tvorite, kadar govorno nastopate – dvogovorno ali enogovorno? Pojasnite svoj odgovor.
- Ali so časopisni in strokovni članki enogovorna ali dvogovorna besedila? Pojasnite svoj odgovor.

Sporazumevanje, pri katerem se vlogi sporočevalca in prejemnika ne zamenjata, je **enosmerno**. Sporočevalec tvori enogovorno (monološko) besedilo; tega prejemnik sprejema, ne da bi se nanj besedno odzval. Zato enogovorno besedilo ni sestavljeno iz replik (pogovornih menjav), temveč iz povedi, ki jih tvori in povezuje v besedilo en sam sporočevalec.

Enosmerno sporazumevanje sestoji iz enosmernega sporočanja in sprejemanja. Enosmerni sporočanjejski dejavnosti sta govorno nastopanje in pisanje enogovornih besedil, enosmerni sprejemalni dejavnosti pa sta poslušanje govornih nastopov in branje enogovornih besedil.

Sporočanje (govorno nastopanje in pisanje enogovornih besedil)

Sporazumevanje
Dvosmerno
sporazumevanje
Enosmerno
sporazumevanje
Sporočanje

- Tvorite enogovorno besedilo – ustno ali pisno opišite ali označite poljubno izbrano osebo ali predstavite njeno življenjsko pot.
- Nato ocenite svojo zmožnost tvorjenja enogovornih besedil: kaj so vaše odlike in pomanjkljivosti?
Zakaj imate te pomanjkljivosti?
Kako bi jih odpravili?
- Kaj vas pritegne pri drugih govornicah in piscih?
Kaj vas pri njih moti?

Sporočanje je zavestno **dejanje sporočevalca**; sporočevalec tvori besedilo z namenji besednega jezika v slušnem ali vidnem prenosniku, torej **govori** ali **piše**. Vse to dela z natanko **določenim ciljem/namenom**, torej zato, ker želi pri svojem naslovniku (poslušalcu/bralcu) nekaj doseči. Da to doseže, pa se mora krepko potruditi – dobro se mora pripraviti na sporočanje in upoštevati mora načela uspešnega sporočanja.

Faze sporočanja

- Kako se pripravite na govorni nastop in na pisanje enogovornih besedil?
- Na kaj morate paziti med pripravo na govorni nastop?
- Na kaj morate paziti med govornim nastopanjem?
- Na kaj morate paziti med pripravo na pisanje enogovornega besedila?
- Kaj naredite, ko napišete besedilo?
Čemu to naredite?
- Kaj naredite, če ima besedilo veliko napak?
Zakaj?
- Preberite naslednji besedili, ki sta ju napisala učenca osnovne šole.

Sporazumevanje
Dvosmerno
sporazumevanje
Enosmerno
sporazumevanje
Sporočanje
Faze sporočanja

1

Žirafa je črne in svetlo oker barve. Žirafa je zelo velika žival. Žirafa se hrani z rastlinami, je raslino jeda. Na vratu ima grivo, na koncu repa pa ima njave nitice povezane skupaj. Ko žirafa pije vodo, raskorači sprednje in zadnje noge. Živi v afriki. Žirafa ima zelo dolge noge. Na koncu nog ima kopita, s katerima se brani v obrambi. Pristrani ima uha, na vrhu pa ~~rožičke~~ rožičke. Na koncu glave ima usta. Nad usti ima nos.

2

Žirafa je najvišja med današnjimi sesalci; samec mrežaste žirafe, ki je največja med devetimi vrstami žiraf, lahko doseže višino pet metrov in pol. Podolgovato in majhno glavo krasita dva, trije ali pet rožičkov. Telo je dolgo ok. dva metra in pol. Dolg vrat, ki se pri glavi zoži, ima sedem vretenc (tako je pri vseh sesalcih); vretenca so zelo dolga, nekatera tudi ok. 30 cm. Na vratu in še malo po hrbtu ima svetlo rjavo grivo. Sprednje noge, ki držijo težo vratu, ima daljše od zadnjih. Rep je dolg več kot meter in ima na koncu čop dolge dlake. Oblika lis na žirafini koži je različna glede na vrsto žiraf; vsaka žirafa se rodi s svojim značilnim vzorcem lis in ta se nikoli ne spremeni.

Je rastlinojeda žival. Jezik lahko raztegne do petdeset centimetrov; z njim trga listje z dreves, predvsem z akacij. Tako kot vsi prežvekovalci ima tudi žirafa zapleteno zgrajen želodec. Ko pogoltne hrano, jo shrani v prvem delu želodca in tu se začne njeno prebavljanje; hrana se kasneje vrne v usta in tam jo še enkrat prežveči. Ko je liste, je lahko nekaj časa brez vode. Ko pije vodo, mora zaradi dolgega vratu razkoračiti sprednje noge.

Žirafe živijo v afriških savanah in polpuščavah. Družijo se v črede po 30–70 živali; te se premikajo počasi. Po naravi so miroljubne živali in se pasejo z zebami in antilopami. V tek se poženejo le, če se prestrašijo; pri teku dosežejo hitrost do 50 km na uro. Plenilca (npr. leva ali leoparda) žirafa zaradi dobrega vida vidi že od daleč in z dvigom repa oznani preplah tudi drugim živalim. Plenilca po navadi obrca s sprednjimi nogami. Žirafa je edini sesalec, ki se ne oglašča.

Vsake dve do tri leta žirafa skoti enega mladiča; ta je težak trideset kilogramov in velik meter in pol. Že po dvanajstih minutah je sposoben teči ob materi.

VIRI:

Marko Aljančič (1993): Živali 1. Ljubljana: Založba Mladika.

Andres Llamas Ruiz (1997): O notranji zgradbi živali. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije.

- O čem govorita besedili?
- Kaj je povedano o temi besedila v prvem besedilu in kaj v drugem? Izbirajte med naslednjimi ključnimi besedami oz. podtemami: zunanost, način življenja, prehranjevanje, sovražniki, življenjski prostor, razmnoževanje.
- Katero besedilo vsebuje več podtem?
- Kako so podteme razvrščene v prvem besedilu in kako v drugem?
- Katero besedilo vsebuje več bistvenih podatkov o zunanosti žirafe?
- Kako so bistveni podatki o žirafini zunanosti razvrščeni v prvem besedilu – urejeno ali neurejeno? Če so neurejeni, povejte, kako bi morali biti urejeni.
- Ali je prav, da se beseda žirafa v prvem besedilu tolikokrat ponovi? Če ni, povejte, kako bi to napako odpravili.
- V prvem besedilu poiščite pravopisne napake in jih odpravite.
- Ali je prav, da je v prvem besedilu prečrtana beseda? Kako bi ravnali vi, če bi se pri pisanju zmotili?
- Ocenite pisavo v prvem besedilu.
- Pisec katerega besedila se je na pisanje pripravil?

Rekli smo, da se je na sporočanje treba dobro pripraviti. Če želi biti sporočevalec pri svojem delu uspešen, ga mora skrbno načrtovati in izvajati po določenih korakih/fazah; te so:

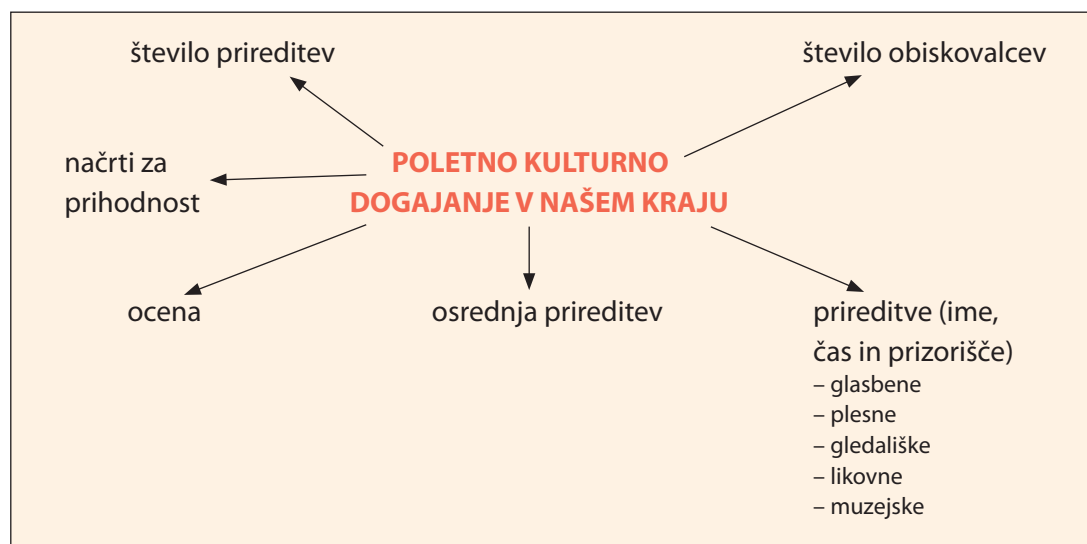
1. iznajdba (invencija),
2. urejanje gradiva (dispozicija),
3. ubesediljevanje (elokucija),
4. popravljanje prve različice besedila,
5. prepisovanje popravljenega besedila in navajanje podatkov o virih,
6. pomnjenje besedila in pripravljanje ponazoril za govorno nastopanje,
7. izvajanje govornega nastopa.

Oglejmo si jih podrobneje.

1. Iznajdba

Najprej se odločimo, **čemu/s katerim namenom** in **o čem** bomo sporočali, npr. kaj bomo predstavili, ali kaj bomo ocenjevali, ali za kaj se bomo zahvalili, ali kaj bomo svetovali itd. Za to se lahko odločimo iz lastnega nagiba, lahko pa nam namen in temo "iznajde" in naloži nekdo drug (v šoli npr. učitelj za učence/dijake določi naslov spisa). Recimo, da bomo za uro umetnostne vzgoje pripravili poročilo o poletnem kulturnem dogajanju v svojem kraju, ne pa o založenosti tržnice, o odpiralnem času lokalov, o napeljavi kabelske televizije ... Poročali bi lahko o vsem tem, le da smo se odločili za tisto, kar nas najbolj zanima, kar nam je najbolj znano in – seveda – kar je povezano z umetnostno vzgojo.

Nato določimo, kaj vse bomo o izbrani temi povedali, tj. **s katerimi podtemami bomo temo razvijali in tako gradili vsebino**. Če se spomnimo posebno posrečenih in izvirnih rešitev, pravimo, da smo dobili ustvarjalni navdih (inspiracijo). Vendar pa navdih sam ne zadošča. Priporočljivo je, da si pripravimo načrt **v obliki opornih točk** ali **miselnega vzorca s podtemami/ključnimi besedami in bistvenimi podatki**. Če bi si za temo izbrali *poletno kulturno dogajanje v našem kraju*, bi lahko kaj povedali o številu prireditev, številu obiskovalcev, prizoriščih, vrstah prireditev, osrednji prireditvi, oceni kulturnega dogajanja in načrtih za prihodnost – to so podteme/ključne besede.

Pri razvijanju teme (kaj in kako nadrobno bomo sporočali) je vnaprej pomembno dwoje: koliko o zadevi že ve sam sporočevalec/tvorec besedila in kaj zanima naslovnika.

Nato je treba **zbrati** dodatno, "živo" **gradivo** za besedilo. Če pripravljamo poročilo o poletnem kulturnem dogajanju v domačem kraju, bomo stopili npr. v turistični urad, na sedež občine, v kulturne ustanove in poizvedeli, kako so sodelovali pri izvedbi poletnih prireditev; pregledali bomo, kako in koliko so o tem poročala množična občila (tisk, radio, televizija, medmrežje); pri organizatorjih prireditev bomo povprašali, kakšne so njihove izkušnje z letošnjimi prireditvami in kašni so načrti za prihodnje leto. Če pripravljamo referat, bomo gradivo zbrali iz leksikonov in drugih priročnih podatkovnih zbirk. S tako zbranimi **bistvenimi podatki** bomo dopolnili podteme/ključne besede v miselnem vzorcu, npr.

osrednja prireditev

- opereta *Planinska roža* (skladatelj: Radovan Gobec)
- glavna vloga: Andreja Zakonjšek (sopran)
- premiera: 10. julija v Kulturnem domu
- 10 ponovitev
- uprizorjena že pred 20 leti (nekateri takratni igralci igrali tudi tokrat)

- Pripravite popoln miselni vzorec za predstavitev poletnega kulturnega dogajanja v svojem kraju.

2. Urejanje

Zbrano **gradivo** je treba tudi urediti – ga **ovrednotiti** (pri tem morda tudi zavreči manj pomembne podatke) in **določiti** tako **zapovrstje in povezavo sestavin**, da bo nastala smiselna celota, ki bo ustrezala našemu namenu. Pri tem pazimo tako na smiselno razvrstitev podtem/ključnih besed kot tudi bistvenih podatkov znotraj dane podteme.

Poletno kulturno dogajanje v našem kraju

1. Število prireditev in obiskovalcev
2. Vrste prireditev (ime, čas, prizorišče)
3. Osrednja prireditev
4. Ocena
5. Načrti za prihodnost

Včasih moramo dodati še uvod in zaključek. V uvodu napovemo svoj namen in temo, v zaključku pa povzamemo bistvene ugotovitve ali predložimo sklepe. Uvod in zaključek sta nujna v govornih nastopih in v nekaterih zapisanih besedilih, npr. v pripovedih o svojih doživetjih, v poročilih, seminarskih nalogah, referatih ipd. (ne pa v opisih ali življenjepisih).

- V svojem miselnem vzorcu zaznamujte zapovrstje ključnih besed, nato pa tudi bistvenih podatkov pri vsaki ključni besedi.
- Ker boste napisali poročilo, ustvarite še uvod in zaključek.

3. Ubesediljevanje

Če smo si za sporočanje izbrali temo, ki jo dobro poznamo, če smo zbrali veliko gradiva in ga po premišljenem načrtu ustrezno uredili, s tretjo stopnjo v nastajanju besedila ne bomo imeli večjih težav. Zdaj gre namreč za to, da **zbrano in urejeno gradivo "pretopimo" v besedilo**; to pomeni, da izberemo ustrezne besede in stavčne vzorce za tvorjenje povedi ter posnemamo zgradbo besedilne vrste, ki ustreza izbranemu namenu. Pri tem moramo paziti, da ne ponavljamo besed in stavčnih vzorcev, da so povedi logično urejene in razvrščene, da ima besedilo "rdečo nit" in je smiselno, logično povezano in zaokroženo. Tako nastane **prva različica besedila**.

- Iz svojega miselnega vzorca ustvarite besedilo. Napišite ga v svoj zvezek.

4. Popravljanje prve različice besedila

Najbolje je, da besedilo **znova** (ali celo večkrat) **preberemo**; pri tem **se vživimo v prejemnika** (bralca/poslušalca) in v tej vlogi presojaemo ustreznost, razumljivost, pravilnost in učinkovitost svojega besedila. Če je potrebno, odpravimo napake oz. pomanjkljivosti. Prvo različico besedila je priporočljivo dati v branje in jezikovno presojo še komu drugemu (npr. sošolcu, staršem ...) – več oči namreč več vidi. Zaželeno je tudi raba jezikovnih priročnikov, npr. Slovenskega pravopisa ipd.

- Še enkrat preberite prvo različico svojega besedila, odkrivajte napake (pri tem upoštevajte priporočila iz učbenika) in jih odpravite.

5. Prepisovanje popravljenega besedila in navajanje virov

Če smo v prvi različici besedila našli in **odpravili veliko napak**, jo moramo **prepisati**, saj ni vljudno, da oddamo besedilo s prečrtanimi, pripisanimi ipd. deli. Pri prepisovanju besedila pazimo na primerno razmestitev delov besedila na papirju ter na čitljivost in estetskost zapisa.

Če smo si pri tvorjenju besedila pomagali s tujimi besedili (npr. z leksikoni, članki, enciklopedijami, razpravami idr.), in sicer tako, da smo podatke iz njih povezali s svojimi, jih preoblikovali ali kar prepisali (dobesedne prepise smo zaznamovali z narekovaji), moramo **na koncu besedila navesti osnovne podatke o "svojem viru"**, tj. ime in priimek avtorja, naslov dela, ime založbe, kraj in leto izdaje. Te podatke lahko razvrstimo na več načinov, npr.

– M. Aljančič (1993): Živali 1. Ljubljana: Založba Mladika. – M. Aljančič, Živali 1, Založba Mladika, Ljubljana 1993.

- Ali boste prepisali svojo popravljeno prvo različico besedila? Zakaj (ne)?

6. Pomnjenje besedila in izdelovanje ponazoril

Če bomo besedilo, ki smo ga napisali, govorno predstavili občinstvu, se moramo **pripraviti na govorni nastop**. Besedilo doma večkrat **preberemo na glas**, da bi si ga čim bolje zapomnili (vendar se ga ne naučimo na pamet, ker bi se ob nepričakovani motnji "izgubili"). Izdelamo tudi **vidna ponazorila** (npr. skice, grafoskopske ali elektronske prosojnice ipd.), ki jih bomo pokazali poslušalcem, ter razmislimo o rabi nebesednih zvočnih in vidnih spremljevalcev govorjenja (glasnost, hitrost govorjenja, kretnje, drža telesa ...).

- Predstavljajte si, da boste svoje poročilo o poletnem kulturnem dogajanju v svojem kraju ustno predstavili pred sošolci; katera ponazorila bi si pripravili?
- Na katere zvočne in vidne nebesedne spremljevalce govorjenja bi še posebej pazili? Zakaj prav na te?

7. Izvajanje govornega nastopa

Med govornim nastopanjem moramo gledati poslušalce, govoriti prosto (tj. ne brati besedila), primerno glasno, razločno, ne prehitro, čim bolj naravno in živo. (Več o tem boste izvedeli iz naslednjega poglavja.)

- Kako potekajo vaši govorni nastopi v razredu?
- Kaj sledi vsakemu govornemu nastopu?
- Ali sodelujete v pogovoru po govornem nastopu? Zakaj (ne)?
- Čemu je po vašem mnenju namenjen pogovor po govornem nastopu?
- Ali se vam to zdi koristno? Zakaj (ne)?

Načela uspešnega sporočanja

Vsak sporočevalec želi pri svojem naslovniku (poslušalcu/bralcu) nekaj doseči. Ali bo to tudi v resnici dosegel, pa je v precejšnji meri odvisno od tega, kako temeljito se je pripravil na sporočanje, in tudi od tega, ali med sporočanjem upošteva načela uspešnega sporočanja.

Če želimo biti pri sporočanju uspešni, moramo upoštevati naslednjih šest načel:

1. Sporočamo z jasnim namenom.
2. Sporočamo le o tem, kar dobro poznamo.
3. Upošteevamo okoliščine sporočanja.
4. Upošteevamo pravila in pravila danega besednega jezika.
5. Upošteevamo oz. posnemamo značilno zgradbo izbrane besedilne vrste.
6. Upošteevamo prednosti in pomanjkljivosti prenosnika.

Ta načela moramo seveda upoštevati tudi pri dvosmernem sporazumevanju.

- Preberite besedilo, ki ga je dijak priložil k uradni prošnji za občinsko štipendijo.

Priloga 1

Valter Damijan Traven
Cankarjeva 10
3000 Celje

Celje, 15. 6. 2008

ŽIVLJENJEPIS

Luč sveta sem zagledal l. 1990 v Celju. Pisal se je šesti julij in pet minut pred trinajsto je slovenski narod dobil novega pripadnika. Moj oče Albert in moja mama Karolina sta mi dala me Valter Damijan, ker se nikakor nista mogla odločiti samo za eno ime. Od tretjega do četrtega leta starosti sva živela z mamo sama, ker je oče moral k vojakom v Postojno. Leto kasneje se je rodil še moj brat Klemen, ki je šel po očetovih stopinjah. Moje mnenje je, da sem bil vzoren otrok, čeprav me starši in oma prepričujejo v nasprotno. Oma to še posebno dobro ve, ker me je pazila v času, ko so drugi otroci iste starosti obiskovali vrtec.

Pri šestih letih sem se prvič srečal s šolskimi klopki. Vendar to še ni bila tista prava šola, ampak mala. Tam sem začel spoznavati svet in tam se mi je v glavi porajalo 100 vprašajev in zakajev.

V osnovno šolo sem torej stopil pri sedmih letih. Vseskozi sem bil seveda odličen. V tem obdobju se je moje znanje izpopolnjevalo iz razreda v razred. Obiskoval sem nižjo glasbeno šolo (igral sem klarinet) in precej interesnih dejavnosti (šahovski in gledališki krožek, košarko, roket). To mi je bilo zelo všeč, saj sem lahko oblikoval svojo osebnost in se seznanil z ljudmi, ki so mi v tem času pomagali odrasčati.

Po osmih letih je napočil trenutek, ko sem se moral odločiti za srednjo šolo. Po tehtnem premisleku sem se odločil za I. gimnazijo v Celju. Moje življenje se je v hipu postavilo na glavo. Popolnoma sem moral spremeniti način življenja, če sem hotel shajati z zahtevami in normami naše šole. Prvi in drugi letnik sta bila zelo težka. Ves pouk je v prvem letu potekal zjutraj, v drugem pa popoldne. Sedaj končujem tretji letnik in moram priznati, da je tudi ta zelo zahteven, saj poteka vse na poglobljanju. Upam, da ga bomo vsi končali uspešno.

Še vedno se ukvarjam z glasbo in športom. Čeprav profesorji večinoma ne podpirajo izvenšolskih dejavnosti, se jim ne bom odpovedal, ker mi pomenijo sprostitev; ukvarjanje s športom mi po eni strani pomeni sprostitev, po drugi pa rekreacijo preveč zasedenih kosti. V teh treh letih sem spoznal veliko prijateljev in prijateljic ter se v eno tudi zaljubil. Tako zdaj že drugo leto skupaj premagujemo probleme, ki bi jih vsak zase le stežka.

Za študij se še nisem odločil. Mislim, da imam še dosti časa, da razmislim. Nameravam iti v Ljubljano, ker mi Maribor ne diši preveč. Ker še ne vem, za kateri študij se bom odločil, vam ne morem razkriti kasnejših načrtov.

Kaj naj še rečem? Želim si, da bi v svojem življenju dosegel svoje cilje in živel zdravo in zadovoljno do konca svojih dni.

V upanju na zadovoljivo predstavitev vas lepo pozdravljam.

Traven Valter Damijan

- Ali je to besedilo res življenjepis?
Pojasnite svoj odgovor.
- Ali dijakovo sporočanje lahko ocenite kot uspešno? Utemeljite odgovor.
- O čem govori v posameznih odstavkih?
- Kako bi moral v 1. odstavku navesti rojstne podatke, podatke o starših in bratu?
Ali je primerno, da se pisec v življenjepis hvali?
Ali je v življenjepis potrebno navesti, pri kom je bil v varstvu v predšolskem obdobju in da je obiskoval malo šolo (v 2. odstavku)?
- Kateri podatki so v 3. odstavku primerni za življenjepis?
Zakaj sta odveč podatka, kdaj je začel obiskovati osnovno šolo in da je v njej izpopolnjeval znanje?
Katere podatke o osnovnošolskem izobraževanju je treba navesti v življenjepis?
Presodite rabo podčrtanega člena v povedi *Vseskozi sem bil seveda odličen*.
- Katere podatke o srednješolskem izobraževanju je treba navesti v življenjepis?
Svoj odgovor primerjajte s podatki iz 4. odstavka. Zakaj so nekateri podatki v njem odveč?
- Presodite navajanje podatkov o izvenšolskih dejavnostih in prijateljih v 5. odstavku.
Kaj je primerno in kaj ne? Zakaj?
- Ali v življenjepis pišemo tudi o svojih prihodnjih dejanjih oz. načrtih?
Ali so podatki v 6. odstavku za življenjepis primerni ali ne?
- Presodite primernost 7. odstavka.
- Ali je treba življenjepis končati s povedjo, kot je napisana v besedilu? Zakaj (ne)?
- Ali se je na koncu življenjepisa treba podpisati?
Če da, ali lastnoročno? Čemu?
- Katere je pravilno zaporedje: ime pred priimkom ali obrnjeno?
- Zgornje besedilo preoblikujte v uradni življenjepis; besedilo napišite na list papirja.

Zdaj pa si podrobneje ogledjmo vseh šest načel uspešnega sporočanja.

1. Sporočamo z jasnim namenom.

Vedno sporočamo z natanko določenim namenom/ciljem, npr. zato,

- da bi naslovnik vedel to, kar vemo mi,
- da bi nam naslovnik verjel,
- da bi naslovnik o čem sodil tako, kot sodimo mi,
- da bi naslovnik doživil kaj tako, kot to doživljamo mi,
- da bi naslovnik storil določeno nebesedno dejanje ipd.

• Preberite naslednja besedila.

1

Prisega o izbiri nenasilja

Kot zrel in odgovoren človek prisegam, da

- ♦ *nasilja ne bom povzročal,*
- ♦ *nasilja ne bom spregledal,*
- ♦ *nasilja ne bom spodbujal,*
- ♦ *bom ob nasilju ustrezno ukrepal,*
- ♦ *bom proti nasilju govoril in deloval,*
- ♦ *se bom informiral o trgovini z ljudmi.*

2

Pred uporabo natančno preberite navodilo.

O tveganju in neželenih učinkih se posvetujte z zdravnikom ali farmacevtom.

3

Dolgo časa so zdravniki

menili, da slepič nima nobene pomembne vloge v človeškem telesu. Raziskovalci z Univerze Duke pa so pred kratkim ugotovili, da pomembno sodeluje pri človekovi prebavi, in sicer tedaj, ko bolezni v črevesju zatrejo koristne bakterije. Slepič takrat spet oskrbi prebavila s temi bakterijami.

4

Knjiga Vsakdanji nesporazumi je napisana razumljivo, jasno in zabavno. Vsebuje praktične vaje, različne primere, ki bodo bralca navdihnili, pa tudi veliko izvirnih, koristnih nasvetov, ki bodo pomagali rešiti težave, še preden bodo prerasle v resen nesporazum.

- Za vsako besedilo povejte,
 - s katerim namenom ga je sporočevalec tvoril in
 - po čem ste to prepoznali.
- Napišite nekaj enopovednih besedil; z njimi vplivajte na sošolčevo
 - znanje o vašem konjičku,
 - prepričanje o vašem napovedanem obisku pri njem,
 - mnenje o včerajšnji televizijski oddaji,
 - ravnanje v današnjem popoldnevu.
- Oglejte si, kako so sošolci izrazili isti namen.

Svoj namen lahko izražamo na **neposredni ali posredni način**:

- ♦ Neposredno (jasno/razvidno) ga lahko izrazimo z glagolom, ki poimenuje t. i. govorno dejanje (npr. *Prosim te, da pomiješ kopalnico*, *Obljubljam ti, da te bom zvečer obiskal*, *Obveščamo Vas, da imamo od 1. 5. t. l. novo telefonsko številko*), ali s samostalnikom oz. pridevnikom iz tega glagola (npr. *Prošnja za stipendijo*, *Kajenje prepovedano*), lahko pa tudi z nekaterimi slovničnimi ali glasovnimi prvinami (npr. z velelnikom *Pobriši mizo* ali glasneje *Končno malo dežja!*).

- ♦ Posredno (preneseno) pa ga izrazimo tako, da uporabimo jezikovne prvine, ki jih naslovnik ne pričakuje, in ga zato nekako zapeljemo (če npr. želimo vedeti, koliko je ura, lahko vprašamo: *"Oprostite, ali imate mogoče uro?"*; če nas naslovnik razume, nam pove točen čas; če pa razume naše vprašanje dobesedno, nam odgovori le: *"Da."*). Če je naslovnik takega načina vaje, mu "pravo" razumevanje ne povzroča težav; drugače pa je z naslovniki, ki takega načina niso vajeni. Včasih se odločimo za posredni način zato, ker želimo prikriti svoj pravi namen (če bi npr. radi šli v kino, "namignemo" svojim staršem: *"V kinu vrtijo dober film."*). Če se zgodi, da nas naslovnik ne razume, nam po navadi reče: *"Razumem, kar praviš; ampak kaj mi hočeš s tem povedati?"* ali *"Zakaj mi to govoriš?"* ipd. Prevelika in pogosta prikritost ni vljudna in lahko naslovnika razjezi.

- Na vse tri načine (tj. z glagolom, z velelnikom in na posredni način) sporočite sošolcu, da želite, da vam posodi žeton za mestni avtobus.
- Kateri način pozivanja naslovnika se vam zdi jasnejši?
- Kdaj bi uporabili posredni način?

Paziti moramo, da izrazimo svoj namen jasno, tj. tako, da ga bo naslovnik prepoznal brez težav. Najnatančnejše in najjasnejše je izrekanje z glagoli (npr. *obveščam/sporočam, prosim/pozivam/ukazujem, obljubljam/prisegam/zagotavljam, menim/sodim/ocenjujem*).

Lahko se nam zgodi, da se pri izbiri načina "zmotimo" – pri naslovniku namreč opazimo, da ga naša izbira moti. Tedaj je pametno uporabiti drugo možnost. Za uspešnost sporočanja je pomembno, da naslovnik brez težav razume, kaj želimo od njega.

2. **Sporočamo le o tem, kar dobro poznamo.** Če teme, o kateri želimo govoriti ali pisati, ne obvladamo dobro, si najprej izpopolnimo znanje z opazovanjem, branjem strokovnih knjig, učenjem in razmišljanjem.

- Preberite naslednji besedili in odgovorite na vprašanja.

Planeti so nebesna telesa brez lastne svetlobe; krožijo okrog Sonca. Po oddaljenosti od Sonca si sledijo: Merkur, Zemlja, Venera, Jupiter, Saturn, Uran, Neptun in Mars.

- Kaj je tema tega besedila?
- Ali sporočevalec dobro obvlada temo, o kateri piše? Pojasnite svoj odgovor.

Obveščamo vas, da v naši ambulanti tudi letos cepimo pse proti zakonsko obvezni steklini.

- Kaj je tema tega besedila?
- Ali sporočevalec sporoča, da je po zakonu obvezna steklina ali cepljenje proti njej? Kaj od tega pa je v resnici obvezno po zakonu?
- Zakaj je sporočevalec tvoril to neresnično besedilo?
- Besedilo popravite tako, da bo vsebovalo resnične podatke.

Pri sporočanju pazimo na to, da sporočamo samo resnične podatke. Če nismo prepričani o resničnosti povedanega/zapisanega, ta dvom naslovniku povemo/napišemo. Če ne sporočamo resničnih podatkov, lahko pričakujemo, da nas bo naslovnik na to bolj ali manj vljudno opozoril.

- Preberite naslednji besedili in pojasnite, zakaj ponazarjata drugo načelo.

Trije pesniki brali v Šmartnem

Šmartno – V okviru prireditev četrtega Knjižnega sejma, ki ga je letos organiziral Naš dom, so včeraj nastopili priznani slovenski pesniki Kajetan Kovič, Ciril Zlobec in Tone Pavček; brali so pesmi iz svoje zadnje skupne zbirke Pesmi štirih, katere so avtor je tudi pokojni Janez Menart. Po nastopu je bil na vrsti pogovor z umetniki, ki ga je vodil Tone Kastelic, vprašanja pa so ustvarjalcem postavljali tudi poslušalci. Žal se prireditve, ki je potekala v avli Osnovne šole Šmartno, niso udeležili mladi obiskovalci.

A. P.

Prejeli smo

Trije pesniki brali v Šmartnem

V Vašem časopisu je bila 5. marca objavljena novica, v kateri je novinar A. P. poročal o literarnem večeru. V kratkem zapisu je zagrešil kar nekaj napak. Na prireditvi sta sodelovala samo dva pesnika, saj je Tone Pavček opravičil svojo odsotnost. Nastop ni potekal v osnovnošolski avli, temveč v dvorani Kulturnega doma. Novinar je tudi napačno navedel podatek, da so pesniki predstavljali svojo zadnjo skupno zbirko Pesmi štirih. Umetnika sta res brala pesmi iz te zbirke, vendar ta ni njihova zadnja skupna, temveč edina in so jo napisali na začetku svoje pesniške poti, do danes pa je doživela kar nekaj ponatisov. Pogovora z njima ni vodil Tone Kastelic, temveč Jožica Ambrožič. Ker je novinar svoj prispevek končal z "ugotovitvijo", da med obiskovalci ni bilo mladih ljudi, se ne moremo znebiti vtisa, da je do napak prišlo zato, ker ga sploh ni bilo na prireditvi. Prireditelji namreč z veseljem ugotavljamo, da so pesnikoma prisluhnili številni mladi obiskovalci. Pri navajanju podatkov se je novinar očitno opiral na nekatere navedbe, ki jih je povzel iz gradiva za sestanek pripravljalnega odbora četrtega Knjižnega sejma. Ker pa je prišlo do sprememb v programu, ti podatki seveda niso resnični. A. P. zato vabimo, da se prihodnjič udeleži prireditev, o katerih bo pisal.

Tone Kovač,
direktor Našega doma

3. **Upoštevam o okolščine sporočanja**, in sicer predvsem naslovnika, npr. njegovo starost, izobrazbo/poklic, znanje jezika, čustveno stanje, družbeno razmerje do nas ipd. Naslovnika upoštevam pri izbiri načina izrekanja svojega namena, pri izbiri teme, pri odločitvi, kako natančno bomo govorili ali pisali, pri razvrščanju podatkov in pri njihovem ubesediljevanju. Če upoštevam to načelo, je naše sporočanje ustrezno.

Izberemo ustrezn način izrekanja svojega namena, saj lahko neustrezn način odvrne naslovnika od sporazumevanja z nami.

- Preberite naslednje povedi, ki jih je izrekel učitelj.

*Bi lahko zaprli vrata?
Zahtevam, da zaprete vrata.
Prosim vas, da zaprete vrata.
Ali imaš rep?
Pride še kdo?
Zaprite vrata.
Zebe me.
Vrata morate zapreti.
Ali vam ne bo pretežko zapreti vrata?*

- S katerim namenom jih je izrekel?
- V katerih povedih je svoj namen izrazil neposredno in v katerih posredno? Pojasnite svoje odgovore.
- Katere povedi bi naslovnik lahko razumel narobe? Pojasnite svoje odgovore.
- Katere povedi se vam zdijo nevljudne?
- Katera pa je po vašem mnenju najvljudnejša?

Na to, komu govorimo ali pišemo, pazimo predvsem tedaj, ko se odločamo, kako bomo pozvali naslovnika k določenemu dejanju. Vsi trije načini pozivanja namreč niso enako ustrezni oz. vljudni. Pozivanje z velelnikom je najmanj vljudno, zato ga navadno izberemo le za podrejenega ali enakovrednega naslovnika, za nadrejenega naslovnika pa izberemo posredni način, ki je vljudnejši. V nekaterih okoliščinah (npr. pri uradovanju, včasih pa tudi pri praktičnem sporočanju) se lahko odločimo za pozivanje z določenimi glagoli (npr. *prosim, predlagam, priporočam, svetujem, odsvetujem, prepovedujem, pozivam, vabim*).

Izberemo ustrezno temo, saj lahko naslovnika vsiljevanje tem, ki so vseh (samo) sporočevalcu, odvrne od sprejemanja (poslušanja ali branja) besedila.

- Oglejte si kuharski recept iz Cicibana.

- Komu je namenjeno besedilo?
- V besedilu poiščite prvine, iz katerih ste prepoznali naslovnika.
- S čim začne pisec besedilo? Zakaj?
- Kaj je vloga slikovnega gradiva?
- Ali je to besedilo ustrezno za prvošolca?

Presodimo, kaj vse bi danemu naslovniku sporočili o temi, tj. kako naddrobno bi mu predstavili predmetnost. Sporočevalec lahko veliko ve o določeni stvari, ni pa nujno, da bi vse to zanimalo tudi naslovnika. Dobro je, če se pozanimamo, kaj naslovnik že ve in česa še ne, kaj je zanj zanimivo in kaj ne, kaj lahko razume in česa še ne more razumeti, kateri podatki so v danih okoliščinah preveč osebni in kateri ne ipd.

- Preberite življenjepis, ki ga je dijakinja priložila prošnji za sprejem v dijaški dom.

Rodila sem se 16. 7. 1993 v Postojni. Mamica in oči sta sicer pričakovala fantka, a po mojem rojstvu je oči menda izjavil, da svoje punčke ne bi zamenjal za nič na svetu. Sicer pa smo čez dve leti dobili še brata Janeza in želja mojih staršev, da bi imeli sina, se je s tem izpolnila. Razmere pri nas doma so urejene in dobro se razumemo. Sprva smo živeli v dedkovi hiši, zato je bilo za varstvo poskrbljeno.

1999. leta sem se vpisala v osnovno šolo. Predvsem bi rada pohvalila učiteljico tretjega razreda Jelko Kuhar. V osnovni šoli sem uspešno sodelovala v številnih krožkih, posebej pa bi omenila osvojitve zlatege Vegovega priznanja. Sicer pa so osnovnošolska leta hitro minila, še posebej zadnji razred, ko sem se tudi zaljubila.

Zdaj sem dijakinja prvega letnika srednje šole. V šoli sem se že navadila na novo okolje in upam, da učenja ne bo preveč. Prijavila sem se tudi k plesni skupini, saj zelo občudujem plesne nastope v televizijskih oddajah.

Mateja Novak

- Ali se vam zdi življenjepis ustrezen? Zakaj (ne)?
- Ali je prav, da je Mateja tu navajala svoje mnenje o sebi in drugih ljudeh ter svoje občutke?
Zakaj (ne)?
- Katere besede bi morala uporabiti namesto *mamica*, *oči*, *dedek*?

Pazimo na to, da smo jedrnati. Poslušalci in bralci nimajo radi gostobesednih govorcev in piscev, ki ne znajo ločiti zrnja od plev, tj. bistvenih podatkov od nebistvenih. Zato naslovniku sporočamo le bistvene podatke ali mu nakažemo, kaj je bolj in kaj manj pomembno (pomembnejše lahko poudarimo – pri govorjenju z večjo glasnostjo, pri pisanju s podčrtovanjem, različno vrsto in velikostjo pisave ipd.).

Podatkov ne ponavljamo po nepotrebnem; ponovimo jih le takrat, kadar poslušalcem s tem olajšamo razumevanje besedila, predvsem pri govornem nastopanju, vendar jih ne ponovimo dobesedno.

- Preberite naslednje besedilo.

Na vikendu

Lepega avgustovskega dne nas je teta povabila na vikend. Veseli smo se odzvali njenemu povabilu in se odpeljali na vikend, v manjšo hišo, ki jo tetina družina uporablja predvsem ob koncih tedna. Popoldne smo šli nabirat jagode, saj rastejo tam blizu. Tudi maline smo nabirali. V bližnjem gozdu smo opazovali drevesa raznih vrst, ki so se zibala v lahnem vetru.

Potem smo začeli pripravljati vse potrebno za piknik. Stric Jaka je zakuril ogenj, moj oče je prinesel oglje; zaradi nižje cene smo ga kupili v večji, ne pa v manjši trgovini. Mama in teta sta pripravljali meso, midva z bratom in sestrični pa smo pripravljali solato, ki smo jo prejšnji dan dobili na tržnici. Najprej smo nameravali jesti pred hišo, pod kostanjem, ki ga je zasadil že prvotni lastnik tetinega vikenda; ker pa se je preveč kadilo, smo se posedli na balkonu. Stric je pekel hrenovke in kotlete. Polival jih je s pivom, ki smo ga tudi pripeljali s sabo, in sicer tako, da je najprej sam krepko nagnil steklenico in spil požirek, potem pa je pobrizgal še hrenovke in kotlete.

Ker je bilo bolj vetrovno, je teta ves čas hodila gledat, ali ni morda prišlo do požara, saj je ogenj gorel blizu drvarnice, ki je blizu hiše. Ko je stric pogasil ogenj, se je teta končno pomirila, saj je videla, da res ne bo prišlo do požara. Po dobri večerji smo se udobno namestili na stolih in opazovali luči, ki so v trdi temi migljale po avtocesti, ki vodi blizu kraja našega piknika. Prisluškovali smo šumenju različnih dreves v bližnjem gozdu in občudovali zvezde.

Nazaj domov smo se odpeljali šele pozno ponoči.

- Ali se vam zdi to sporočanje jedrnato? Pojasnite svoj odgovor.

Dobro je, da smo pri navajanju podatkov čim natančnejši. S tem naslovniku olajšamo razumevanje besedila, saj mu ni treba iskati dodatnih podatkov.

- Primerjajte naslednje dvojice povedi in ugotovite, katera vsebuje natančnejši podatek.

*Veliki detel je velik kot kos. – Veliki detel je velik 23 cm.
Samica znese okrog 6 jajc. – Samica znese od 4 do 8 jajc.
Jajca so bleščeča. – Jajca so bela, velika 26 x 19 mm.*

- Ugotovite pomanjkljivosti naslednjih primerov.

*Torto pecite na približno 200 °C.
Želite, da vam pokažem še to svetilko, ki stane okoli 30 evrov?*

Podatke predstavimo urejeno, v določenem zaporedju, in sicer zato, da nam bo naslovnik sledil brez težav. Navadno začnemo sporočati tako, da izrazimo svoj namen (čemu sporočamo) in temo (o čem sporočamo) ali navedemo nekaj podatkov, ki jih naslovnik že pozna; s tem mu olajšamo razumevanje.

Pri govorjenju dosežemo večjo preglednost s členitvijo besedila na ustrezne dele (npr. naslovniku večkrat omenimo, kje "smo"), pri pisanju pa s členitvijo na odstavke in poglavja z mednaslovi, točkami ...

- Preberite besedili, ki sta ju za domačo nalogo napisala Boštjan (prvo) in Aleš (drugo); napisala sta, kaj menijo odrasli in otroci o tem, ali bi imeli doma žival ali ne.

1 Najbrž bi težko našli otroka, ki si ne bi želel živali. Naj bo otrok velik ali majhen, če bi ga vprašali, ali bi hotel ljubkega hrčka, prijazno muco ali zvestega psa – otrok bi se z veseljem odločil za katerega od njih. S starši pa bi šlo že teže. Otroci se ne ukvarjajo z mislijo na hranjenje in čiščenje živali, ne belijo si glave, kdo bo skrbel zanjo, ko ne bo nikogar doma. Žene jih predvsem navdušujejo, da bi se z njo igrali. Odrasli pa temeljito pretehtajo, preden se odločijo, da bodo v hišo sprejeli "novega družinskega člana". Našlo bi se kar nekaj otrok, ki bi rekli, da ni res, kar sem zapisal zgoraj, saj zgledno skrbijo za svojega psa, mačko, ribice. Toliko bolje za naše družinske prijatelje!

2 Le redkokatera družina je danes brez živali, saj bi za mnoge lahko sklepali, da so ljubljenci psov. Saj to tudi pri večini drži, ampak to ni še zadosti za lastništvo. Kdo bo potem nahranil hrčka ali psa ali bilo katero žival, če si zaželiš, kam se odpeljati. Potem ti pa še starši težijo, če bi ga rad imel. Oni so bolj proti, ker od mojega prijatelja doma se jim je že zgodilo, da je bil pes povzročitelj nesreče in so potem morali plačati kazen, kar pa danes ni enostavno, če te doleti kaj takega. Zato sem tudi jaz v težavi, kaj naj o tem rečem, ker končno bi pa tudi jaz pritrdil. Da ni narobe imeti nekaj doma. Če pa te mačka pošteno opraska, si spet misliš, kaj bi z njo, in tako se ne moreš kar odločiti.

- Verjetno ste opazili veliko razliko med prvim in drugim besedilom. Katero je razumljivejše? Pojasnite svoj odgovor.
- Ali iz manj razumljivega besedila sploh lahko razberete, kakšno stališče do domačih živali imajo odrasli in kakšno otroci? Poskušajte ga urediti tako, da bo postalo razumljivejše.

Pazimo pa tudi na to, da bo besedilo živo, da bo morda vsebovalo tudi nenavadne besede in se v njem ne bodo ponavljali enaki stavčni vzorci (npr. sami ki-jevski in da-jevski odvisniki). Priporočljivo je, da svoje trditve dopolnimo z zgledi, da v pripoved s pravo mero vnašamo premi govor, navedke in pregovore, da si postavimo kakšno vprašanje itd. – vse zato, da bi čim bolj pritegnili in ohranjali naslovnikovo pozornost.

- Preberite naslednje besedilo.

Rojeni strelec Michael Owen

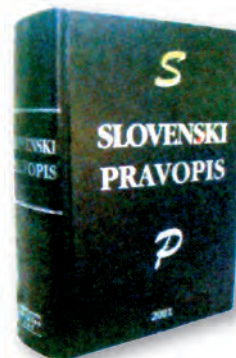
Priti, videti in – zadeti!

Takšnega štarta na svetovnem prvenstvu si najbrž želi vsak nogometno nadarjen najstnik. Prav to pa se je zgodilo Michaelu Ownu, eni od redkih svetlih točk razglašene angleške vrste. Toda 18-letni napadalec Liverpoola seveda ni bil povsem zadovoljen. Gol mu je bil golj slaba tolažba ob porazu proti Romunom. "Počasi. Evforija mu pa zares še ni potrebna. Če vstopiš v igro pri izidu 0:1, nimaš kaj izgubiti," se je angleški selektor Glenn Hoddle moral celo braniti pred napadi razjarjenih rojakov, ki jim ni bilo težko dognati, da je prav z Owenovim prihodom, četrto ure pred koncem, angleška igra končno dobila rep in glavo. "Pozabite na lana Rusha in druge otoške napadalce. Prihaja Owen! In ko je ljubi bog podeljeval živce, Owna prav gotovo ni bilo v vrsti čakajočih! Tako hladnokrvnega mladeniča že dolgo ni bilo na nogometnem igrišču," je razpredal poročevalec zürškega Sporta po tekmi med Anglijo in Romunijo; legendarni angleški reprezentant Kevin Keegan pa je pozorno poslušal in mu še dejal: "Prav imate! Ta fant je rojen za zabijanje golov."

- Ali je to besedilo sad privlačnega ali dolgočasnega sporočanja? Svojo odločitev utemeljite.
- Ste že slišali za Cezarjev rek *Veni, vidi, vici!* (Prišel, videl, zmagal!), ki ga je po lahki in hitri zmagi nad nasprotnikom poslal prijatelju Amantiju v Rim? Utemeljite rabo podobnega reka v našem besedilu.
- V besedilu poiščite še druge prvine živosti; razložite besedne zveze *rojeni strelec, svetla točka, razglašena angleška vrsta*.
Vas del povedi *"angleška igra je končno dobila rep in glavo"* spominja na kakšno stalno besedno zvezo? Na katero?
- Navedite humorne prvine.

Seveda pa je treba jezikovne prvine, ki poživijo besedilo, izbirati premišljeno. Če z rabo pregovorov, navedkov, slogovno zaznamovanih besed, ogovorov ipd. pretiravamo, lahko dosežemo učinek, nasproten od želenega. V nekaterih okoliščinah in besedilnih vrstah je tega zelo hitro preveč (npr. v strokovnih člankih).

4. Upošteevamo prvine in pravila danega besednega jezika. Besedilo mora biti namreč **jezikovno pravilno**, tj. tvorjeno z besedami in po pravilih slovenskega knjižnega jezika. Zlasti pri govornem nastopanju in pisanju moramo uporabljati besede slovenskega knjižnega jezika (zapisane so v Slovarju slovenskega knjižnega jezika), sporočanje pa mora biti tudi slovnično in pravorečno oz. pravopisno pravilno (torej v skladu s pravili, zapisanimi v slovničnih, pravorečnih in pravopisnih priročnikih slovenskega knjižnega jezika).

- Popravite, kar je narobe.

Če nimate dokončane srednje šole, vas vabimo, da se vštekate v našo skupino.
Pričakujemo vas vsaki delavnik od 8.30 do 14.30 v Ljubljani, Eipprova 19.
Pred dvema tednoma smo v Kranjski gori.
Spoštovana g. Marija Perme, finančni direktor!
Pošiljamo vam potrdilo za Kambič Petra.
Vse najboljše Muca Copatarica!
Želimo Vam vesele Božične praznike in srečno Novo leto.
Če bo slabo vreme koncerta nebo.
Vrnili se je domol da bi poslušal klasično glazbo.

V večpovednih besedilih pazimo na to, da ne ponavljamo besed in stavčnih vzorcev ter da so povedi logično povezane.

- Preberite naslednje primere in poiščite ponovljene prvine predmetnosti. Kako so izražene?

*Včeraj sem srečal Mojco. Povabil sem jo na obisk.
Slovenski smučar je dosegel deseti čas druge vožnje. Uvrstil se je na peto mesto.
Iz grmovja je nenadoma pritekel pes. Mrcina se je zakadila v otroke in jih pošteno prestrašila.
Učenci so se nepoškodovani vrnili z nesrečnega izleta. Njihovi starši so si pošteno oddahnili.
Odkrijte Ptuj! To starodavno mesto ob Dravi vas vabi na pustni sprevod.
Sinoči je na kmetiji blizu Celja izbruhnil požar. Ognjeni zubljji so v hipu zajeli kmečko hišo
in poslopje ob njej. Gasilci so se z rdečim petelinom spopadali celo noč.*

- Popravite.

*Netopir vidi zelo slabo. Netopir sliši zelo dobro.
Ime mi je Peter. Moji mami je ime Ana, mojemu očetu je ime Andrej. Mojemu bratu je ime Andraž.
Moji sestri je ime Zdenka.*

- Preberite naslednji odlomek iz besedila.

Profesorica je vrnila popravljene kontrolne naloge in povedala, da morajo dijaki zaradi slabih rezultatov pisati nalogo še enkrat. Ugotovili smo, da to ta teden ni mogoče, ker sta na sporedu že dve drugi šolski nalogi. Ravnatelj je to predlagal in zaradi tega ni bilo nobenih zapletov. Dijaki niso imeli negativnih ocen, čeprav bodo ponovili nalogo.

- Ali je odlomek razumljiv? Pojasnite svoj odgovor.
- Popravite besedilo.

Hoteno ponavljanje posameznih glasov, besed in besednih zvez je zelo pogosto v umetnostnih besedilih, zlasti v pesmih. Ponovljene prvine so lahko nosilke pomenskega poudarka, lahko pa ustvarjajo zgolj ritmičnost. Tudi v neumetnostnih besedilih najdemo ponovitve, vendar je hoteno ponavljanje kakega podatka, ki ga želimo posebej poudariti (predvsem v propagandnih oz. oglaševalnih besedilih), nekaj drugega kot ponavljanje, do katerega pride zaradi sporočevalčeve ubesedovalne šibkosti.

Pri izbiri besed in stavčnih vzorcev pazimo tudi na to, da bo besedilo dovolj jasno/razumljivo tudi naslovniku (in ne samo nam).

- Preberite naslednje besedilo.

Nasilneži so ponoči prišli v hišo ter premetali vse prostore. Eden izmed njih je lažje poškodoval tudi lastnika stanovanja, ki ga je po tem, ko jih je ta nagnal iz stanovanja, udaril.

- Kdo je koga nagnal iz hiše – lastnik stanovanja nasilneže ali nasilneži lastnika?
- Kdo je koga udaril – lastnik stanovanja nasilneže ali nasilneži lastnika?
- Skušajte popraviti besedilo, da bo za bralca razumljivejše/jasnejše.

5. **Upoštevamo/posnemamo značilno zgradbo izbrane besedilne vrste**, npr. opisa, življenjepisa, zapisnika, strokovnega članka, referata, seminarske naloge, strokovnega poročila ... Besedila iste vrste imajo namreč značilno zgradbo – in to mora sporočevalec dobro poznati; mi bomo posamezne besedilne vrste spoznavali vsa štiri leta (nekaj pa ste jih spoznali že v osnovni šoli).

Špoštovani gospod razrednik!
Jasna je bila včeraj bolna.
Ana Pinterič

- Katero vrsto besedila je verjetno želela napisati Ana Pinterič?
- Kaj vse manjka v besedilu?

6. **Upoštevamo prednosti in pomanjkljivosti slušnega oz. vidnega prenosnika.**

Prvine besednega jezika (besede) izgovarjamo ali zapisujemo – potem se po zvočnem valovanju prenašajo do poslušalčevega ušesa ali po svetlobnem valovanju do bralčevega očesa, nato pa po ustreznih živcih v možgane. Zato pravimo, da je zvok **slušni**, svetloba pa **vidni prenosnik**.

- Kaj raje delate:
 - govorno nastopate ali pišete enogovorna besedila,
 - poslušate govorne nastope ali berete enogovorna besedila?
 Pojasnite oba odgovora.

Pri **govorjenju** sta govorec in poslušalec navadno v neposrednem stiku. Govorec vidi poslušalca – vidi, kako se odziva na njegovo govorjenje (npr. nagrbnči čelo, se praska za ušesi, stiska ustnice, privzdigne obrvi, se zasmije, prikima ali odkima, gleda vstran ali v strop ipd.), zato lahko popravi svoje govorjenje, kaj ponovi ali doda, pove glasneje/ tiše, hitreje/počasneje, kaj vpraša poslušalca oz. poslušalec vpraša njega. Skratka, med govorjenjem poslušalec s svojim nebesednim in besednim odzivanjem neposredno vpliva na nastajanje besedila.

Na drugi strani tudi poslušalec gleda govornika – in iz njegovih nebesednih spremljevalcev govorjenja (npr. iz drže telesa, obrazne mimike, kretenj, glasnosti, hitrosti govorjenja, višine tona) ugotavlja, ali je živahen ali pust, žalosten ali vesel, jezen ali veder, utrujen ali spočit, naspan ali zaspan, urejen ali neurejen, prijazen ali nesramen, priljuden ali odljuden, glasen ali tih, ali ima kakšno govorno napako ali ne ... Govorec je torej precej bolj izpostavljen naslovnikovemu kritičnemu očesu in ušesu kot pisec, zato marsikdo veliko raje piše, kot govori.

Govorjenje ima veliko pomanjkljivost – minljivost. Vse, kar izgovorimo, sproti izginja (razen če je posneto). Poslušanje, ki poteka ob govorjenju, je zato zelo zahtevna duševna dejavnost – če ne poslušamo dovolj zbrano (in si kaj zapišemo), lahko preslišimo kakšen pomemben podatek; tudi če poslušamo zelo natančno, sčasoma marsikaj pozabimo.

Zato moramo pri govornem nastopanju upoštevati naslednje:

- ♦ Ker smo zelo izpostavljeni kritičnim očem občinstva, poskrbimo za telesno urejenost.
- ♦ Če je poslušalcev veliko in je prostor velik, je najbolje, da med govornim nastopom stojimo; lahko se tudi premikamo, vendar ne tekamo po prostoru. Če je poslušalcev manj, lahko sedimo (vendar ne s prekrižanimi nogami in ne gugajoč se na stolu).
- ♦ Naslovnika gledamo v oči – ne gledamo v strop ali skozi okno, temveč skušamo s pogledom zajeti vse poslušalce.
- ♦ Govorimo prosto (ne beremo napisanega). Doma se pripravimo na govorni nastop, med njim pa imamo ob sebi pisno predlogo, v katero lahko pogledamo, če imamo težave. V pisni predlogi si tudi zaznamujemo, na katerih mestih bomo uporabili ponazorila, npr. knjige, fotografije, glasbeno spremljavo, film, prosojnice ipd.
- ♦ Govorimo v zbornem jeziku.
- ♦ Govorimo razločno in naravno; besedilo primerno členimo s premori, ne govorimo prehitro in ne prepočasi, ne preglasno in ne pretiho, s pravilno intonacijo in ustreznim registrom. Naslovniku skušamo čim bolj olajšati poslušanje: manj pomembne podatke izgovarjamo hitreje in tiše, pomembnejše pa počasneje in glasneje, pred pomembnejšimi deli besedila naredimo daljši premor, kaj pomembnega ponovimo, pomagamo si tudi s slikami, skicami, prosojnicami, zemljevidi, izročki ipd.
- ♦ Uporabljamo tudi vidne nebesedne spremljevalce govorjenja (kretnje, mimiko), vendar pri tem ne pretiravamo.
- ♦ Opazujemo odziv občinstva; če vidimo (in slišimo), da postajajo poslušalci nezbrani, poživimo svoj nastop s spremenjeno hitrostjo ...
- ♦ Držimo se odmerjenega časa.
- ♦ Na koncu govornega nastopa spodbudimo občinstvo, naj se besedno odzove. Na vprašanja poslušalcev ali kritične pripombe odgovarjamo mirno in premišljeno oz. priznamo svojo nevednost ali morebitno zmoto.
- ♦ Če smo svoj govorni nastop posneli, si posnetek oglejmo oz. ga poslušajmo ter si zapomnimo napake, da jih drugič ne bi več ponovili, kajti tudi pri sporočanju velja, da vaja dela mojstra.

Pisanje in govorjenje se ne ločujeta le po tem, da pri pisanju besede pišemo, pri govorjenju pa jih izgovarjamo, temveč predvsem zato, ker zapisano besedilo ne nastaja pred bralcem, temveč ga pisec napiše že prej. Pisec in bralec torej nista v neposrednem stiku (tako kot sta govorec in poslušalec), zato pisec besedila ne more sproti prilagajati naslovniku, temveč mora že pred pisanjem in med njim razmišljati, kaj in kako bo pisal. Ker pa zapisano besedilo ostaja na papirju ali v elektronski obliki (torej ni minljivo kot govorjeno besedilo), ga lahko sam še popravi, dopolni, skrajša ipd. Zapisano besedilo je lahko tudi precej daljše od govorjenega, saj njegovo sprejemanje ni tako naporno, kot je sprejemanje govorjenega besedila – bralec se namreč sam odloči, kdaj in kako hitro bo bral, lahko pa si kaj prebere še enkrat, si kaj podčrta ali izpiše.

- Katere nebesedne spremljevalce pisanja uporabljate med pisanjem enogovornih besedil?
Zakaj prav te?
- Predstavite vlogo nebesednih prvin v zapisanih besedilih in svoj odnos do njih.

Ko pišemo, uporabljamo poleg črk tudi druga pisna znamenja, npr. ločila, številke, matematična znamenja, preglednice, grafe, slike, risbe, skice, fotografije ipd.; črke so lahko različne velikosti, oblike, vrste in debeline, zapisana besedila (oz. deli besedil) pa

različno prostorsko razvrščena (so npr. v naslovu, podnaslovu, mednaslovih, stolpcih, odstavkih). Pri pisanju torej posegamo tudi po t. i. nebesednih spremljevalcih pisanja.

Če so zapisana besedila dopolnjena z nebesednimi prvinami, so zanimivejša, razumljivejša in nazornejša; bralec raje poseže po njih, saj jih lažje in hitreje razume ter v njih prepozna bistvene podatke.

In na kaj moramo paziti, kadar pišemo enogovorna besedila?

- ♦ Besedila morajo biti napisana na čistem, nezmečkanem primernem (belem) papirju (navadno formata A 4). Ne pišemo na umazan ali popackan papir, iztrgan iz zvezka ipd.
- ♦ Rokopis mora biti razločen, tipkopis pa pregleden. Če naredimo hujšo napako, ne črtamo, ne radiramo ipd., temveč besedilo prepišemo.
- ♦ Zaradi preglednosti pazimo na ustrezno prostorsko razvrstitev delov besedila na papirju (naslov, podnaslov, mednaslovi, odstavki ipd.), na uporabo pisav različnih velikosti in vrst ter na uporabo robov (levi, desni, zgornji, spodnji).
- ♦ Za lažje razumevanje uporabljamo tudi nebesedne prvine (npr. preglednice, grafe, slike, risbe, skice, fotografije); tako postanejo besedila zanimivejša, razumljivejša in nazornejša.

Sprejemanje enogovornih besedil

Sporazumevanje
Dvosmerno
sporazumevanje
Enosmerno
sporazumevanje
Sporočanje
Sprejemanje

- Ali enogovorna besedila raje tvorite ali sprejemate?
Zakaj?
- Kako raje sprejemate enogovorna besedila – jih raje poslušate ali berete?
Zakaj?

Rekli smo, da pri enosmernem sporazumevanju sodelujeta najmanj dve osebi: tista, ki tvori enogovorno besedilo, ter tista, ki besedilo sprejema in razume (lahko si ga tudi zapomni, ga vrednoti ali uporabi). Tvorjenje enogovornih besedil (sporočanje) smo si podrobneje ogledali v prejšnjem poglavju; zdaj pa si bomo ogledali še sprejemanje, tj. **poslušanje** in **branje** enogovornih besedil.

Enogovorno besedilo, ki ga je tvoril sporočevalec, se po zvočnem valovanju prenese do poslušalčevega ušesa ali po svetlobnem valovanju do bralčevega očesa, nato pa po ustreznih živcih do možganov. Poslušalec oz. bralec torej zaznava izgovorjena oz. zapisana znamenja, prepozna njihov pomen ter nato na podlagi upoštevanja okoliščin, svojega namena, stvarnega in jezikovnega znanja, sporazumevalnih izkušenj s sporočevalcem ipd. ustvarja smisel celega besedila.

- Čemu pozorno poslušate zvoke, kadar ste ponoči sami na ulici ali doma?
- Čemu izgovorite prevzeto besedo, s katero poimenujemo *zdravnika za bolezni ušes, nosu in grla*, tako, da jo členite na manjše enote (npr. na *zloge*), šele nato pa jo zapišete?
- Čemu poslušate radijska poročila?
Ali z istim namenom poslušate tudi učitelja, ki vam razlaga nastanek Luninega mrka?
- Čemu gledate televizijske nadaljevanke/nanizanke/filme?
- Čemu se odločite za branje voznega reda na železniški postaji?
- Čemu preletite naslove časopisnih člankov na dani strani časopisa?

- Čemu berete besedila v učbenikih?
- Čemu berete/poslušate šale?
- Čemu berete Prešernove sonete?

Sprejemanje besedila je torej zapletena in ustvarjalna miselna dejavnost, ki jo vedno opravljamo z določenim namenom, npr. da bi izvedeli točno določen podatek, da bi se le pregledno seznanili z vsebino besedila, da bi si pridobili in zapomnili čim več podatkov o dani temi, da bi primerjali svoje znanje o dani temi s podatki iz tujega besedila, da bi se zabavali, da bi uživali v estetski oblikovanosti besedila ipd.

- Kaj delate pogosteje – poslušate (gledate) enogovorna besedila ali jih berete?
Zakaj?
- Kaj je za vas težje – poslušanje predavanja ali branje strokovnega članka?
Zakaj?

Enogovorna besedila pogosteje sprejemamo, kot tvorimo. Sprejemanje enogovornih besedil pa ni le zelo **pogosta dejavnost** v vsakdanjem življenju, temveč je tudi zelo **zapletena** in **naporna**. Poslušalec oz. bralec pogosto ne razume vsega, kar mu je sporočil sporočevalec, ali pa razume drugače, kot je mislil sporočevalec. Razumevanje besedila je lažje in boljše, če je sporočevalec pri tvorjenju besedila upošteval naslovnika ter če je poslušalec/bralec dovolj motiviran (tj. če ve, kaj želi "dobiti" iz besedila) in zbran.

- Ali naj tisti, ki govorno nastopa, opazuje nebesedno odzivanje poslušalcev?
Če da, čemu?
- Kako pa naj pisec poskrbi, da bo bralec lažje in bolje razumel njegovo besedilo?

Poslušanje govornih nastopov

Poslušanje govornih nastopov je enosmerno sprejemanje; poslušalec namreč le spremlja govorni nastop in ostaja v tej vlogi vse do konca. (Govorne nastope poslušamo npr. v šoli, po radiu, televiziji, na spletu ipd.)

Glede na to, s katerim namenom poslušamo, ločimo več vrst poslušanja, npr. razločujoče poslušanje, razčlenjujoče poslušanje, poslušanje z razumevanjem, doživljajsko poslušanje, priložnostno poslušanje ... V vsakdanjem življenju sta pogosti razločujoče in razčlenjujoče poslušanje. **Razločujoče poslušamo**, kadar želimo ločiti posamezne zvoke in prepoznati njihove povzročitelje, npr. v gozdu, ponoči na praznih ulicah, v zapuščeni hiši (za nekatere poklice, npr. za avtomehanike ali zdravnike, je ta vrsta poslušanja temeljna poklicna spretnost); **razčlenjujoče poslušamo**, kadar želimo najti rime, besede na isti začetni ali končni zlog oz. glas ipd. (zato členimo besede na manjše enote, tj. na zloge ali glasove). Najpogostejša vrsta poslušanja v življenju (tudi v šoli) pa je **poslušanje z razumevanjem**; pri njem smo uspešni, če to, kar slišimo, razumemo in uskladimo s svojim razumskim, čustvenim in izkušenskim svetom ter kritično ovrednotimo.

- Poslušali (in gledali) boste besedilo o Kropi.
Kako se boste pripravili na poslušanje (in gledanje)?
Kaj že veste o Kropi?

Katere podteme/ključne besede bo verjetno vsebovala predstavitev Kroke?

Napišite jih na list papirja.

Kaj boste delali med poslušanjem (in gledanjem) posnetka? Čemu?

- Oglejte si posneto besedilo in si med poslušanjem/gledanjem delajte zapiske.
- Po poslušanju (in gledanju) uredite svoje zapiske.
Svoje urejene zapiske primerjate s sošolčevimi; kaj ste ugotovili?
Ovrednotite svoje zapiske – kaj so vaše pomanjkljivosti, zakaj je prišlo do njih?
V kateri obliki ste uredili svoje zapiske (npr. kot miselni vzorec, preglednico, dispozicijske točke)? Zakaj prav v tej?
Ali ste v urejenih zapiskih navedli le bistvene podatke ali tudi podteme/ključne besede?
Zakaj ste se tako odločili?
- Ob svojih zapiskih odgovorite na naslednja vprašanja:
Ali ste s posnetka izvedeli, kje leži Kropa, koliko prebivalcev ima in s čim se ti ukvarjajo, kakšno obliko ima naselje, katere so pomembnejše javne stavbe v tem kraju, katere so njegove kulturne znamenitosti, kaj se je dogajalo v njem v preteklosti, kaj je v njegovi okolici?
- Za vsako zgornjo podtemo/ključno besedo iz poslušanega besedila navedite bistvene podatke.
- Primerjate svoja pričakovanja, ki ste si jih zapisali pred poslušanjem (gledanjem) besedila, in svoj povzetek poslušanega besedila; kaj ste ugotovili?
- Ali ste gledali opis ali predstavitev kraja? Pojasnite odgovor.
- Komu je namenjeno besedilo o Kropi – le strokovnjakom ali komur koli?
Po čem tako sklepate?
- Kdo je pripravil to besedilo?
Ali avtorica v njem razodeva svojo naklonjenost do Kroke? Po čem tako sklepate?
- Čemu nastopa v besedilu še en govorec?
Ali se pogovarja z novinarko?
- Ali govori novinarka in "kovač" knjižno ali neknjižno? Pojasnite svoj odgovor.
- Kateri prvini nebesednega jezika spremljata novinarkino in "kovačevo" govorjenje?
- Ali spada k nebesednemu sporazumevanju tudi glasbena spremljava?
Predstavite njeno vlogo.
- Kje lahko preverite, ali vsebuje besedilo resnične podatke o Kropi?
- Čemu je novinarka predstavila Kropo, ne pa kateri drug kraj?
- Ali ima taka predstavitev kraja na televiziji tudi propagandno (oglaševalno) vlogo?
Pojasnite odgovor.
- Ali ste že bili v Kropi?
- Ali vas je televizijska predstavitev tako navdušila, da bi jo (znova) obiskali?
S čim vas je navdušila za obisk oz. zakaj vas ni?

Poslušanje z razumevanjem je zapletena in naporna dejavnost, katere namen je razumevanje besedila (tj. prepoznavanje bistvenih podatkov in njihove povezanosti) ter pomnjenje novih spoznanj. To, ali bomo ta cilj dosegli, pa je precej odvisno **od naše priprave na poslušanje in od dejanj, ki jih opravljamo med poslušanjem in po njem.** Oglejmo si nekaj dejanj, ki pripomorejo k uspešnemu/učinkovitemu poslušanju.

♦ **Pred poslušanjem**

- se seznamimo s splošnimi podatki o govorniku, z napovedano temo in besedilno vrsto ter vse to povežemo s svojim predznanjem o govorniku, besedilni vrsti in temi,
- odmislimo svoje predsodke do danega govornika, do dane besedilne vrste ali teme,
- razmislimo o svojih pričakovanjih, npr. katere podteme/ključne besede lahko pričakujemo (tj. kateri vidiki teme bodo predstavljeni v besedilu),
- se umirimo in namestimo tako, da bomo dobro slišali ter videli govornika in njegovo ponazarjalno gradivo,
- si pripravimo pripomočke za lažje spremljanje govornega besedila (npr. papir in svinčnik, prenosni računalnik).

♦ **Med poslušanjem**

- zbrano in tiho poslušamo govornika in opazujemo nebesedne spremljevalce govornika,
- kritično razmišljamo o posredovanem besedilu ter ga povezujemo s svojim predznanjem in s svojimi pričakovanji,
- prepoznavamo bistvene podatke, si jih zapisujemo in zaznamujemo njihovo povezanost,
- si zapišemo vprašanje/pripombo, če česa ne razumemo ali če se nam kaj zdi nenavadno (če pa nas je govornik na začetku govornega nastopa spodbudil k replikam med njegovim nastopom, dvignemo roko in mu po njegovem odzivu postavimo vprašanje, izrazimo pripombo ipd.),
- ne motimo govornika in drugih poslušalcev,
- se vljudno odzivamo na govornikove pozive k spraševanju, izrekanju pripomb ipd.

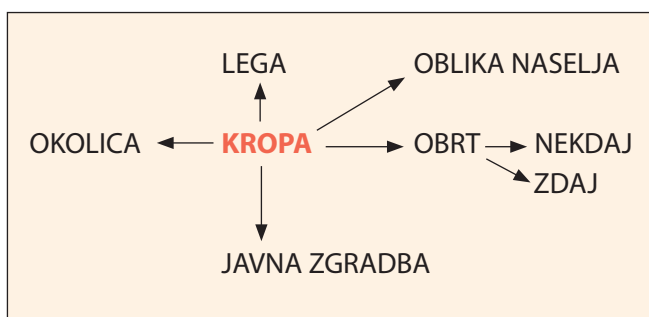
♦ **Po poslušanju**

- sodelujemo v pogovoru o govornem nastopu (z govornikom ali s poslušalci),
- preletimo svoje zapiske in jih dopolnimo,
- uredimo svoje zapiske, tj. bistvene podatke združimo v smiselne skupine in te poimenujemo s ključnimi besedami,
- izdelamo povzetek v obliki dispozicijskih točk, miselnega vzorca, preglednice ...,
- obnovimo poslušano besedilo tako, da ubesedilimo preglednico/dispozicijske točke/miselni vzorec ...,
- razmišljamo o svojih dejavnostih pred poslušanjem, med njim in po njem ter presojujemo njihovo učinkovitost – tako si uzavešamo in nadgrajujemo strategije poslušanja, s tem pa tudi strategije učenja iz govornih besedil; te moramo razvijati in uriti pri vseh šolskih predmetih.

- Kaj menite o koristnosti vsakega od navedenih dejanj pred poslušanjem, med njim in po njem? Pojasnite vsako svoje mnenje.
- Katerih navedenih dejanj ne opravljate? Zakaj ne?

- Oglejte si naslednje zapiske.

- pod obronki Jelovice
- železarsko naselje Kropa
- danes znana po izdelkih umetnega kovaštva
- strnjeno naselje fužinarskih hiš in bajt
- Kovaški muzej: zgodovina železarstva; zaradi nahajališč železove rude in gozdov na Jelovici
 - fužine, talilne peči, mehovi, kladiva (»norcice«)
- žebli, izdelani v vigenjcu (v 19. stol. 19 vigenjcev, danes eden v sklopu muzeja)
- prodaja žebler v Italijo (v sodih)
- od 1936 umetno kovaštvo
- planinski izlet v gore (razgled pri cerkvici na Jamniku; hrana in svež zrak na Vodiški planini)

LEGA		
OBLIKA NASELJA		
OBRT	NEKDAJ	
	ZDAJ	
JAVNA ZGRADBA		
OKOLICA		

1. LEGA:
2. OBLIKA NASELJA:
3. NEKDANJA OBRT:
4. ZDAJŠNJA OBRT:
5. JAVNA ZGRADBA:
6. OKOLICA:

- Kateri zapiski so nastali med poslušanjem in kateri po njem?
Po čem tako sklepate?
- Oglejte si urejene zapiske, ki so nastali po poslušanju; poimenujte njihovo obliko, predstavite njihovo zgradbo in jih primerjajte med seboj.
- V kateri obliki po navadi uredite svoje zapiske? Zakaj prav v tej?
- Eno od oblik urejenih zapiskov prepisite v svoj zvezek in jo dopolnite z bistvenimi podatki.

- Ocenite svojo zmožnost poslušanja govornih nastopov – kaj so vaše odlike in pomanjkljivosti?
S čim imate največ težav?
Zakaj imate te težave?
Kako bi jih odpravili?
- Kako bi še bolj razvili svojo zmožnost poslušanja?
Izdelajte si načrt in ga uresničujte pri vseh predmetih.

Sporazumevanje
Dvosmerno sporazumevanje
Enosmerno sporazumevanje
Sporočanje
Sprejemanje
Poslušanje
Branje

Branje enogovornih besedil

Besedila sprejemamo ne le tako, da jih poslušamo, temveč tudi tako, da jih beremo. Branje je enosmerno sprejemanje besedil, poslanih po svetlobnem valovanju.

- Kje in kako ste se naučili poslušanja?
Kaj pa branja?
S čim ste se pri učenju branja ukvarjali najprej?
Kaj je temu sledilo?
Ali ste se radi učili brati? Zakaj (ne)?
S čim ste imeli največ težav?
Kako ste jih odpravili?
- Predstavite pomensko razliko med izrazoma "učenje branja" in "učenje z branjem"?
- Koliko časa ste se učili brati?
- Kdaj ste se začeli učiti z branjem?
- Ali radi berete? Zakaj (ne)?
Ali ste dober bralec? Po čem tako sodite?
Kaj je značilno za dobrega bralca?

Branje je **zapletena in zahtevna dejavnost**, ki je ne usvojimo le z opazovanjem in posnemanjem drugih ljudi, temveč z večletnim sistematičnim učenjem; to je sprva usmerjeno predvsem v urjenje tehnike branja (tj. v prepoznavanje glasovne vrednosti črk ter v glasno, šepetajoče in tiho vezano branje črk iste besede) in v razumevanje prebranega. Vendar pa usvojena tehnika branja in razumevanje prebranega še ne predstavljata dobrega bralca – sta le pogoj za nadaljnje učenje branja. **Dober bralec** je namreč tisti, ki je **zmožen kritičnega branja**, tj. razumevanja, primerjanja in vrednotenja raznovrstnih umetnostnih in neumetnostnih besedil, ter **se zna iz zapisanih besedil učiti**.

- Ali berete vsa besedila na enak način? Ponazorite odgovor.
- Pomislite, kako berete jedilni list, revijo (npr. Gea) in strokovni članek (npr. o ustoličevanju karantanskih knezov).
Katerega od teh besedil ne berete od začetka do konca, temveč v njem le poiščete določeni podatek? Zakaj ga ne preberete celega?
Katero od teh besedil berete natančno od začetka do konca? Čemu?
Kako pa berete revijo Gea?
Kaj bi se zgodilo, če bi brali
– strokovni članek tako kot jedilni list,
– jedilni list tako kot strokovni članek,
– revijo Gea tako kot Gregorčičevo pesem Soči?

- Od česa je odvisno, kako berete besedila?
- Čemu berete cenik, vozni red, jedilni list, teletekst?
Kako berete ta besedila?
- Čemu berete časopise, revije, zbornike predavanj?
Kako jih berete?
- Čemu berete strokovne članke v učbenikih, enciklopedijah, leksikonih ipd.?
Kako jih berete?

Zavedati se moramo, da ne beremo vseh besedil na enak način. Kako bomo brali dano besedilo, je odvisno predvsem od tega, čemu ga bomo brali (npr. da bi izvedeli točno določen podatek, da bi se le pregledno seznanili z vsebino besedila ali da bi si pridobili in zapomnili čim več podatkov o dani temi) – namen/cilj branja namreč usmeri našo pozornost le na tiste podatke oz. dele besedila, ki nas bodo pripeljali do danega cilja. Glede na bralčev namen ločimo tri osnovne **načine branja** oz. **bralne tehnike**, in sicer: informativno branje ali branje s preletom, selektivno ali diagonalno branje in podrobnejše ali študijsko branje.

- ♦ **Informativno branje ali branje s preletom** je namenjeno oblikovanju prvega vtisa o besedilu – pri tem smo pozorni na naslov (in nadnaslov/podnaslov) besedila, na ime pisca, na naslove poglavij in podpoglavij, na poudarjeno natisnjene dele besedila, na nebesedne prvine ipd. Takemu branju pogosto sledi podrobnejše oz. študijsko branje.
- ♦ Pri **selektivnem ali diagonalnem branju** z očmi preletimo besedilo, po navadi od zgornjega levega do spodnjega desnega konca strani. Tako prepoznamo bistvene podatke v besedilu (ob njih se lahko za trenutek ustavimo). Ta tehnika nam hitro in učinkovito pomaga ločiti bistvene podatke od nebistvenih; to je zelo pomembno za nadaljnje podrobno/študijsko branje. Selektivno ali diagonalno branje je značilno tudi za branje javnih obvestil (npr. voznega reda, cenika, jedilnega lista, teleteksta) – v njih poiščemo le tisti del, ki nas zanima (npr. odhod vlaka v določeni smeri v danem obdobju, cena danega izdelka, ponudba in cena dane storitve, zadnja novica na teletekstu).
- ♦ **Podrobno ali študijsko branje** je natančno branje, med katerim si izpisujemo bistvene podatke in jih urejamo (npr. v preglednice, miselne vzorce ipd.), iščemo dodatne podatke v novih besedilih (v knjižni in digitalni obliki) ipd. Tako branje nam omogoča tudi kritičen pristop k besedilu, tj. tudi vrednotenje in interpretiranje besedila. (Pogosto začnemo besedilo brati podrobno šele potem, ko smo ga že prebrali informativno ali selektivno.)

- Ali je branje pomembno za vaš osebni in študijski oz. poklicni razvoj?
- Kdo oz. kaj vas spodbuja k branju?
- Ali ste zadovoljni s hitrostjo in učinkovitostjo svojega branja? Zakaj (ne)?
- Kaj veste o branju kot o procesu?
- Predstavljajte si, da morate sošolcem predstaviti poljubno slovensko mesto. S katerimi viri bi si pomagali?
- V osnovni šoli ste spoznali opis kraja in predstavitev kraja. Povejte, v čem se ločita.
- Preberite naslednja besedila – prvo branje naj bo informativno.

1

Idrija (NARAVNOGEOGRAFSKA REGIJA: Idrijsko-Cerkljansko hribovje, OBČINA: Idrija), v Idriji (325 m), idrijski, Idričani, (1931: 5698, 1961: 6030, 1991: 6171 preb.).

Mestno naselje leži v globoki in razvejeni kotlinici ob izlivu hudourniškega potoka Nikove v reko Idrijco. Z vseh strani ga obdajajo vzpetine: na severovzhodu Cajni vrh (883 m), na severozahodu Kobalove planine (834 m), na jugu tik nad mestom je Tičnica (580 m), dalje na jugozahodu Hleviška planina (908 m) in na jugovzhodu Zagodov vrh (729 m). Iz mesta vodi več cest v bližnje vasi Vojsko, Idrijsko Belo in Gore. Naselje je zelo gosto pozidano. Zaradi pomanjkanja prostora so hiše tudi na strmejših pobočjih. Mestni predeli so Grapa, Žabja vas, Skirca, Riže, Pront, Brusovše, Lenštat, Kalvin, Prejnuta, Na luži, Podgora, Zaspana grapa, Pri likarici in Cegovnica. Ker je tretjina mesta zgrajena na podlagi iz rudniške jalovine, je bilo ponekod ugotovljeno močnejše sevanje radona. V okolici je več zaselkov in samotnih kmetij: Podroteja, Zagoda, Ljubevč, Čerinovše, Poljanc, Smukovše, Bevk, Kobal, Češnjice, Pod Golicami in visoko na pobočju pod Gorami zaselek Kovačev Rovt. Poleg Nikove priteče v mesto še več manjših potokov. Pogosto so poplave.

Zgodovina Idrije se začne okoli leta 1490, ko so na mestu, kjer danes stoji cerkev Sv. trojice, našli živo srebro. Rudnik je bil od takrat pa vse do velikega zmanjšanja proizvodnje leta 1977 temelj razvoja idrijskega gospodarstva, v obdobju, ko je bilo živo srebro zelo dragoceno, pa je bila Idrija tudi zakladnica cesarskega Dunaja. Na začetku 17. stoletja je postala trg, stoletje pozneje pa mesto. Predvsem v 18. in 19. stoletju je bila eno izmed najpomembnejših slovenskih kulturnih središč. Na prelomu 19. v 20. stoletje je imelo mesto 5000 prebivalcev in je bilo drugo največje naselje v takratni Kranjski. Danes prek 360 m globoko jamo, ki je tik pod mestom in ima več vhodov ter okoli 150 km rogov, zapirajo in jo je delno že zalila voda. Nad globino okoli 100 m zalitje ne bo mogoče, ker bi lahko prišlo do zdrsov zemljin, to pa bi pomenilo nevarnost za mesto.

Po zaprtju rudnika sta gospodarsko pomembnejši podjetji v kraju Tovarna kolektorjev Idrija in Rotomatika. Del prebivalcev Idrije in okoliških vasi se vozi na delov v Godovič; tja so se zaradi prostorske stiske preselila tudi nekatera idrijska podjetja.

V rudniku živega srebra so bili v preteklosti zaposleni pomembni ljudje (npr. Hacquet, Scopoli), zato je njegova petstoletna zapuščina izjemna, rudnik z ohranjenimi rudniškimi napravami pa je svojevrsten tehniški muzej. Zanimiva je predvsem idrijska kamšt, rudniška črpalka. Del jame je svojevrsten muzej, urejen za turistične obiske. V mestu so ohranjene nekatere umetnostnozgodovinsko in arhitekturno pomembne stavbe: Rudniški grad, zgrajen leta 1527, v katerem je danes mestni muzej, Rudniški magazin in najstarejše še ohranjeno slovensko gledališče (oba iz leta 1770). Poslopje prve slovenske realke je iz leta 1903. Na današnjem Mestnem trgu je stala mogočna cerkev sv. Barbare, zaščitnice rudarjev, toda leta 1945 je bila med bombardiranjem poškodovana in pozneje porušena. Na razglednem griču nad naseljem stoji cerkev sv. Antona Padovanskega, ob poti nad njo pa je križev pot. V kraju je še župnijska cerkev sv. Jožefa. Tradiciji izdelovanja idrijskih čipk, t. i. klekljanju, je posvečen vsakoletni čipkarski festival konec avgusta. Mesto je danes tudi oskrbovalno, izobraževalno in zdravstveno središče širše okolice.

Največje naravne znamenitosti v okolici so kraški izviri pri Podroteji in bližnji vokliški izvir Divje jezero, ki je zavarovan naravni spomenik. Jezernica, pritok Idrijce, je dolga le slabih 100 m in je najkrajša slovenska reka. Na robu mesta se začne krajinski park Zgornja Idrija.

V Idriji so se rodili slikar Nikolaj Omersa (1911–1981), slikar in kipar Nikolaj Pirnat (1903–1948), konstruktor Stanko Bloudek (1890–1959) in zemljemerec Jožef Mrak (1709–1786), ki je tu tudi živel in ustvarjal, podobno kot naravoslovca Baltazar Hacquet (1739–1815) in Giovanni Antonio Scopoli (1723–1788) ter pisatelj Fran Milčinski (1867–1931) in geolog Marko Vincenc Lipold (1816–1883), ki je v Idriji tudi umrl. (l. š.)

2

Idrija Mesto v Sloveniji, v globoko zajedeni dolini Idrijskega hribovja; 5847 prebivalcev (2002). Kulturno, izobraževalno, oskrbno in industrijsko središče ob sotočju hudournika Nikove in reke Idrijce ob cesti Kalce–Most na Soči. V Idriji tradicionalna tekstilna dejavnost (čipkarstvo), gimnazija, čipkarska šola, psihiatrična bolnišnica; sedež občine. Temelj gospodarskega in kulturnega razvoja Idrije je bil rudnik živega srebra, delujoč od konca 15. stoletja do konca 20. stoletja, zdaj v zapiranju. Po prenehanju rudarjenja del jame z ohranjenimi rudniškimi napravami spremenili v rudarski muzej (Antonijev rov iz 1500). V mestu še grad Gewerkenegg iz 1527 (Mestni muzej), najstarejše še ohranjeno slovensko gledališče (1770), stare rudarske hiše. Na mestu, kjer so našli živo srebro, cerkev Sv. trojice (z ostanki kapele iz ok. 1500), na griču nad mestom cerkev sv. Antona Padovanskega iz 17. stoletja. V Idriji prirejajo vsakoletni čipkarski festival. – Rudnišče živega srebra nastalo v triasu; ruda bila cinabarit in podrejeno samorodno živo srebro (Hg), ki so ga odkrili 1490. Rudnik, 2. največji rudnik živega srebra na svetu (za Almadenom v Špan.), začel delovati 1497 (prve čedajske pisne vesti o rudarjenju); 1500 začeli kopati, 1561 postavili velike izvozne in dvigalne naprave (kamšt), največje v sr. Evropi; 1837 postavili parna stroja za črpanje vode, prva taka na Slovenskem. Ob koncu 19. stoletja bila l. s 5000 preb. 2. največje mesto na Kranjskem. 1922–30 v rudniku letno pridobili 550–648 t Hg, v naslednjih l. ok. 350 t. Odstotek stalno padal (po 1959: 0,2 % Hg); zaradi osiromašenja rude in nizkih cen živega srebra bila 1987 sprejeta odločitev o dokončnem zaprtju rudnika.

– puščica usmerja na vsebinsko povezano iztočnico v leksikonu

Idrija, staro rudarsko mesto v dolini Idrijce. 6171 prebivalcev, sedež občine; opuščen rudnik živega srebra, teh. muzej; razvito čipkarstvo. Z l. je povezana **Spodnja I.**; lesna ind. – Živosrebrovo rudo odkrili 1490, izkoriščali do 1991. Baročni grad iz 1527, 1901–26 prva slovenska realka.

3

IDRIJA

4

Idrija leži v kotlini sredi Idrijskega hribovja, kjer se ob znameniti tektonski prelomnici stikata predalpski in kraški svet. Kot najstarejše slovensko rudarsko mesto je Idrija rasla vzporedno z razvojem rudnika živega srebra. Rudarska naselbina, zasnovana ob koncu 15. stol., je v 17. stol. dobila tržne pravice, v 18. stol. pa se je Idrija kot mesto že povzpela med najpomembnejša središča na Slovenskem. Do prve svetovne vojne je ostala Idrija drugo največje mesto na Kranjskem. V preteklosti je vzpostavljala intenzivne stike z razvitimi deželami in evropskimi mesti (Benetke, Amsterdam, Dunaj), privabljala številne vrhunske znanstvenike in politike (Steinberg, Scopoli, Hacquet, Lipold), slovela po izjemnih tehnoloških dosežkih in ustvarjala izvirne tehnične pridobitve; domačin Mrak je gradil klavže. Na njihov nastanek in funkcijo spominjajo poimenovanja mestnih predelov: Bašerija (priprava rude), Prejnuta (žgalnica), Pront (žganje rude), Lenštat (lesno skladišče), Gasa (ulica), Riže (spravilo lesa) itd. Danes šteje Idrija blizu 7000 prebivalcev, se posodablja in gradi trdne gospodarske povezave in kulturne stike s svetom. Kljub preusmeritvi v sodobne industrijske panoge ohranja žive vezi s 500-letno rudarsko tradicijo. Kot občinsko središče združuje pomembne upravne, izobraževalne, kulturne in druge javne funkcije.

Med kulturnimi znamenitostmi je treba omeniti Mestni muzej Idrija, ki je bil ustanovljen leta 1953 z namenom, da prevzame skrb za ohranjanje, raziskovanje in predstavitev evropsko pomembne tehniške dediščine rudnika živega srebra. V oskrbi muzeja so naravne znamenitosti, tehniški in kulturnozgodovinski spomeniki in avtentično ohranjeni objekti iz druge svetovne vojne. Sedež muzeja je na slikovitem renesančnem gradu Gewerkenegg; v njem si obiskovalci lahko ogledajo vzorno urejeno stalno postavitev. Možen je tudi ogled starih rudniških strojev in naprav v jašku Frančiške, ogled rudarske hiše, pogonskega kolesa črpalne naprave (kamšt) z razstavo rudniških lokomotiv, Divjega jezera (muzeja v naravi), vodnih zapornic (klavž) na Idrijci in Belci ter partizanske tiskarne Slovenija na Vojskem.

www.idrija-turizem.si

- Po informativnem branju odgovorite na naslednja vprašanja:
Kaj je skupno vsem štirim besedilom?
V katerem besedilu je največ podatkov o kraju? Utemeljite odgovor.
Kdo so avtorji teh besedil in kdo je njihov naslovnik? Zakaj to ponekod ni navedeno?
Kje so bila objavljena ta besedila?
Ali so podatki v teh besedilih resnični? Pojasnite odgovor.
- Podrobno preberite prvo besedilo; med branjem si (na list papirja) izpisujte bistvene podatke, neznane besede ter svoja vprašanja in opombe.
- Po branju pripišite k bistvenim podatkom iz vsakega odstavka ključno besedo.
- Ali ste v ključnih besedah navedli tudi, v kateri občini leži ta kraj, na kateri nadmorski višini je, koliko prebivalcev ima in s čim se ti ukvarjajo?
- Izpisane bistvene podatke in pripisane ključne besede uredite v miselni vzorec ali v preglednico. Svoj izdelek primerjajte s sošolčevim in predstavite svoje ugotovitve.
- Podrobno preberite še drugo, tretje in četrto besedilo; med branjem vsakega besedila si (na list papirja) izpisujte bistvene podatke, neznane besede ter svoja vprašanja in opombe.
- Po branju vsakega besedila pripišite k bistvenim podatkom ustrezne ključne besede.
- Izpisane bistvene podatke iz vsakega besedila in pripisane ključne besede uredite v miselni vzorec ali v preglednico. Svoje izdelke primerjajte s sošolčevimi in predstavite svoje ugotovitve.
- Primerjajte število ključnih besed v urejenih izpiskih za vsa štiri besedila. V katerem besedilu je več podtem?
- V vseh štirih besedilih primerjajte količino bistvenih podatkov o krajevnih znamenitostih. V katerem besedilu je največ teh podatkov?
- Ali je v besedilih več podatkov o preteklosti kraja ali o njegovi sodobnosti? Zakaj so se avtorji tako odločili?
- V katerem besedilu so najnovejši podatki o številu prebivalcev?
- Katera tekstilna panoga je značilna za ta kraj?
V katerih besedilih najdemo podatke o njej?
Ali je v teh besedilih veliko podatkov o njej? Če menite, da jih je veliko, jih naštejte.
Če pa menite, da jih ni veliko, povejte, kje bi poiskali še kakšne podatke.
- Kaj ste iz teh besedil izvedeli o prvem slovenskem gledališču?
Kje bi lahko našli še kaj o tem?
- Kaj so *kamšt* in *klavže*? Kaj ste o tem izvedeli iz besedil?
Kje bi lahko našli še kaj o tem?
- Kdo je *Steinberg*? Kaj ste o njem izvedeli iz besedil?
Kje bi lahko našli še kaj o njem?
- Kaj pomenijo besede *hudournik*, *trias*, *cinabarit* iz tretjega besedila? S katerim jezikovnim priročnikom si lahko pomagata?
- V drugem besedilu so ob nekaterih besedah poševne puščice. Čemu so vključene v besedilo?

Naše podrobno ali študijsko branje bo uspešno, če se bomo nanj dobro pripravili in če bomo tako med branjem kot tudi po njem opravili nekaj dejanj, ki lahko pripomorejo k uspešnemu/učinkovitemu branju. **Dejavnosti pred branjem, med njim in po njem** so precej podobne tistim, ki smo jih navajali že pri poslušanju z razumevanjem – v marsičem pa se tudi ločijo od njih, saj ima bralec zapisano besedilo nenehno pred seboj, zato sam odloča, kako hitro bo bral, ali bo kaj prebral še enkrat, ali bo za nekaj časa nehal brati ipd.

♦ **Pred branjem**

- se seznanimo s splošnimi podatki o piscu, z napovedano temo in besedilno vrsto ter vse to povežemo s svojim predznanjem o piscu, besedilni vrsti in temi,
- odmislimo svoje predsodke do danega pisca, do dane besedilne vrste ali teme,
- razmislimo o svojih pričakovanjih, npr. katere podteme/ključne besede lahko pričakujemo (tj. kateri vidiki teme bodo predstavljeni v besedilu),
- si pripravimo pripomočke za lažje spremljanje zapisanega besedila (npr. papir in pisalo),
- se umirimo in namestimo tako, da bomo zapisano besedilo lahko dobro videli in v miru prebrali.

♦ **Med branjem**

- zbrano sledimo zapisanemu besedilu,
- kritično razmišljamo o zapisanih podatkih ter jih povezujemo s svojim predznanjem in s svojimi pričakovanji; če česa ne razumemo, prekinemo branje in še enkrat preberemo nerazumljivi del besedila,
- prepoznavamo bistvene podatke, si jih podčrtamo (če je knjiga naša) ali izpišemo (če je knjiga izposojena) ter zaznamujemo njihovo povezanost,
- si zapišemo neznane besede in vprašanje/pripombo (če česa ne razumemo ali če se nam zdi kaj nenavadno).

♦ **Po branju**

- preletimo svoje izpiske in jih dopolnimo,
- uredimo svoje izpiske, tj. bistvene podatke združimo v smiselne skupine in te poimenujemo s ključnimi besedami,
- izdelamo povzetek v obliki dispozicijskih točk, miselnega vzorca, preglednice ...,
- pogledamo še v kateri zapisani vir ali se pogovorimo s kom, ki je že prebral dano besedilo; nato popravimo ali dopolnimo svoje izpiske oz. svoje razumevanje besedila ter vrednotimo učinkovitost, ustreznost, razumljivost, zanimivost, resničnost in jezikovno pravilnost besedila,
- obnovimo zapisano besedilo tako, da ubesedilimo preglednico/dispozicijske točke/miselni vzorec ...,
- razmišljamo o svojih dejavnostih med bralnim procesom in presojo njihovo učinkovitost – tako si uzaveščamo in nadgrajujemo strategije branja, s tem pa tudi strategije učenja iz zapisanih besedil; te moramo razvijati in uriti pri vseh šolskih predmetih.

- Kaj menite o koristnosti vsakega od navedenih dejanj pred branjem, med njim in po njem? Pojasnite vsako svoje mnenje.
- Katerih navedenih dejanj ne opravljate? Zakaj ne?

- Oglejte si stran iz Turističnega vodnika Slovenije.

Rudnik. Izjemna idrijska pridobitev je leta 1994 za obiskovalce prenovljen in odprt del rudnika. V vhodni zgradbi, imenovani Šelštev (nem. Gesselstube, tovariška soba ali prizivnica), kjer so se rudarji zbirali pred odhodom v jamo, si obiskovalci ogledajo multivizijsko projekcijo s prikazom sveta rudarjev, enkratnosti idrijskega rudišča in zgodovinskega razvoja rudnika in mesta. Ogled Antonijevega rova iz 1500, drugega najstarejšega ohranjenega vhoda v rudnik v Evropi, idr. rovov je srečanje s svetom, ki ga je 500 let oblikoval idrijski rudar. Na koncu Antonijevega rova je nad vpadnikom, po katerem so se rudarji spuščali v globino, podzemna kapela Sv. trojice (kipi so morda iz 16. stoletja), edini tak sakralni objekt v Sloveniji.

← poišči razlago v slovarju

← poišči najstarejši rudniški rov v Evropi

← poišči domačo besedo

- Kdo je podčrtal tri izraze v besedilu?
Zakaj jih je podčrtal?
- Kdo je napisal opombe ob besedilu?
Kako se bo odzval nanje?
- Ali je bralec opravljal ta dejanja pred branjem, med njim ali po njem?
- Ali ste imeli težave pri razumevanju katerega od štirih besedil o Idriji? Pojasnite odgovor.
- Ocenite svojo zmožnost branja enogovornih besedil – kaj so vaše odlike in pomanjkljivosti?
S čim imate največ težav?
Zakaj imate te težave?
Kako bi jih odpravili?
- Kako bi še bolj razvili svojo zmožnost branja?
Izdelajte si načrt in ga uresničujte pri vseh predmetih.

BESEDILO

Ko sporočamo, tvorimo **sporočilo**. Ker sporočamo z besednim ali nebesednim jezikom, je sporočilo **besedno** ali **nebesedno**.

- Preberite naslednja sporočila.

1 V tem parku lastniki počistimo za svojimi psi.

2

Vrhunec učenosti starega sveta se je nakopičil v največjem učenjaku tistih časov, Aristotelu. Nekdo mu je zaupno začel pripovedovati, da ima prijatelje, ki za njegovim hrbtom o njem slabo govorijo. Zaradi njegove vsestranskosti so ga imenovali orjaka antične znanosti. Aristotel je podpihovalca zavrnil z besedami: Med njegovimi učenci je bil tudi Aleksander, poznejši makedonski kralj. Vzgojil je vrsto mladih ljudi, ki so postali ugledni znanstveniki. "V moji odsotnosti me lahko tudi pretepejo. Če me obrekujejo v moji odsotnosti, me nič ne skrbi." S svojo življenjsko modrostjo se je Aristotel visoko dvigal nad vsakdanjostjo tedanjega življenja.

3

ODKRILI 4500 LET STARE GROBOVE

Arheologi so v Egiptu odkrili 4500 let stare grobove delavcev, ki so sodelovali pri gradnji piramid v Gizi. V 20 grobovih je bilo šest okostij in nekaj lončenih posod, so poročali egiptovski časopisi. Vodja odprave Zahi Havas je povedal, da so najdbe iz časa

četrtle dinastije starega kraljestva (2575–2465 pr. n. št.). Dejal je, da imajo odkriti grobovi enkraten arhitekturni slog. Njihova oblika namreč spominja na piramide; to po Havasovem mnenju kaže na to, da piramid niso gradili le za faraone, ampak tudi za povsem navadne Egipčane.

STA

4

Kdor zgodaj vstane, je ves dan zaspan. (Oscar Wilde)

5

TRI PIKE ...

Bil je četrtek,
ko sva se spoznala.
Vtaknila sem v žep očala
in mu vrgla en smehljaj.
Vrnil mi ga je nazaj
in predstavil se za – Mika ...
A niso sledile tri,
temveč le – ena pika.

(Barbara Gregorič Gorenc)

7

"Al vieš, zaki štokja, čikonja, kar počiva,
uzdigne gor adno nogo?"
"Zatuo, ki če uzdigne an to drugo, pade na tla!"

6

Pablo Picasso (–1973) se je rodil. Njegov je bil učitelj risanja in prvi človek, ki je začutil njegovo nadarjenost. Je očetov učenec postal že pri. Prvo je imel pri trinajstih, ko je že presegel očeta s sposobnostjo združevanja risarskih s svojimi.

Pablo Picasso:
Deček z golobom

- Ali so deli v vseh prejšnjih sporočilih med seboj logično povezani?
- Katera sporočila so vsebinska in oblikovna celota?
- Kje v javnosti je napisano prvo sporočilo?
S katerim namenom je bilo tvorjeno?
- Kaj je tema tretjega sporočila?
Komu je namenjeno?
Katero jezikovno posebnost ste opazili v njegovem naslovu?
- V katerem besedilu ste opazili prvine, značilne za govorjenje?
Ali se to besedilo razlikuje od ostalih tudi po socialni zvrsti? Pojasnite odgovor.
- Kako imenujemo priostreno misel, ki je izražena v enem od enopovednih besedil?
- Ali je katero besedilo umetnostno? Pojasnite odgovor.

Ali je vsako **besedno sporočilo** že kar besedilo? Ne – **besedilo** je le tisto besedno sporočilo,

- ♦ iz katerega lahko zaradi njegove urejenosti prepoznamo, čemu je nastalo in o čem govori (torej prepoznamo sporočevalčev namen in temo),
- ♦ v katerem se povedi smiselno navezujejo druga na drugo in
- ♦ v katerem ne manjka noben za razumevanje bistveni podatek.

Besedila so torej le tista besedna sporočila, ki so

- ♦ **smiselna** (imajo prepoznaven sporočevalčev namen in temo),
- ♦ **sovisna** (posamezni deli besedila so med seboj logično in slovnično povezani) in
- ♦ **zaokrožena** (tvorijo vsebinsko in oblikovno celoto).

- Katera prejšnja sporočila so besedila in katera niso? Pojasnite odgovora.

Besedila so raznih vrst. Precej besedilnih vrst ste spoznali že v osnovni šoli; nekaj od teh bomo podrobneje obravnavali tudi v srednji šoli, spoznali pa boste tudi nove besedilne vrste.

- Pomislite na vrste besedil, ki ste jih spoznavali v osnovni šoli, in povejte, v čem se loči
 - umetnostno besedilo od neumetnostnega,
 - javno besedilo od zasebnega,
 - uradno besedilo od neuradnega,
 - subjektivno besedilo od objektivnega,
 - propagandno (oglaševalno) besedilo od prikazovalnega,
 - dvogovorno besedilo od enogovornega.

Dvogovorna besedila

Dvogovorna (dialoška) besedila nastanejo pri **dvosmernem sporazumevanju**, tj. pri sporazumevanju, v katerem se njegova udeleženca izmenjujeta v vlogi tvorca in prejemnika besedila. Govorjena dvogovorna besedila so pogovori, zapisana pa dopisi. (Pogovori /npr. intervju, anketa/ so včasih tudi zapisani.)

Pogovori sestojijo iz **pogovornih menjav oz. replik**; te so pobudne ali odzivne.

Pobudne replike izreka tisti sogovorec, ki začne oz. vodi pogovor; vsaki pobudni repliki sledi **odzivna**, npr. vprašanju odgovor, izrečenemu mnenju strinjanje ali nestrinjanje itd. Večjo sporazumevalno moč ima tisti sogovorec, ki daje pobudo (npr. kaj vpraša, izreče prvo mnenje, poziva naslovnika k čemu).

Glede na to, s katerim namenom je pobudni sogovorec začel pogovor, ločimo več vrst pogovorov, npr.

- ♦ **raziskovalni pogovor** (v njem želi od sogovorca kaj izvedeti),
- ♦ **pogajalni pogovor** (v njem želi s sogovorcem uskladiti njuni različni mnenji oz. oblikovati skupno mnenje/dogovor/sporazum),
- ♦ **prepričevalni pogovor** (v njem želi pripraviti sogovorca do določenega dejanja; ker pa se ta temu upira, mu razlaga, zakaj je zanj dobro, če to le naredi),
- ♦ **povezovalni pogovor** (v njem želi le navezati stik s sogovorcem ali mu nakazati, da ga želi ohraniti).

Glede na to, ali sta sogovorca med seboj družbeno enakovredna ali ne, so pogovori **neuradni** (sogovorca sta si enakovredna) ali **uradni** (sogovorca si nista enakovredna).

Dopisi niso iz replik, pač pa je cel dopis ena sama replika, in sicer ali pobudna ali odzivna. Glede na to, ali je dopisovalec pobudnik dopisovanja z dano osebo ali pa se le odziva na njen dopis, so dopisi **pobudni** (npr. če izreka čestitko) ali **odzivni** (npr. če se zahvaljuje za čestitko). Glede na to, s katerim namenom je dopisovalec napisal dopis, so dopisi **povezovalni** (npr. zahvala, opravičilo), **pozivni** (npr. vabilo, prošnja za odgovor na vprašanje) ipd. Glede na družbeno razmerje med dopisovalcem in njegovim naslovnikom pa so **neuradni** (če sta si enakovredna) ali **uradni** (če si nista enakovredna).

V 1. letniku bomo podrobneje obravnavali raziskovalni pogovor, in sicer intervju, ter tri uradne dopise, tj. zahvalo, opravičilo in vabilo.

Raziskovalni pogovor (intervju)

- Preberite naslednje besedilo.

Besedilo
Dvovogorna
besedila
Raziskovalni
pogovor

Trkaj, reper

Nenehno si ponavljam:

Sledi svojemu srcu!

Študent petega letnika teologije, ki govori v rimah, Rok Terkaj, z umetniškim imenom Trkaj, je mladenič, star 24 let, ki vedno pove, kar mu leži na duši. A ne nepremišljeno! Ko mu postaviš vprašanje, si vzame čas za odgovor.

Veliko veš. Si vse to izkusil ali preprosto rad bereš?

Moj načelo je: Če česa v časopisu ali okrog sebe ne razumeš in bi se o tem rad poučil, pojdi po slovar in pogledaj, kaj piše v njem. Enako je v življenju: poskusi se naučiti kaj novega, npr. popraviti kakšno stvar, žonglirati ... In če izgubiš, vsaj ne pozabi lekcije. To je moja filozofija.

Odrasli se pritožujejo, da je današnja mladina nevzgojena in da ne ve, kaj naj počne. Kako ti vidiš svoje vrstnike?

Z mnenjem odraslih se ne strinjam. Mislim, da je vse odvisno od posameznika, npr. od njegovih ambicij, torej od tega, kako močan motor ga poganja. Eno je, če ti drugi govorijo, da delaj, kar se jim zdi prav; drugo pa je, če sam veš, kaj hočeš in to potem tudi narediš. V sodobnem času pa je tako, da večino stvari preprosto dobimo. Če moraš prebrati knjigo, se je ne lotiš, temveč na internetu poiščeš obnovo ... Tako ljudje postanejo leni ... Tako se izgublja pot, ki je dostikrat zanimivejša od cilja.

Ljudje potrebujemo vzornike. Si jih imel tudi ti?

Ja, na začetku sta bila moja vzornika dva reperja – Nas in Krs One. Nas je bil ulični poet, Krs One pa profesor na ameriški univerzi in je govoril zelo pametne stvari. Pri obeh me je pritegnilo spoznanje, da tudi reper lahko pove kaj pametnega. Oba vzornika sem idealiziral in jima pripisoval nadčloveške lastnosti – vse to zato, ker sem tudi jaz globoko v sebi potreboval nekaj takega. Pozneje pa sem spoznal, da sta tudi onadva samo človeka (tako kot jaz).

Kdaj si se začel zavedati, da to, kar počneš in v čemer najbolj uživaš, močno vpliva na druge?

Ko pride k meni kdo in mi reče, da sem mu pomagal spremeniti miselnost, vidim, da imam vpliv. Vendar pa si nenehno ponavljam: "Sledi svojemu srcu in svoji vesti." To je prava pot! Če bi gledal samo na to, kako bom vplival na druge, ne bi prišel nikamor.

Na svojo prvo ploščo si napisal posvetilo: "Mami in očetu, ki sta mi dala to življenje – vdano vaju spoštujem." Očitno sta morala nekaj narediti zelo prav, da si jima posvetil tako lepe besede. Nam lahko poveš kaj o tem?

V obdobju odraščanja je bila še posebno dobra mama; ta mi je tudi v kritičnih letih potrpežljivo dajala nasvete in me spodbujala: "Pojdi naprej. Pojdi naprej." To je ponovila stokrat, tisočkrat, dokler se mi ni vsadilo v glavo. To pri njej zelo spoštujem! Dobro je imeti ob sebi koga, ki ti pomaga in ki je usmerjen v prihodnost. Takemu človeku pravim "sensei", tj. tisti, ki je že šel

po poti pred tabo, torej učitelj. Če človek vidi, kaj se dogaja drugemu v problematičnih letih, in mu skuša pomagati, je krasno. Od tod moje spoštovanje do mojih staršev. Kako je s tem pri mojih vrstnikih, ne vem. Verjetno pa se morata truditi obe strani. Starši morajo biti po eni strani strožji, po drugi pa strpnejši – razumeti morajo, da mlademu ni vedno lahko, vendar pa ne smejo popustiti v svojih zahtevah. Starši pogosto tolerirajo tudi stvari, ki jih ne bi smeli; hkrati niso dovolj strogi do sebe in si ne prizadevajo doseči več in boljše.

Mnogi mislijo, da imamo Slovenci nekaj značilnosti, ki se jih ne da spremeniti. Ali misliš tako tudi ti?

Ne. Sem zdravo ponosen na to, od kod prihajam, in na to, da živim v res *kul* državi. Vem, da ni na vseh področjih vse tako, kot bi moralo biti, in mislim, da bi to bilo treba popraviti. Vendar pa opažam, da so ljudje mlačni in malodušni. To se mi ne zdi prav – človeku vendar ne sme biti vseeno, ne sme se prepustiti malodušju! Pogrešam gorečnost, željo po tem, da bi svet spremenili na bolje.

Kaj je v tebi, da želiš vedno kaj povedati?

Ne glede na to, kaj se mi zgodi, nikoli ne rečem, da je slabo. Verjamem, da se življenje obrača meni v prid, ne v slabo. In samo od mene je odvisno, kako bom to izkoristil. Saj veste: Kakor si boš postlal, tako boš spal; kakor boš mislil, tako boš razmišljal.

Zdaj si mladenič s staro dušo; boš nekoč starec z mlado?

Kaj je bistvo otrok? To, da ne lažejo, da se ne skrivajo. Če otrok zajoka, to naredi zato, ker mu nekaj ni všeč. Kaj pa odrasli? Ti se pogosto zatekajo v maščevanje zaradi česa, česar drugi morda sploh ni mislil ali izrekel. Rad bi ostal čim bolj pristen in človeški.

Kje se vidiš čez deset let?

Na koncertih, v studiih in v raziskovanju tem, ki me zanimajo. Zdaj sem se začel ukvarjati tudi s pisanjem besedil za druge. Opažam, da to zelo rad počnem in da se moram še ogromno naučiti. To me osrečuje.

Nika Vistoropski

Foto: Ciril Jazbec za Addere

- Katere občutke je v vas vzbudilo to besedilo? Zakaj prav te?
- Kakšno se vam zdi to besedilo? Pojasnite odgovor.
- Ali je besedilo zasebno ali javno? Utemeljite.
- Ali je besedilo poročilo o reperskem koncertu ali zapis pogovora? Utemeljite.

- Ali je v naslovu besedila vsebovana tema (celotnega) besedila ali pa je v njem izpostavljena ena od misli, izrečenih v intervjuju?
Ali ta naslov pritegne bralca k branju besedila?
Kateri naslov bi vi dali temu besedilu?
- S čim se besedilo začne?
- Kaj vse ste izvedeli iz uvodnega dela besedila?
- Kaj sledi uvodnemu delu?
- Kdo se je pogovarjal?
- Kdo je bil pobudni sogovorec in kdo odzivni?
- Kaj je delal pobudni sogovorec – prepričeval sogovorca, se z njim pogajal, navezoval stik z njim ali raziskoval njegovo življenje?
Kako je to delal?
- Kaj je delal njegov sogovorec?
- Zakaj je novinarka izbrala prav tega sogovorca?
- Koliko vprašanj mu je postavila?
- Zakaj so vprašanja natisnjena drugače kot odgovori?
- Koliko replik je v intervjuju?
- Kdo je govoril več – novinarka ali pevec?
Zakaj?
O čem sta se pogovarjala?
- Ali ima besedilo tudi zaključek?

- ♦ **Intervju** je javno besedilo (javnosti je posredovan v množičnih občilih) in priljubljena novinarska vrsta.
- ♦ Je dvogovorno besedilo, in sicer raziskovalni pogovor; v njem sodelujeta vpraševalec in vprašani (intervjuvanec). Vpraševalec se na intervju skrbno pripravi, vendar pa se mu ni treba tega držati predvidenih vprašanj, temveč se lahko na posebno zanimive ali nepričakovane intervjuvančeve izjave sproti odziva z dodatnimi vprašanji; pogovor skuša usmerjati v načrtovanem okviru. V neposredno komentiranje odgovorov ali v polemiko z vprašanim se po navadi ne spušča.
- ♦ Nekateri intervjuji vsebujejo samo vprašanja in odgovore, drugi imajo na začetku t. i. predstavitveni uvodni del, v katerem so navedeni najpomembnejši podatki o vprašanem (lahko tudi fotografija). Intervjuji nimajo zaključka ali pa se končujejo z vpraševalčevo zahvalo za odgovore ali z dobrimi željami za intervjuvančeve življenjske načrte in prizadevanja.
- ♦ Vprašanja naj bi obsegala največ 10 % intervjuja; težišče je namreč na odgovorih vprašanega.
- ♦ Iz intervjuja moramo izvedeti kaj novega, pomembnega, zanimivega, sicer sploh ni potreben.

- ♦ Intervjujev je več vrst. Po vsebini so osebnostni ali tematski. V osebnostnem intervjuju vpraševalec predstavlja zanimivo osebo (njeno življenje, lastnosti, navade), v tematskem pa o zanimivi temi sprašuje tistega, ki o njej največ ve. Posebni obliki intervjuja sta izjava (tj. odgovor na eno samo pomembno vprašanje) in okrogla miza (večstranski intervju, ki ga vodi t. i. moderator).
- ♦ Glede na to, kje so intervjuji objavljeni, ločimo časopisne oz. revijalne ter radijske, televizijske in spletne.
- ♦ Časopisni intervjuji so oblikovani tako, da so vprašanja grafično ločena od odgovorov (drugačen tisk); to pripomore k večji preglednosti besedila. Svoj delež lahko k temu prispeva tudi naslov (in nadnaslov), ki je prav tako zapisan z drugačnim tiskom.

Besedilo
Dvogovorna besedila
Raziskovalni pogovor
Uradni dopisi

Uradni dopisi (zahvala, opravičilo, vabilo)

- Preberite naslednja besedila.

1

Založba Školjka, d. o. o.
Vodnikov trg 13
1000 Ljubljana
tel.: 01/ 754 22 22
e-pošta: zskoljka@ponudnik.si

Ljubljana, 15. 9. 2008

Spoštovani gospod
Pavle Nemec
Koroška c. 10
2000 Maribor

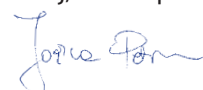
Zadeva: OPRAVIČILO

Veseli nas, da ste se naročili na našo knjižno zbirko *Vse o ...*, ki naj bi po napovedi izšla konec septembra 2008. Žal pa je v tiskarni prišlo do večje okvare, zato bodo knjige izšle šele konec januarja 2009.

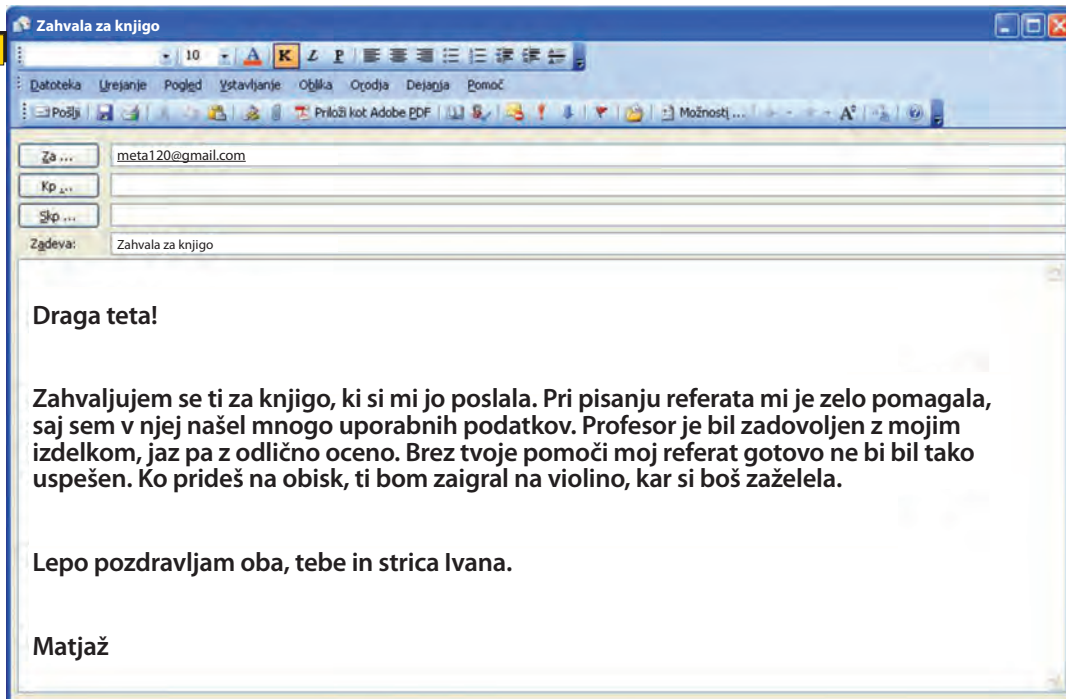
Opravičujemo se Vam za zamudo in Vas prosimo za razumevanje.

Lepo Vas pozdravljamo.

Direktorica
Jožica Peternelj, univ. dipl. ekon.

2

3

Gimnazija Alojza Kraigherja
 Brnčičeva 26
 1000 Ljubljana
 tel.: 01/ 389 45 67, faks: 01 389 45 60
 e-pošta: gimnazijaAK@ponudnik.si

Ljubljana, 9. 3. 2009

VABILO ČLANOM SVETA ŠOLE

Vljudno Vas vabimo na 3. sejo Sveta šole Gimnazije A. Kraigherja; ta bo
v torek, 17. 3. 2009, ob 14. uri v sobi 205 (2. nadstr.).

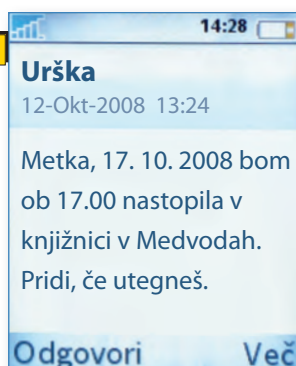
Dnevni red:

1. Potrditev zapisnika 2. seje
2. Poročilo o poteku informativnega dneva za osmošolce
3. Organizacija obveznih izbirnih vsebin
4. Razno

Prosim za zanesljivo udeležbo.

Darja Klančnik
 Darja Klančnik,
 predsednica Sveta šole, l.r.

4

5

Janez Boštjančič
Prešernova 23
1290 Grosuplje

Grosuplje, 18. 9. 2008

Litostroj Jeklo, d. o. o.
Litostrojska c. 44
1000 Ljubljana

Zahvala za štipendijo

Spoštovani!

Najlepše se Vam zahvaljujem za podeljeno štipendijo. Včeraj sem namreč dobil v podpis pogodbo, v prilogi Vam vračam podpisani izvod. Upam, da bom kar najbolje izpolnjeval pogodbene obveznosti.

Lep pozdrav

Janez Boštjančič

Priloga: Pogodba o štipendiranju

- Zakaj so ta besedila dopisi?
- Ali so ti dopisi zasebna ali javna besedila? Pojasnite odgovor.
- Kateri dopisi so uradni? Pojasnite odgovor.
- V katerih uradnih dopisih se sporočevalec odziva na naslovnikovo ravnanje?
- Ali so vsi ti odzivni uradni dopisi nastali z istim namenom? Pojasnite odgovor.
- V katerem uradnem odzivnem dopisu sporočevalec izraža zadovoljstvo/hvaležnost?
Kaj je ta uradni dopis – zahvala, opravičilo ali vabilo?
Kje v dopisu je to izraženo?
Kdo je napisal to besedilo?
Ali ga je namenil posamezniku ali ustanovi? Pojasnite svoj odgovor.
Kje so navedeni podatki o sporočevalcu in naslovniku? Kako so razvrščeni?
Kdaj in kje je nastal ta dopis? Kje sta napisana ta podatka?
Kaj je napisano med naslovom dopisa in njegovo vsebino? Kako imenujemo ta del dopisa?
Zakaj je nagovor naslovnika v tem dopisu dodan, v prvem pa ne?
Za kaj se sporočevalec zahvaljuje naslovniku?
S čim je sporočevalec končal svoj dopis?
Kako se je podpisal? Zakaj tako?
- V katerem uradnem odzivnem dopisu sporočevalec izraža obžalovanje, ker nečesa ne more uresničiti?
Kaj je ta uradni dopis – zahvala, opravičilo ali vabilo?
- V katerem uradnem dopisu se sporočevalec ne odziva, temveč šele začenja stik z naslovnikom in ga skuša pripraviti k udeležbi na določeni prireditvi?
Kaj je ta uradni dopis – zahvala, opravičilo ali vabilo?
- Neuradne dopise primerjajte z uradnimi ter povejte,
 - katerih delov v njih ni in
 - kateri njihovi deli so izraženi drugače.

- ♦ **Dopise** pošiljamo z raznimi nameni, zato ločimo razne vrste dopisov, npr. zahvalo, opravičilo, vabilo ...
 - **Zahvala** je dopis, v katerem sporočevalec izraža hvaležnost naslovniku, ker je ta storil dejanje, ki je sporočevalcu koristilo.
 - **Opravičilo** je dopis, v katerem sporočevalec izraža obžalovanje zaradi svojega ravnanja, ki je naslovniku škodovalo oz. je z njim sporočevalec kršil dogovor; ob tem navede tudi vzrok za storjeno "napako". (Včasih mora priložiti še kakšno dokazilo, npr. zdravniško spričevalo, vabilo na sodišče ipd.). Posebna vrsta opravičila je dopis, ki ga za svojega otroka napišejo starši oz. skrbniki (v njem napišejo, kdaj in zakaj njihovega otroka ni bilo pri pouku, ter prosijo razrednika, naj opraviči to otrokovo odsotnost od pouka.)
 - **Vabilo** je dopis, v katerem sporočevalec poziva naslovnika, naj se udeleži kake prireditve (npr. koncerta, sestanka, občnega zbora, podelitve spričeval ...); zato v njem navede, na katero prireditev vabi ter kraj in čas njenega poteka. (Vabilo na sestanke vsebuje tudi dnevni red.) Vabilo mora biti naslovniku poslano pravočasno (npr. teden dni pred prireditvijo); če naslovnik ne more priti na prireditev, je prav, da prireditelja o tem obvesti.
- ♦ Dopise pošiljamo svojim sorodnikom, prijateljem in znancem pa tudi ustanovam oz. njihovim predstavnikom ipd. Zato so dopisi **neuradni** in **uradni**.
- ♦ **Uradni dopisi** imajo posebnega naslovnika in posebno obliko. To so dopisi, ki jih ustanove pošiljajo svojim strankam ali posamezniki ustanovam oz. njihovim predstavnikom. Imajo predpisano obliko:
 - v levem zgornjem kotu sporočevalec sporoči svoje podatke (ime in priimek, naslov, telefonsko številko in elektronski naslov), pod njimi navede podatke o naslovniku, v desnem zgornjem kotu pa napiše kraj in datum pisanja,
 - pod naslovnikovimi podatki napiše ime besedilne vrste (lahko v rubriki Zadeva:),
 - nato napiše vsebino (npr. za kaj se zahvaljuje) – če piše v svojem imenu, uporablja prvoosebno glagolsko obliko v ednini, če pa piše v imenu ustanove, uporablja 1. osebo množine,
 - na koncu pripiše pozdrav in se podpiše.

Med naslov dopisa in njegovo vsebino lahko dodamo uradni nagovor (npr. Spoštovani!); tega ne vstavimo, če smo na začetku podatkov o naslovniku napisali *Spoštovani gospod/Spoštovana gospa*.
- ♦ Uradni dopis pošljemo po pošti ali ga osebno izročimo naslovniku (in sicer v ovojnici). V posebnih primerih ga lahko pošljemo tudi po elektronski pošti – daljšega npr. kot datoteko v prilogi k elektronskemu sporočilu, v katerem naslovnika vljudno nagovorimo, mu napišemo, kaj mu pošiljamo v prilogi, pripišemo pozdrav in se podpišemo.

Besedilo

Dvogovorna besedila
Enogovorna besedila

Enogovorna besedila

Enogovorna (monološka) besedila nastanejo pri **enosmernem sporazumevanju**, tj. pri sporazumevanju, v katerem se njegova udeleženca ne izmenjujeta v vlogi tvorca in prejemnika besedila, temveč je eden ves čas tvorec, drugi pa prejemnik besedila. Enogovorna besedila so praviloma iz več povedi; te so v učinkovitih besedilih razvrščene in urejene tako,

- ◆ da je vsaka naslednja poved logično povezana s prejšnjo povedjo (zato je besedilo razumljivo),
- ◆ da vsaka naslednja poved vsebuje kakšen podatek iz prejšnje povedi (zato ima besedilo "rdečo nit"),
- ◆ da se vsaka naslednja poved začne s podatkom, znanim iz prejšnje povedi, konča pa z dotlej neznanim/novim podatkom (zato naslovnik lahko sledi besedilu).

Sporočevalec tvori enogovorna besedila z različnimi nameni, zato so enogovorna besedila različnih vrst. V 1. letniku bomo podrobneje obravnavali prikazovalna besedila in posebno vrsto pozivnih besedil, tj. propagandna (oglaševalna) besedila.

Besedilo

Dvogovorna besedila
Enogovorna besedila
Prikazovalna besedila

Prikazovalna besedila

Kadar želi sporočevalec vplivati na naslovnikovo vednost oz. znanje, tvori prikazovalna besedila. V njih predstavlja dane prvine predmetnosti (osebe, kraje, naprave ali postopke)

- to lahko dela na različne načine, npr. tako, da predstavlja
 - ◆ njihov obstoj (golo dejstvo, da nekaj obstaja, se nahaja, se dogaja ...),
 - ◆ njihove lastnosti (npr. velikost, barvo, obliko), sestavo, namestitve (položaj), delovanje oz. namembnost,
 - ◆ njihov razvoj od nastanka do izbranega trenutka ali
 - ◆ vzroke za njihov nastanek in posledice njihovega obstajanja ipd.
- Pri vsem tem je lahko objektivni (zanaša se na čutno zaznavne oz. preverljive podatke) ali pa subjektivni (razodeva tudi ali predvsem svoje vrednotenje, čustveno doživljanje predmetnosti).

V 1. letniku bomo podrobneje obravnavali naslednja prikazovalna besedila: predstavitev osebe, predstavitev kraja, opis postopka in opis naprave.

Predstavitev osebe

Besedilo

Dvogovorna besedila

Enogovorna besedila

Prikazovalna besedila

Predstavitev osebe

- V osnovni šoli ste spoznali opis osebe, življenjepis in oznako osebe.

Kaj je značilno za življenjepis?

V čem se opis osebe loči od življenjepisa?

V čem se ločita oznaka in opis osebe?

- Preberite naslednja besedila.

1

Tanja je stara 16 let. Visoka je 168 cm, težka pa 60 kg. Ima ovalen obraz z zelenimi očmi, pegastim nosom in vedno rahlo rdečimi lici. Nosi okrogla očala, ker je kratkovidna. Srednje dolge kosanjeve lase ima na čelu razdeljene s prečo in na zatilju spete v čop.

Navadno je oblečena v kavbojke in pullover, obuta pa v usnjene čevlje. V šolo hodi z manjšim črnim nahrbtnikom.

S starši in dvema mlajšima sestrama živi v Šentjoštu. Obiskuje 2. letnik viške gimnazije. Zato se vsako jutro vozi z avtobusom v Ljubljano in nato okrog dveh popoldne nazaj v Šentjošt.

Njena najljubša predmeta sta matematika in fizika, največ težav ima z biologijo. Zelo jo zanima astronomija, zato se že več let udeležuje astronomskih taborov po Sloveniji.

2

Tanja je zgledna učenka. V šoli je ves čas odlična. Zelo je prizadevna, vztrajna in potrpežljiva, ima pa tudi dober spomin. Veliko bere, zato ima bogat besedni zaklad ter občutek za ritmičnost in melodičnost besed.

Udeležuje se raznih tekmovanj; osvojila je že zlato Cankarjevo priznanje za znanje iz slovenskega jezika ter srebrno Vegovo priznanje za znanje iz matematike. Je tudi dobra športnica (članica šolske odbojbarske ekipe) in šahistka. Med sošolci je precej priljubljena, saj je kljub svoji uspešnosti skromna in jim rada pomaga.

3

Tanja je bila rojena 21. 3. 1992 v Ljubljani. Prva tri leta je živela na Brezovici pri maminih starših, nato pa se je s svojimi starši preselila v Šentjošt. Tu je dve leti hodila v vrtec in eno leto v malo šolo.

Prve štiri razrede osnovne šole je obiskovala v Šentjoštu, potem pa se je vozila v horjulsko osnovno šolo. V 7. in 8. razredu je obiskovala folklorni krožek, v 9. razredu pa dodatni pouk iz fizike in matematike.

Po osnovni šoli se je vpisala na viško gimnazijo v Ljubljani; zdaj je v 2. letniku naravoslovne smeri.

- Kaj je tema vseh treh besedil?
- S katerim namenom je sporočevalec tvoril besedila?
- Kaj izvemo o njej iz prvega besedila?
- Kaj izvemo iz drugega besedila?
- Kaj pa iz tretjega?
- Ob katerem besedilu lahko izdelamo časovni trak njenega življenja?
- Ob katerem besedilu lahko Tanjo narišemo?

Osebo lahko **predstavimo** tako, da

- ◆ prikažemo njeno zunanost in način življenja,
- ◆ izrazimo svojo presojo njenih duševnih, družbenih ali strokovnih lastnosti,
- ◆ povemo kaj o njeni preteklosti.

- Natančneje si oglejte prvo besedilo in povejte, ali ste iz njega izvedeli kaj o Tanjinem otroštvu, ali kaj o tem, kako jo presojajo drugi, ali kaj tretjega.

- ♦ Prvo besedilo je **opis osebe**. Sporočevalec na podlagi opazovanja osebe predstavi njeno zunanost, kraj bivanja, način življenja ... Zato so v opisih najpogostejše povedi tipa *Tanja je visoka*, *Tanja ima dolge lase*, *Tanja živi v Šentjoštu*, *Tanja hodi v gimnazijo*.
- ♦ V opisih je med glagoli najpogostejši *biti*, ob njem pa so zelo pogosti pridevniki (npr. *Tanja je stara 16 let/visoka 168 cm/težka 60 kg*).
- ♦ Glagoli so navadno v sedanjiku, ki pomeni brezčasnost (kadar koli), npr. *je, ima, nosi, živi, hodi*. Glagole v pretekliku uporabljamo, če opisujemo bitje, ki ne živi več (npr. *jamskega človeka*) ali ki ga nimamo več pred seboj (npr. *nekdanjega soseda*).
- ♦ Pri opisu osebe skušamo biti čim objektivnejši (npr. če opisujemo pogrešane osebe); če pa predstavimo tudi svoje doživljanje opisovane osebe (to delamo pogosteje), je opis subjektiven; imenujemo ga oris (npr. *Peter ima tako zelene oči, da me spominjajo na reko Sočo*).

- Zdaj pa si oglejte drugo besedilo in odgovorite na naslednja vprašanja:
Ali so tudi v tem besedilu predstavljene Tanjine lastnosti, kot jih zaznavamo z očmi (zunanost ipd.)?
Skušajte narisati zelene oči; ali se vaše risbe kaj razlikujejo?
Zdaj pa skušajte narisati še zgledno, prizadevno, vztrajno, potrpežljivo, skromno, priljubljeno dijakinjo; ali ste to sploh lahko narisali?

- ♦ Drugo besedilo je **oznaka osebe**. Sporočevalec predstavi svoje mnenje o njeni notranjosti oz. osebnosti (tj. njene duševne, družbene ali strokovne lastnosti), kot jo je spoznal na podlagi njenih dosežkov in njenega ravnanja, zato so npr. najpogostejše povedi tipa *Tanja je vzorna*, *Veliko bere* ..., ki v resnici pomenijo *Menim/Sodim/Ocenjujem, da je Tanja vzorna/da veliko bere* ...
- ♦ Pri označevanju oseb uporabljamo tudi vrednostne izraze – pridevnike in prislove (*Tanja ima bogat besedni zaklad*, *Ima dober spomin*, *Tanja veliko bere*). Paziti pa moramo, da pri tem nismo preveč subjektivni, morda pristranski ali krivični.
- ♦ Glagoli so navadno v sedanjiku, ki pomeni brezčasnost. Glagole v pretekliku uporabljamo le tedaj, če označujemo bitje, ki ne živi več (npr. *prababica*) ali ga nimamo več pred seboj (npr. *nekdanjega sošolca*).

- Oglejte si še tretje besedilo in povejte,
 - ali predstavlja Tanjo v tem trenutku ali ne,
 - koliko dogodkov iz njenega življenja je predstavljenih,
 - ali so dogodki časovno urejeni ali ne ter zakaj je to pomembno,
 - s čim se besedilo začne in s čim se konča.

- ♦ Tretje besedilo je **pripoved o dogodkih v življenju osebe in o njenem spreminjanju**. Sporočevalec navaja pretekle dogodke v časovnem zaporedju, zato so npr. najpogostejše povedi *Tanja je osnovno šolo najprej obiskovala v Šentjoštu, nato pa se je vozila* ...

- ♦ Glagoli, ki poimenujejo dejanja, so v pretekliku. Ob njih so navadno časovni prislovi (npr. *najprej, potem ...*) oz. časovne prislovnodoločilne zveze (npr. *leta 2007*).
- ♦ Tudi pripoved o življenju osebe je lahko objektivna ali subjektivna. Objektivno pripoved imenujemo življenjepis.

- Preberite naslednje besedilo.

Moj učenec Janez

V drugem razredu posebne šole je bil eden od mojih učencev tudi Janez. Za svojo starost je bil precej velik, največji v razredu, in nekoliko preklasto upognjen. Imel je suhljat obraz in zvedave oči. Govoril je doneče in nosljajoče. Zaradi zajčje ustnice je bil zaznamovan, kot osebnost pa je presegal vrstnike.

Bil je zelo resen, nikoli ni prelomil besede ali se izmaknil dolžnosti, do sošolcev je nastopal z vso odgovornostjo in odraslo resnobljostjo. V njem je bila zvestoba v najširšem pomenu besede in velika notranja moč, s katero je neomajno kljuboval vsem oviram. Zaradi učnih težav, slabo razumljivega govora in drugačnosti odzivanja je hodil v posebno osnovno šolo, vendar je njen program povsem presegal. Vsemu, kar se je dogajalo v šoli in internatu, je sledil z lahkoto, veliko pa je pomagal drugim, ki so bili duševno manj razviti. Bil je tako rekoč mali učitelj, ki je prišel začasno in po pomoti v manj zahtevno šolo. Koliko razlag je opravil, kako potrpežljivo je zmozel dopovedovati, razlagati in ponavljati ...! Nikoli se mu ni mudilo, nikoli ni izgubil potrpežljivosti do šibkejših. Iskal je možnosti, da bi razveseljeval druge, lajšal je domotožje učencem, ki so bili v internatu in so hrepeneli po domu. O tem, kako pomembno je družinsko življenje, je prepričal celo take, ki so bili nagnjeni k beganju od doma. Bil pa je tudi lačen čustvene toplote. Po pouku je rad ostajal v razredu, da se je pogovarjal z mano.

Nikoli se ni pritoževal nad svojim življenjem, ki ni bilo lahko. Ko je bil star tri leta, mu je v prometni nesreči umrl oče, zato je živel z mamo in dvema bratoma. Vpisan je bil v osnovno šolo, v drugem razredu pa je bil premeščen v posebno šolo. Osnovno šolo je dokončal brez težav, in nato, kot sem izvedela kasneje, še večerno poklicno šolo (skrajšani program). Po enem letu se je zaposlil v mizarški delavnici.

Angelca Žerovnik

- Katere občutke je v vas vzbudilo to besedilo? Zakaj prav te?
- Kakšno se vam zdi to besedilo? Pojasnite odgovor.
- Ali ste iz besedila izvedeli kaj o Janezovi zunanosti?
- Ali je avtorica izrazila tudi svoje mnenje o Janezovi osebnosti?
- Ste izvedeli kaj o poteku Janezovega življenja?
- O čem ste izvedeli največ? V katerem delu besedila?

Večina predstavitev oseb vsebuje vse tri načine: opis in oznako osebe ter pripoved o njenem življenju.

Besedilo

Dvogovorna besedila

Enogovorna besedila

Prikazovalna besedila

Predstavitev osebe

Predstavitev kraja

Predstavitev kraja

- Preberite naslednji besedili.

1 **Preddvor** (478 m; 1931: 278, 1961: 476, 1991: 825 preb.). Gručasto naselje je krajevno središče ob južnem vznožju Storžiča (2132 m), umaknjeno je zahodno od ceste Kranj–Jezersko. Leži nad desnim bregom reke Kokre, ki tu začne vijugati in počasneje teči prek ravnine Kranjskega polja. Skozi južni del naselja teče potok Suha, ki izvira pod Velikim vrhom (993 m) in se kmalu pod Preddvorom izliva v Kokro. Kraj je bil že pred 2. svetovno vojno znano letovišče, turizem pa je še vedno pomembna dejavnost (hotel Bor ob umetnem jezeru Črnava). Večina zaposlenih prebivalcev dela v Kranju. Razvita je obrt. V vasi stoji grad, ki se omenja že v 12. stoletju. Sedanja stavba je večinoma baročna. Župnijska cerkev sv. Petra se prvič omenja leta 1156, današnja baročna stavba je iz leta 1752. Zvonik je v osnovi še gotski in je bil pozidan ob graditvi protiturškega tabora. (T. K.)

2

Pod strmimi pobočji storžiškega pogorja, tam, kjer reka Kokra izstopi iz soteske in priteče na ravnino Kranjskega polja, leži Preddvor. Že več kot devet stoletij ga v ozadju kot mogočna gorska kulisa krasijo vrhovi storžiške gorske skupine, ki marsikateremu obiskovalcu vzbudijo željo, da bi se povzpел nanje. Storžič, markanten dvatisočak z značilno piramidasto obliko, ali pa travnata Zaplata s skrivnostno krpo gozda na sredi ter številne cerkvice na gričkih pod njimi nam lesketajoče odsevajo svojo čudovito podobo na gladini preddvorskega jezera Črnava. Preddvor je zato cilj mnogih obiskovalcev. Lep in občudovanja vreden je v vsakem letnem času, pa naj si bo takrat, ko se povzpemo na vrhove nad njimi ali ko odveslamo na sredino jezera in prisluhnemo tišini in šumenju dreves, ki pojejo svojo večno zasanjano pesem. Od tod nihče ne odide praznega srca, vsak, ki zna občudovati naravo, se v Preddvor vedno rad vrača.

- Kaj je tema obeh besedil?
- Ali ste iz obeh besedil izvedeli iste podatke?
- Iz katerega besedila ste izvedeli več podatkov?
- Povejte, kako je nastajalo prvo besedilo, tj.
 - kaj vse je moral pisec narediti pred pisanjem,
 - kako in kje je dobil te podatke.
- Ali je pisec prvega besedila izrazil svoje mnenje o kraju, njegovi okolici ipd.? Zakaj (ne)?
- Kako je nastajalo drugo besedilo?
- Ali pisec drugega besedila razodeva svoje mnenje o kraju? Utemeljite svoj odgovor.
- Katere besedilo je objektivno in katero subjektivno? Pojasnite odgovor.
- Česa niste izvedeli iz drugega besedila?
- Kako je v besedilih izražena višina Storžiča?
- Katere besedilo je natančnejše?
- Tvorec katerega besedila je želel vplivati na bralčeva čustva? Katere jezikovne prvine je uporabil za ta namen?

- Preddvor je objektivno predstavljen v raznih knjigah, npr. v Enciklopediji Slovenije, Krajevem leksikonu Slovenije ... Ali se objektivne predstavitve raznih piscev zelo razlikujejo? Zakaj (ne)?
- Svoje mnenje o Preddvoru izražajo tudi njegovi obiskovalci – ali se njihova mnenja kaj bolj razlikujejo? Zakaj (ne)?
- Kako bi predstavili svoj kraj tujcu, ki bi ga želeli navdušiti za obisk – objektivno ali subjektivno?

Predstavitev kraja je lahko objektivna ali subjektivna.

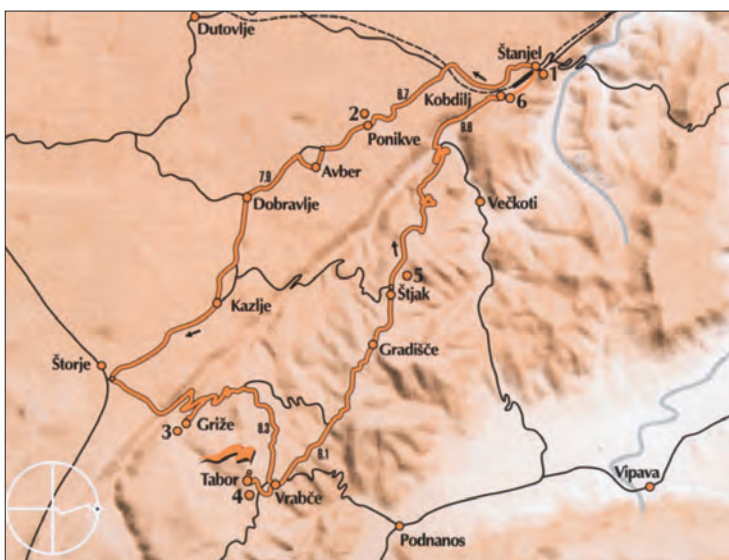
- ♦ V objektivni predstavitvi sporočevalec
 - opiše kraj, tj. navede njegov upravni status, nadmorsko višino, lego, obliko, število prebivalcev in njihovo dejavnost, pomembnejše stavbe v kraju in okolici, kulturno-umetnostne znamenitosti ipd.;
 - pripoveduje o zgodovini kraja, npr. o pomembnejših dogodkih in ljudeh, povezanih s tem krajem.
 Podatke o vsem tem poišče v priročnikih, npr. v leksikonih, enciklopedijah, pristikah ipd.
- ♦ V subjektivni predstavitvi sporočevalec sporoči predvsem tisto, kar se zdi njemu posebno zanimivo, lepo, vredno ogleda – to svoje mnenje v besedilu izraža s t. i. vrednostnimi pridevniki, poosebitvami, prvoosebniimi glagoli in zaimki ipd.

Opis postopka

Besedilo
 Dvogovorna besedila
 Enogovorna besedila
 Prikazovalna besedila
 Predstavitev osebe
 Predstavitev kraja
 Opis postopka

- Preberite naslednje besedilo.

Vipavska brda

- 0,0 km / 310 m:** Iz Štanjela se odpeljemo po regionalni cesti proti Sežani.
- 2,5 km / 290 m:** Za nadvozom čez progo zavijemo levo proti Dobravljam.
- 6,1 km / 340 m:** Za Ponikvami zavijemo z glavne ceste levo v vas Avber in po južni strani nazaj na glavno cesto.
- 9,0 km / 320 m:** V Dobravljah gremo na križišču levo.
- 11,6 km / 340 m:** V Kazijah se pred cerkvijo odcepi cesta levo v dolino Raše, vendar nadaljujemo naravnost mimo cerkve.
- 14,6 km / 360 m:** Na robu vasi Štorje, ne pred magistralno cesto, zavijemo levo proti Vrabčam in se spustimo v dolino Raše.
- 16,9 km / 380 m:** Med vponom iz doline zavijemo desno v Griže, nato nazaj in nadaljujemo z vzponom.
- 21,8 km / 500 m:** Na začetku Vrabč se desno odcepi cesta strmo navzgor do Tabora.
- 22,9 km / 600 m:** Od cerkve na Taboru se spustimo nazaj na razpotje pred Vrabčami, gremo desno skozi vas in naprej po slemenski cesti mimo samotne cerkvice svete Ane. V levo se odcepi več stranskih cest (Razguri, Poljane, Bogo), ves čas gremo naravnost.
- 29,0 km / 520 m:** V Štjaku, kjer se levo odcepi cesta v Kazije, nadaljujemo po ozki uličici po slemenu, za Selom se začne strmejši spust z nekaj stranskimi odcepami (Ravne, Krtinovica).
- 34,7 km / 200 m:** Priključimo se na cesto iz Vipavske doline in gremo levo navzgor proti Štanjelu.
- 37,1 km / 280 m:** V Kobdiliu na trgu, kjer so hiše s spahnjencami, zavijemo desno in nato še pred ostrim ovinkom levo ter po makadamski cesti prečimo pobočje proti Štanjelu.
- 38,6 km / 310 m:** Na glavni cesti v Štanjelu je konec poti, peš ali s kolesom si še ogledamo staro jedro na griču.

- Kaj predstavlja besedilo?
- Ali pisec prikazuje svoj izlet po Vipavskih brdih ali potek kolesarjenja po Vipavskih brdih?
- Predstavljajte si, da se odpravljate na kolesarjenje po Vipavskih brdih; ali bi vam pri tem lahko pomagalo to besedilo?
Kdaj bi si pomagali z njim – pred kolesarjenjem, med njim ali po njem? Pojasnite odgovor.
- Katero vlogo ima zemljevid?
- Koliko korakov/faz kolesarske poti je navedenih?
- Kako so zaznamovani?
- Zakaj so navedeni prav ti?
- Kaj bi bilo, če bi pisec korake/faze pomešal?
- V besedilu si oglejte glagole in povejte, v kateri časovni obliki so.

- ◆ Postopek je ponavljajoči se potek dejanj, ki so skrbno načrtovana in urejena v zapovrstje ter peljejo k določenemu cilju. Je torej nekaj splošno mogočega (kadar koli), ne pa nekaj enkratnega, zgodovinsko uresničenega (dogodek). Sestoji iz več korakov/faz, ki si sledijo v določenem časovnem zapovrstju.
- ◆ Postopek opišemo tako, da navajamo njegove korake/faze in pri tem pazimo na njihovo zapovrstje.
- ◆ Za **opis postopka** je značilno,
 - da vsebuje glagole, ki poimenujejo dejanja,
 - da si ti glagoli sledijo v ustreznem zapovrstju,
 - da so ti glagoli v sedanjiku (navadno v 1. osebi množine), saj z njimi poimenujemo splošne/ponavljajoče se/časovno nedoločene korake (kadar koli).
- ◆ Glagoli v opisu postopka so le izjemoma v pretekliku (če gre za opis nekdanj veljavnega postopka, npr. tretja lanu). Če pa želimo, da bi naslovnik postopek res izpeljal ali ponovil, so glagoli v velelniku – opis postopka tako postane navodilo za izvedbo postopka.
- ◆ Za večjo nazornost je opisu postopka pogosto dodano še slikovno gradivo (npr. skice, zemljevidi, fotografije ...).

Opis naprave

- Preberite naslednje besedilo.

Besedilo

Dvogovorna besedila

Enogovorna besedila

Prikazovalna besedila

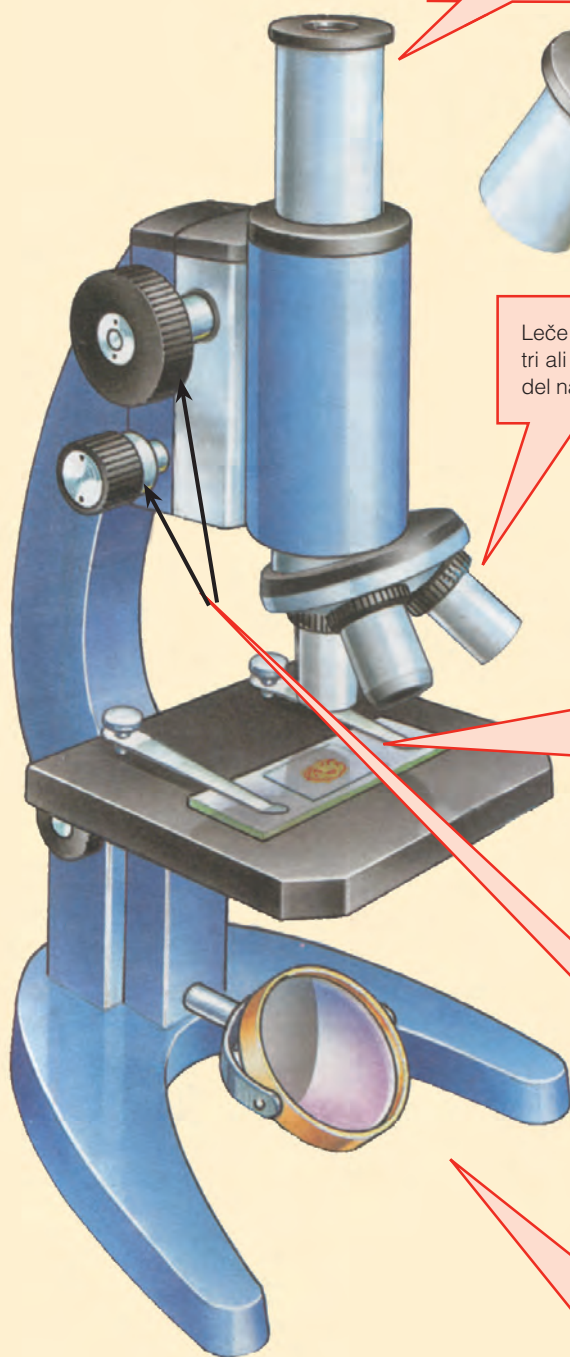
Predstavitev osebe

Predstavitev kraja

Opis postopka

Opis naprave

Preprost svetlobni mikroskop

Okular je leča pri očesu in dodatno poveča sliko predmeta, ki jo ustvari objektiv. Nekateri mikroskopi imajo več okularjev z različnimi povečavami in jih lahko menjavamo.

Leče objektiv povečajo sliko predmeta. Navadno imajo mikroskopi po tri ali štiri objektivne z različnimi povečavami. Objektivni so uviti v vrtljivi del na spodnjem delu cevi, ki mu pravimo revolver za objektivne.

Predmet, ki ga želimo opazovati skozi mikroskop, damo na ravno mizico pod objektivom. Mizica je navadno pritrjena, pri nekaterih mikroskopih pa jo, kadar želimo izostriti sliko, lahko spuščamo in dvigamo. Predmet za opazovanje je največkrat na objektnejem stekelcu, ki ga lahko priprimo na mizico s posebnima pritrjevalcema. V sredini mizice je odprtina za presvetljevanje opazovanega predmeta.

Z vrtenjem makro- in mikrometrskega vijaka spreminjamo razdaljo med predmetom in objektivom. Tako spravimo predmet v žarišče objektivne in izostrimo njegovo sliko.

Pod mikroskopom opazovani predmeti so po večini narezani na zelo tenke rezine in so precej prosojni. Zato jih lahko opazujemo v svetlobi, ki proseva skozi njega. Sistem za presvetlitev je pod mizico mikroskopa. Najpreprostejši pripomoček za osvetlitev mikroskopskega preparata od spodaj je vrtljivo zrcalce. Z njim lahko usmerimo svetlobo z okna ali s svetilke skozi odprtino v mikroskopski mizici in skozi preparat.

- Ali ste izvedeli o mikroskopu kaj novega? Pojasnite odgovor.
- Na kaj ste bili med branjem besedila posebej pozorni? Zakaj?
- Kateri namen je imel sporočevalec pri tvorjenju besedila?
- Ali nam predstavlja napravo ali njeno zgodovino?
- Koliko sestavnih delov je predstavljenih? Naštejte jih.
- Ali iz besedila izvemo, čemu služijo deli naprave oz. kaj z njimi delamo?

- ♦ Naprava je predmet iz več delov, ki omogoča ali opravlja določeno delo. Opišemo jo največkrat tako, da povemo, iz česa sestoji in kakšno vlogo ima posamezni del.
- ♦ V **opisu naprave** predstavljamo dvoje:
 - njene dele ter njihovo zunanost, položaj in sestavine; tipična poved je *Mikroskop ima okular;*
 - delovanje posameznih delov naprave oz. njihovo vlogo, namembnost; to delamo s povedmi tipa *Leče objektiva povečajo sliko predmeta oz. Z vijakom spreminjamo položaj mizice.*
- ♦ Glagoli v opisu naprave so v sedanjiku s pomenom brezčasnosti, splošnosti (le v opisih naprav, ki jih ni več oz. ki so danes drugačne, nastopa preteklik). Glagoli so dveh vrst: prvi izražajo sestavinsko (npr. *ima, vsebuje, sestoji (iz)/je sestavljen (iz)*), drugi pa poimenujejo dejanje (npr. *poveča, presvetli*) – ti so navadno v 3. osebi ednine (če izražajo delovanje sestavnega dela) oz. v 1. osebi množine (če izražajo dejavnost uporabnika naprave).
- ♦ Opisu naprave je pogosto dodano slikovno gradivo, npr. skica, slika, fotografija naprave. Tako postane opis razumljivejši.
- ♦ Naprave navadno opisujemo objektivno – to pa pomeni, da si jih moramo prej natančno in natančno ogledati. Objektivni opis naprave imenujemo tudi tehnični opis.
- ♦ Včasih so naprave predstavljene subjektivno (oris), tj. sporočevalec v njih izraža tudi svoje doživljanje ali vrednotenje naprave; subjektivne predstavitve so značilne npr. za reklamna besedila.

Besedilo
Dvogovorna besedila
Enogovorna besedila
Prikazovalna besedila
Propagandna besedila

Propagandna (oglaševalna) besedila

Kadar želi sporočevalec vplivati na naslovnikovo dejanje, tvori **pozivna besedila**. Pozivna besedila so raznih vrst; ena od njih so **propagandna** ali **oglaševalna besedila**. To so besedila, katerih tvorci oz. naročniki želijo pridobiti naslovnika bodisi za nakup izdelka/ za obisk kraja bodisi za svoje ideje/programme/predstavnike; to delajo z enostavno hvalo ali pretiravanjem (ker želijo prepričati naslovnika, da je dani izdelek/kraj/posameznik ... zanj najboljši, najustreznejši, najkoristnejši).

Propagandna (oglaševalna) besedila so javna. Zapisana pridejo do naslovnika v obliki letakov ali večjih nalepljenih plakatov ali pa so objavljena v časopisih, revijah in na medmrežju; govorjena predvajajo po radiu, televiziji ali na medmrežju.

Glede na to, ali želijo tvorci z besedilom povečati svojo prodajo in s tem svoj zaslužek ali pa želijo širiti svoje ideje in s tem usmerjati mišljenje in delovanje posameznika, ločimo dve vrsti propagandnih (oglaševalnih) besedil: **besedila ekonomske propagande** (oz. reklamna besedila) in **besedila politične propagande**. V 1. letniku bomo obravnavali besedila ekonomske propagande, v 4. letniku pa besedila politične propagande.

Besedilo ekonomske propagande

- Preberite naslednji besedili.

Besedilo

Dvogovorna besedila

Enogovorna besedila

Prikazovalna besedila

Propagandna besedila

Besedilo ekonomske
propagande

1

SO VODE,

kjer se lahko kopamo, plaže, kjer se lahko sončimo, tudi reke, po katerih se da spustiti v čolnu, so. Je nekaj dvorcev, v katerih vam postrežejo ob svečah, našli bi se tudi travniki in gozdne steze, po kateri bi se sprehodili kar tako ali na konjskem sedlu. So igrišča za golf, tenis, so telovadnice in ponekod trimske steze. So priznani zdravniki, ki vas odvadijo kajenja, drugi vam pomagajo shujšati. So termalni izviri z zdravilnim učinkom. So prostori, kjer se lahko samo zabavate, zgolj počivate in nabirate novih moči in spet drugje preprosto uživate. So kraji, kamor gre lahko na počitnice vsa družina.

So.

Redki pa so kotički, kjer se da VSE to početi na enem kraju. Mi smo ga poiskali za Vas – TERME ČATEŽ, DRAGOCEN KOŠČEK ZEMLJE.

2

ČATEŠKE TOPLICE, naravno zdravilišče, 1,5 km oddaljeno od naselja Čatež ob Savi, ob avtomobilski cesti Ljubljana–Zagreb. Tople vrelce, odkrite 1797, je 1824 preplavila Sava, 1854 pa so jih znova odkrili. Do 1945 so bili lastniki grofje Attems. Č. t. so 1924–25 uredili v zdravilišče, novi objekti so bili zgrajeni 1963. Pred raziskavami z vrtanjem 1957 so iz proda v globini 7–12 m črpali manjše količine vode s temperaturo 54 °C, 1958 so v terciarnem litavskem apnencu, 56 m globoko, zajeli vodo s temperaturo 58 °C, raziskave po 1964 pa so odkrile termalno vodo v triasnem dolomitu v globini pod 300 m. Zdravilišče ima na voljo ok. 80 l/s vode s temperaturo 57–64 °C, kar zadošča za vse potrebe zdravilišča in za ogrevanje ok. 5 ha rastlinjakov. Topli vrelci spadajo med akrototerme in so radioaktivni. Zdravijo revmatizem, ženske bolezni, luskavico. Zdravilišče se razvija v sodobno zdraviliško in rekreacijsko središče (notranji in športni bazeni, igrišča, avtokamp, bungalovi, prikolice in počitniške hišice).

A. No.

- Ali sta bili besedili tvorjeni z istim namenom?
- Kaj je želel doseči pri naslovniku pisec prvega besedila in kaj pisec drugega?
- Katero besedilo je propagandno (oglaševalno)? Utemeljite odgovor.
- Kaj je tema obeh besedil?
- Primerjajte podatke o zdravilišču iz prvega in drugega besedila. Zakaj so različni?
- Kaj (po stroki) je najbrž pisec prvega in kaj pisec drugega besedila? Utemeljite.
- Komu je namenjeno reklamno besedilo?
- Katero vlogo imata besedili v zgornjem in spodnjem okvirčku reklame?
- Kje najdemo ime oglaševanega podjetja?
- Zakaj je ime zapisano večkrat in z večjimi črkami kot drugi deli besedila?
- Oglejte si fotografiji ob prvem in drugem besedilu. Kaj prikazuje prva in kaj druga? Katera fotografija želi dati natančno (objektivno) "sliko" zdravilišča?
- Zakaj se je pisec reklame odločil za drugačno fotografijo (bodite pozorni na njeno vsebino in velikost)?
- Katera čustva je želel vzbuditi v bralcu tvorec prvega besedila? Katero nenavadno jezikovno prvine je uporabil? Kaj je želel z njo doseči?
- Ali je raba besede *kjer* v tem besedilu pravilna? Pojasnite odgovor in predlagajte popravek.

- ♦ Tvorec **besedila ekonomske propagande/reklamnega besedila** premišljeno nagovarja določeno skupino ljudi (npr. otroke, mladostnike, moške, ženske ...). Pri tem uporablja razne strategije; učinkovitost, uporabnost in posebnost oglaševanega izdelka, kraja ... lahko poudarja s pritegovanjem znanih oseb (športnikov, igralcev), strokovnjakov (zdravnikov ...), statističnih podatkov (v preglednicah) ...
- ♦ Pri predstavitvi izdelka, kraja ... sporočevalec ni natančen, rad čezmerno hvali (tudi manj pomembne dele ipd.) in uporablja take besedne (in nebesedne) prvine, ki pritegujejo naslovnikovo pozornost in zbujajo prijetna čustva. Na naslovniku skuša vplivati s kratkim, duhovitim, privlačnim besedilom, brez zahtevnega miselnega utemeljevanja. Besedilo se navadno začne ali konča s kratko povedjo, ki je vsebinsko in jezikovno nenavadna, pogosto pa tudi likovno poudarjena; ta del besedila imenujemo geslo (npr. *Od znanja jih razganja.*).

- ◆ Marsikatera reklama vsebuje podatke, ki sploh niso povezani s temo besedila; sporočevalec želi z njimi naslovnik prepričati, da bo z nakupom oglaševanega izdelka potešil vse svoje potrebe in želje.
- ◆ Zapisana oz. vidna reklamna besedila navadno vsebujejo tudi sliko/fotografijo ..., ki dopolnjuje besedilo.
- ◆ Nekateri tvorci reklam skušajo torej na razne načine vplivati na ljudi, da bi čim bolj kupovali ponujane izdelke, čeprav jih morda sploh ne potrebujejo ali pa so celo škodljivi. Zato je treba poznati te prijeme ter jih sprejemati zelo kritično.
- ◆ Tvorjenje reklam je družbeno odgovorno dejanje, zato ga urejajo posebne zakonske določbe. V Sloveniji ni enotnega zakona o oglaševanju, pač pa obstaja več pravnih predpisov, ki so skladni s pravili v drugih državah Evropske unije, npr.:
 - Prepovedano je oglaševanje tobačnih izdelkov po televiziji, v tiskanih medijih, po radiu in medmrežju.
 - Oglaševanje alkoholnih pijač je na televiziji dovoljeno po 21.30, v kinematografih pa po 22.00; oglašujejo se lahko le pijače z manj kot 15 % alkohola.
 - Od zdravil se lahko oglašujejo samo tista, ki se izdajajo brez recepta.
 - Oglaševalna besedila ne smejo vsebovati ničesar, kar ni v skladu s pravili o dostojnosti (prepovedano je prikazovanje golote in namigovanje na spolnost zgolj zaradi šokiranja ali brez smiselne povezave z oglaševanim izdelkom).
 - V reklamah ni dovoljena negativna ocena podobnega izdelka drugega proizvajalca.
 - Reklame ne smejo vsebovati prvin, ki bi lahko povzročile telesno ali duševno škodo pri odraslih in otrocih (npr. nasilje, spolnost, žaljenje narodnostne, rasne in verske pripadnosti) ali bi nasprotovale enakopravnosti med spoloma (npr. žaljivo oz. podcenjujoče prikazovanje moškega, ženske ali otroka).
 - Reklame morajo biti v naši državi tvorjene v slovenskem jeziku.

PRAVOREČJE

Učinkovitost sporočanja je odvisna od vrste dejavnikov, o katerih smo že govorili (npr. od dobre priprave in upoštevanja načel uspešnega sporočanja). Zelo pomembno pa je, da se zavedamo tudi vpliva, ki ga imajo na poslušalca govorne (zvočne) prvine.

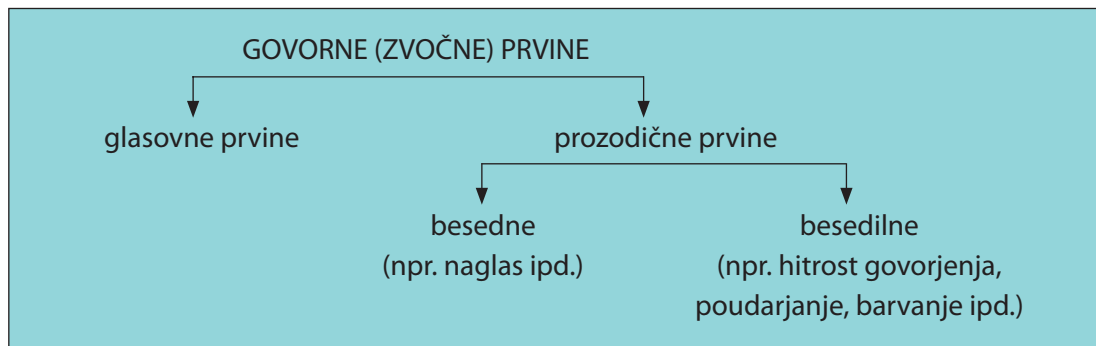
- Poslušali boste odlomek iz Levstikovega Martina Krpana v interpretaciji Staneta Severja, enega od največjih slovenskih igralcev.
Med poslušanjem bodite pozorni na nebesedne zvočne spremljevalce govorjenja (npr. na glasnost, višino tona, hitrost govorjenja, premore, barvo glasu) – razmišljajte o njihovi vlogi in o tem, kako učinkujejo na poslušalca.
- Po poslušanju skušajte odgovoriti na naslednja vprašanja:
O čem govori odlomek?
Kdo vse nastopa v njem?
Katere nebesedne zvočne spremljevalce govorjenja ste zaznali med poslušanjem odlomka?
- Predstavite svoje občutke ob poslušanju tega odlomka.
- Zdaj pa glasno preberite naslednje besedilo.

Pred časom je ena od ljubljanskih jezikovnih šol vabila ljudi k učenju tujih jezikov s propagandnim geslom "Pri nas se lahko naučite vseh evropskih jezikov in slovenščine", obljubljač jim torej zelo pestro paleto jezikov, ki se jih je mogoče naučiti pri njih. Toda tako oblikovano reklamno sporočilo je imelo kar dve bistveni vsebinski pomanjkljivosti: veznik in je dejansko izločil slovenščino iz skupnosti evropskih jezikov (to je seveda nesmiselno), hkrati pa je reklama obljubljala veliko več, kot je v resnici ponujala. Trditev, da se je v kateri koli jezikovni šoli mogoče naučiti vseh evropskih jezikov, namreč razodeva nepoznavanje evropske jezikovne situacije ali močno vprašljivo stališče, da nekaj veljajo le tisti jeziki, ki jih kot materinščino uporablja vsaj 30 ali celo 50 milijonov prebivalcev evropske celine. Takih jezikov v tem prostoru res ni prav veliko; toda to, da se zamolči vse druge jezike, ni pravilno in tudi ne pošteno.

- O čem govori besedilo?
- Ali ste med branjem tega besedila uporabljali enake nebesedne zvočne spremljevalce govorjenja, kot jih je uporabljal bralec prejšnjega odlomka?
- Od česa je odvisna raba nebesednih zvočnih spremljevalcev govorjenja?
- Na kaj ste najbolj pozorni med poslušanjem govorcev po radiu/televiziji/v šoli?
- Katere lastnosti morajo po vašem mnenju imeti dobri govorniki?
- Ocenite svojo uporabo nebesednih zvočnih spremljevalcev govorjenja.

Ko govorimo, povezano izgovarjamo glasove posamezne besede – pri tem pa samoglasnike iste besede izgovarjamo različno dolgo, različno glasno oz. na različni tonski višini. Torej **izgovarjamo glasove** in **uresničujemo besedne zvočne spremljevalce** (imenujemo jih **prozodične prvine besede**).

Vendar pa pri govorjenju navadno ne izgovarjamo le posameznih besed, temveč večje enote, tvorjene iz povezanih besed (npr. povedi) – in besed v teh enotah ne izgovarjamo enako glasno, enako visoko, enako hitro ... Pri govorjenju besedila torej uresničujemo tudi **besedilne zvočne spremljevalce**, imenovane **prozodične prvine besedila**.

Pravorečje
Prozodične prvine besedila

Prozodične prvine besedila

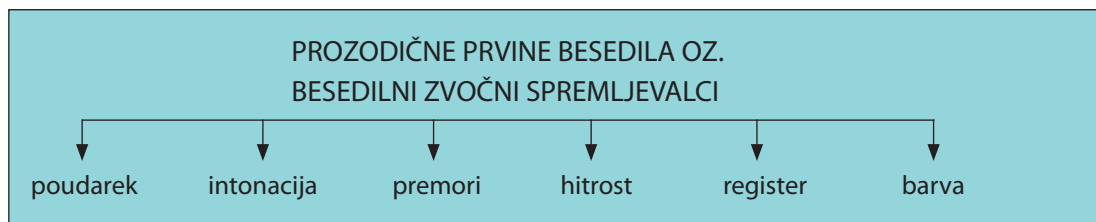
Najprej si bomo podrobneje ogledali tiste govorne (zvočne) prvine, na katere so poslušalci najbolj pozorni – to so prozodične prvine besedila oz. besedilni zvočni spremljevalci.

- Glasno preberite naslednjo poved.

Jutri popoldne bo v severozahodni Sloveniji snežilo do nižin.

- Ali ste vse besede izgovorili enako glasno?
Katero besedo ste poudarili? Zakaj prav to?
- Ali ste zadnjo besedo v povedi izgovorili na isti višini kot prvo?
Ali ima poved rastoči ali padajoči tonski potek?
- Ali ste celotno poved izgovorili brez premora?
Ali ste naredili toliko premorov, kot je presledkov v pisavi?
- Ali bi poved vsi prebrali enako hitro?
Kdo iz razreda bi jo prebral najhitreje? Zakaj prav on/ona?
- Ali bi poved vsi prebrali z enako visokim tonom?
Kateri bi jo prebrali z višjim tonom – moški ali ženske? Utemeljite odgovor.
- Preberite poved navdušeno, nato pa še razočarano. Kaj ste opazili?
Preberite jo še hripavo in nosljajoče. Ali kdaj govorite tako? Ponazorite odgovor.

Ugotovili smo, da vseh besed v besedilu ne izgovarjamo enako glasno, enako visoko, enako hitro, brez premorov ipd. Besedilo skušamo razgibati z različno glasnostjo, z različnim tonskim potekom, z delanjem premorov, s spreminjanjem hitrosti in tonske višine, z barvanjem – skratka, zvočno enoličnost skušamo odpraviti z uporabo **prozodičnih prvin besedila** oz. **besedilnih zvočnih spremljevalcev**.

Poudarek

Pravorečje
Prozodične prvine
besedila
Poudarek

- Glasno preberite naslednje povedi. Podčrtane besede izgovorite glasneje.

*Uspeha sem bila zelo vesela. – Uspeha sem bila zelo vesela.
Ali imaš rad športno vzgojo? – Ali imaš rad športno vzgojo?
Tri četrte dopustnikov bo počitniške dni preživel na morju. – Tri četrte dopustnikov
bo počitniške dni preživel na morju.*

- Ali poudarjenost različnih besed vpliva na sporočilo povedi? Razložite.

Besede v povedi niso vse izgovorjene enako glasno, temveč **je ena beseda izgovorjena precej glasneje kot druge**; pravimo, da je **poudarjena**. To, katera beseda bo poudarjena, je **odvisno od sporočevalca** – po navadi izgovori glasneje tisto besedo, ki se mu zdi najpomembnejša. Ker je v slovenščini najpomembnejši podatek navadno na koncu povedi, je **poudarjena beseda pogosto na koncu povedi**.

Pri prostem (nepripravljenem) govorjenju lahko prihaja do posebnega poudarjanja zaradi čustvenosti in improvizacije, pri dobro pripravljenem (retoričnem) govorjenju pa do hotenih posebnih načinov poudarjanja.

Če sporočevalec poudari v povedi več besed, mu naslovnik težko sledi in ne prepozna najpomembnejšega podatka. Če pa v povedi poudarimo katero drugo besedo, se sporočilo povedi spremeni (prim. *Najprej smo potrdili zapisnik prejšnje seje. – Najprej smo potrdili zapisnik prejšnje seje. – Najprej smo potrdili zapisnik prejšnje seje. – Najprej smo potrdili zapisnik prejšnje seje. – Najprej smo potrdili zapisnik prejšnje seje. – Najprej smo potrdili zapisnik prejšnje seje.*).

Poudarjeno besedo/besedno zvezo lahko v zapisanem besedilu podčrtamo, napišemo razprto, polkrepko, z verzalkami ipd.

Intonacija

Pravorečje
Prozodične prvine
besedila
Poudarek
Intonacija

- Glasno preberite naslednjo poved.

Svoje delo ima Marija zelo rada.

- Ali ste zadnjo besedo izgovorili enako visoko kot prvo?
Kakšen je tonski potek povedi – padajoč ali rastoč? Odgovor utemeljite.

- Glasno preberite naslednji povedi.

*Tega pa nisem vedel.
Ste počakali na naslednji vlak?*

- Primerjajte njun tonski potek. Kaj ste opazili?
- Glasno preberite še naslednji povedi.

*So bili starši zelo zaskrbljeni?
Kdaj si zadnjič govorila z njim?*

- Primerjajte njun tonski potek. Kaj ste opazili?

Vseh besed v povedi ne izgovarjamo na isti tonski višini – **beseda na koncu povedi je izgovorjena nižje ali višje kot beseda na začetku povedi**. Zato ima poved značilen tonski potek oz. **intonacijo**; ta je lahko padajoča _____ ali rastoča _____.

S **padajočo intonacijo** se končujejo **pripovedne povedi** (tj. povedi, s katerimi kaj mirno opisujemo, mirno pripovedujemo, mirno pozivamo k čemu ...) ter **dopolnjevalne vprašalne povedi** (tj. tiste vprašalne povedi, ki se začenjajo z vprašalnim zaimkom, npr. *Kdo ...? Čemu ...?*, in na katera poslušalec odgovarja z zaželenim podatkom). Z **rastočo intonacijo** pa se končujejo **odločevalne vprašalne povedi** – te se začenjajo z besedico *ali* (lahko izpuščeno) in od poslušalca pričakujejo, da se bo odločil z *da* ali *ne*.

- Naslednjo poved izgovorite na dva načina: mirno in razburjeno.

To me pa res ne zanima.

- Primerjajte tonski potek obeh povedi. Kaj ste opazili?

Če pripovedne in vprašalne povedi izgovarjamo s čustveno zavzetostjo, dobijo **vzklično intonacijo**.

- Glasno preberite povedi.

*Pohištvo so pripeljali s tovornjakom.
Se je res že vrnil?
Česa ne poveš!*

- Imenujte vrsto intonacije v povedih.
- Katera poved ima rastočo intonacijo?
- Kako s skupnim izrazom imenujemo ločila, ki stojijo na koncu teh povedi?

Intonacijo na koncu povedi (t. i. **končno intonacijo**) pisno zaznamujemo s končnim ločilom, in sicer padajočo intonacijo načeloma s piko, le v dopolnjevalnih vprašalnih povedih z vprašajem; rastočo intonacijo zaznamujemo z vprašajem, vzklično intonacijo pa s klicajem.

- Glasno preberite naslednjo poved.

Še včeraj sem mislila, da imaš prav.

- Ali je v tej povedi en sam tonski potek?
- Iz koliko intonacijskih členov je ta poved?
- Kateri intonacijski člen ima končno intonacijo?
- Katere vrste je končna intonacija?
- Kateri intonacijski člen pa ima nekončno intonacijo?
- Ali je nekončna intonacija padajoča ali rastoča?
- S katerim ločilom je pisno zaznamovana?

- Preberite še naslednji povedi.

*Povsod opozarjajo: previdnost, previdnost.
Ne moreš dobiti vsega; nekaterim željam se je pač treba odpovedati.*

- Določite, katera intonacija je pisno zaznamovana z ločili.

Do zdaj smo opazovali le intonacijo na koncu povedi – zato smo govorili o končni intonaciji. Poved pa se pogosto členi na manjše dele, npr. na stavke, zato ima vsak njen del svoj tonski potek – torej ima taka poved več intonacijskih členov in poleg končne intonacije tudi **nekončno intonacijo**. Nekončna intonacija je padajoča ali rastoča; pri pisanju jo zaznamujemo z nekončnim ločilom, najpogosteje z vejico (včasih pa s podpičjem, dvopičjem ali pomišljajem). Več o tem bo napisano v poglavju o pravopisu v 3. letniku.

Premori

Pravorečje
Prozodične prvine
besedila
Poudarek
Intonacija
Premori

- Glasno preberite naslednje besedilo.

Na skrajnem severnem koščku Grenlandije prebiva globoko okovana v večni ledeni oklep še zadnja peščica najbolj severnih prebivalcev sveta v mestecu in štirih vasicah živi nekaj sto polarnih Eskimov ki se večinoma še vedno preživljajo z lovom na tjulnje kite polarne medvede mrože in ptiče.

Temperature na tem območju se tudi poleti ne dvignejo nad nič stopinj Celzija; pozimi se v najhladnejših mesecih gibljejo med minus 40 in minus 30 stopinjami Celzija, nekaj mesecev pa pokrajino zagrne polarna noč. Tedaj lovci spustijo pod morski led mreže in trnke, življenje v nasebinah pa otrpne.

- Ali ste prvi odstavek prebrali na enak način kot drugega? Razložite.
- V katerem odstavku ste naredili več premorov?
S čim ste si pri tem pomagali?
- Na katerem mestu v drugem odstavku je premor najdaljši?
Poiščite tako mesto v prvem odstavku.
- Ali naredimo premor tudi med prvim in drugim odstavkom? Če ga, ali je daljši ali krajši od premora za končnim ločilom?
- Kateri premor v drugem odstavku je krajši – ob podpičju ali vejici?
- Ali je v govorjenem besedilu toliko premorov, kot je presledkov v zapisanem besedilu?
Pojasnite odgovor.

Govorjeno besedilo ni nepretrgana veriga, temveč ga razčlenjujejo premori. Z njimi **sporočevalec členi besedilo na smiselne pomenske enote**. Členjenost besedila s premori je zelo pomembna, saj dela besedilo jasno in pregledno.

Govorjeno besedilo je členjeno s premori drugače, kot je zapisano besedilo členjeno s presledki in ločili – v govorjenem besedilu je premorov manj, pogosto pa so tudi tam, kjer v zapisanih besedilih ni ločila (npr. *Odtod | so odhajale na pot | vse pomembne odprave.*).

Premori so različno dolgi: najdaljši so med odstavki, malo krajši so med povedmi, še krajši po spremnem stavku premega govora, nato pred dostavki ... V prostem govorjenju delamo premore tudi tam, kjer niso predvideni, in sicer zlasti pred tistim delom povedi, na katerega želimo poslušalce še posebej opozoriti, ali če izgubimo "rdečo nit", če smo razburjeni, v zadregi ipd.

Daljšje premore pri pisanju zaznamujemo s končnim ločilom, nekoliko krajše z dvopičjem in podpičjem, najkrajše pa z vejico.

Hitrost

- Naslednji besedili najprej preberite tiho, nato pa še na glas.

1 21. stoletje se ni začelo leta 2000, temveč šele 1. januarja 2001. Večina ljudi sicer zmotno misli, da se novo stoletje (in tisočletje) začne takrat, ko se zamenjajo vse številke (v našem primeru namesto 1999 torej 2000). Vendar bi to pomenilo, da je v vsakem stoletju samo 99 let. V stoletju je vedno sto let, ki se štejejo od 1 naprej.

2 Naši fantje ustavljajo gostujoče košarkarje s consko obrambo. Žogo ima Herreros. Odločil se je za met. O, kako zgrešen met! V skoku je spet najuspešnejši Brezec. Hitro podaja do Bečirovića, ta do Milića, Milić meče za trojko. Bravo, učinkovit protinapad in uspešno končana akcija! Naši fantje spreminjajo taktiko. Zdaj pokrivajo nasprotnika z obrambo mož na moža. Struelens postavlja blokado Nunezu, ta iz dvokoraka meče na koš. Dve novi točki za Real.

- Katero besedilo ste brali hitreje? Zakaj?
- Ali v razredu vsi govorite z enako hitrostjo?

Če prisluhnemo ljudem okoli sebe, zlahka ugotovimo, da **ne govorimo vsi enako hitro** (enako seveda lahko ugotovimo tudi za gibanje, delo, hranjenje ipd.). Vendar pa vemo, da je najbolje, če ne govorimo prehitro ali prepočasi. Če govorimo zelo hitro, namreč tvegamo, da nam poslušalci ne bodo mogli slediti; če pa govorimo zelo počasi, se nam lahko zgodi, da se bodo poslušalci dolgočasili in nas bodo nehali poslušati.

Hitrost pogosto **spreminjamo**, saj pomembnejše podatke izgovarjamo počasneje, manj pomembne pa hitreje, odzivamo pa se tudi na okoliščine sporočanja, npr. na naslovnikovo starost (zato z otrokom ali starim človekom govorimo počasneje), na naslovnikovo znanje jezika (zato s tujcem govorimo počasneje), na število naslovnikov (zato pred javnostjo govorimo počasneje), na količino časa, ki nam je na voljo, ipd. S hitrostjo govorjenja pa tudi **razodevamo svoje čustveno in telesno stanje** (npr. če smo žalostni, bolni, utrujeni ali zaspani, govorimo precej počasneje).

Register

- Glasno preberite besedila.

1 Ko se je okoli leta 745 za krščanstvo odločil karantanski knez Borut, so bile zaradi njegove politične odvisnosti od krščanskih Bavarcev ustvarjene možnosti tudi za organizirano misijonarsko dejavnost med Slovenci.

2 Denarja, o tem sem povsem prepričana, ti ne bodo vrnili.

3 Gospodinja je stala na dvorišču. V rokah je držala pehar in iz njega zajela prgišče zrnja. "Pi, pi, pi!" je klicala kokoši.

- V katerem besedilu ste en njegov del izgovorili z višjim tonom kot okoliške dele?
- V katerem besedilu ste en njegov del izgovorili z nižjim tonom?
- Ali ste tisto od treh besedil, ki ga niste izbrali pri prejšnjih dveh vprašanjih, govorili tako, kot govorite po navadi?

Rekli smo, da se ljudje ločimo v hitrosti govorjenja – ločimo pa se tudi v višini tona. **Vsak od nas namreč govori v enem od treh tonskih območij glasu:** ženske v sopranu, mezzosopranu ali altu, moški pa v tenorju, baritonu ali basu. Tonsko območje glasu nam je torej nekako določeno – znotraj njega pa prehajamo iz srednjega tonskega pasu oz. iz srednjega registra v višji ali nižji register. **Večinoma govorimo v srednjem registru svojega osebnega tonskega območja;** tako govorjenje je tudi **najnaravnejše**, zato v njem govorimo **brez večjega napora**. Včasih pa hote ali tudi nehote zaidemo v višji ali nižji register – v višji register zaidemo npr. pri govorjenju z majhnim otrokom, pri vabljenju živali, če imamo tremo ipd.; v nižjem registru pa govorimo npr. v slavnostnih trenutkih ali če smo žalostni, utrjeni, naveličani ...

Barva

- Glasno preberite povedi.

*Pokliči Jožeta!
Boštjan je res pravi prijatelj.
Tega nisem pričakovala.
Poglejte naše predstavnike.*

- Zdaj pa te povedi izgovorite tako, da bodo izražale: navdušenje, jezo, razočaranje. S čim ste si pri tem pomagali?

Svoje razpoloženje (npr. jezo, veselje) ali svoje čustveno razmerje do naslovnika oz. do teme, o kateri govorimo (npr. presenečenje, razočaranje), lahko **izrazimo tudi tako, da preoblikujemo odzvočni prostor v ustih**, zato nekateri glasovi zvenijo drugače. Pravimo, da smo glasovom spremenili barvo oz. da **smo glasove obarvali**.

Tako prav z barvo lahko izrazimo npr. veselje, žalost, presenečenje, jezo. Glasovna barva nas lahko tudi "izda" – npr. takrat, ko poslušalec iz nje prepozna z besedami prikriti smisel besedila (npr. če mu z besedami sporočamo, da smo veseli, glasovna barva pa razodeva našo žalost).

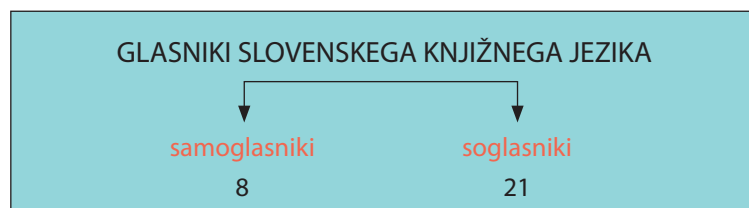
Do barvanja glasov prihaja pogosto tudi zaradi okvar govornih organov ali zaradi bolezni (posledica prvega je npr. sesljanje ali jecljanje, posledica drugega pa npr. nosljanje).

Pravorečje
Prozodične prvine
besedila
Poudarek
Intonacija
Premori
Hitrost
Register
Barva

Glasovne in prozodične prvine besede

Ko govorimo, povezano izgovarjamo glasove posamezne besede. Glasove tvorimo z govorili (npr. z glasilkami, ustno in nosno votlino, jezikom, zobmi, ustnicami).

V slovenskem knjižnem jeziku je **29 glásnikov** (fonemov), tj. takih glasov, ki v okviru besed lahko razločujejo pomen, npr. kava – tava – pava, peti – piti – poti, koša – koza; delimo jih na samoglasnike in soglasnike.

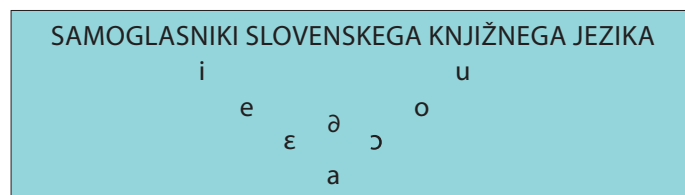
Samoglasniki slovenskega knjižnega jezika

- V svoj zvezek prepisite naslednjo poved.

Slovenščina je po številu govorcev razmeroma majhen jezik, ni pa majhna po svojih izraznih možnostih.

- Preberite poved, nato pa v njej podčrtajte vse samoglasnike.
- Naštejte samoglasnike slovenskega knjižnega jezika.
- Koliko samoglasnikov je v vašem narečju/pokrajinskem pogovornem jeziku? Naštejte jih.
- Kako v svojem narečju/pokrajinskem pogovornem jeziku izgovarjate podčrtane črke za samoglasnike: cesta, pes, veslo, voda, kost?

V slovenskem knjižnem jeziku imamo **osem samoglasnikov**; to so: **i**, **u**, **a**, **e** (ozki e), **ɛ** (široki e), **ə** (polglasnik), **o** (ozki o) in **ɔ** (široki o). Vsi knjižni samoglasniki so ustni, zveneči in enoglasniški.

V neknjižnih zvrsteh slovenskega jezika so samoglasniki tudi nosni (prim. nosnika ɛ̃ in ɔ̃ v podjunskega narečju) ali dvoglasniški (prim. dolenjsko *zvejzda* ali primorsko *zvjezda*). Ponekod na Slovenskem ne poznajo ə (npr. na Štajerskem).

K obvladovanju knjižnega jezika spada tudi znanje in upoštevanje knjižnih samoglasnikov.

Samoglasniki – nosilci zlogov in prozodičnih prvin besede

- Preberite naslednje besede in jih razčlenite na zloge.

krt, voda, pes, navada, oaza, grenivka, rjava, posledica

- Iz koliko zlogov so te besede?
- Po čem ste določali zloge?

Samoglasniki so v besedi **nosilci zlogov**. Zato ima beseda toliko zlogov, kolikor ima samoglasnikov – besede *kdo*, *rž*, *prt* in *dež* so torej enozložne, *okno*, *rja* in *srna* dvozložne, *Alenka*, *oboa* in *oaza* pa trizložne; predlogi *v*, *z/s* in *k/h* so nezložni, zato jih izgovarjamo skupaj z naslednjo besedo (npr. *v*ljoli).

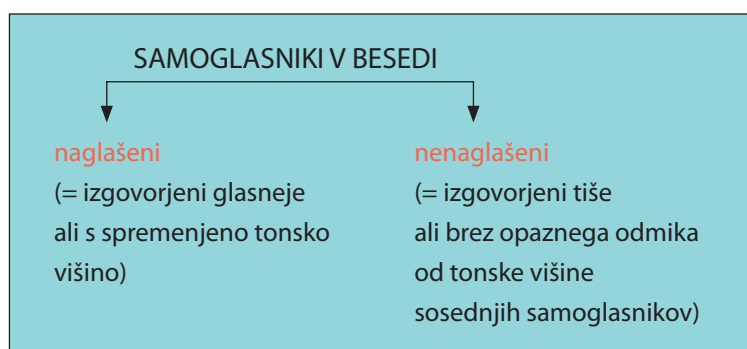
- Izgovorite naslednje besede.

hiša, oko, okno, nadaljevanka, lasje, prtljaga, otrok, pravopis

- Kateri glas v vsaki besedi ste izgovorili močnejše kot druge?

Samoglasniki v besedi so izgovorjeni različno močno – nekateri so izgovorjeni glasneje (z večjo jakostjo), drugi tiše; prvi so torej **naglašeni**, drugi pa **nenaglašeni**, npr. *hiša*, *oko*, *okno*, *pravopis*.

Ponekod na Slovenskem (zlasti v osrednjih narečjih) se namesto t. i. **jakostnega naglasa** uveljavlja **tonemski naglas**, saj izgovorijo naglašeni samoglasnik tonsko nižje ali višje od sosednjih samoglasnikov v besedi oz. povedi. Prim. *Naša m^áčka se boji sosedovega m^áčka*. – v prvi podčrtani besedi je naglašeni samoglasnik višji od naslednjega, v drugi pa je nižji; tako je izražena pomenska razlika med *mačko* ž in *mačkom* m; podobno še *vile* (bitja) – *vile* (orodje); *rada bi dělala* (ona) – *rada bi dělala* (onadva); *sôdi* (posode) – *sôdi* (soditi); *mêsta* (štiri) – *mêsta* (enega). Tonemski naglas se neobvezno upošteva tudi v knjižni slovenščini in je zaznamovan v SSKJ. Med slovanskimi jeziki poznata tako naglaševanje še hrvaščina in srbsčina, med neslovanskimi pa npr. švedščina, norveščina, litovščina in celo kitajščina.

Enozložne besede so načeloma naglašene (npr. *kdo*, *kam*, *pes*, *dež*, *rž*, *prt*); nekaj enozložnic pa je brez naglasa – to so t. i. **breznaglasnice/naslonke**, npr. *in*, *pa*, *ter*; *pred*, *nad*; *sem*, *si*, *je*; *jo*, *ga*, *mu* ipd.

Pravorečje
 Prozodične prvine
 besedila
 Glasovne in prozodične
 prvine besede
 Samoglasniki
 slovenskega knjižnega
 jezika
 Samoglasniki – nosilci
 zlogov in prozodičnih
 prvin besede

- Naslednje besede izgovorite knjižno.

koliko, potovanje, prositi, zobje, mladost, zgodovina, dežnik, smetana, potopis, delavec, petelin

- Iz koliko zlogov so te besede?
- Koliko samoglasnikov je v vsaki od teh besed naglašanih?
- Besede prepišite v svoj zvezek, nato pa v vsaki besedi podčrtajte naglašeni samoglasnik.
- Ali je naglasno mesto v teh besedah enako? Pojasnite.
- Zgornje besede izgovorite še neknjižno; svoje neknjižno naglaševanje primerjajte s knjižnim. Kaj ste ugotovili?
- Določite naglasno mesto še v naslednjih besedah.

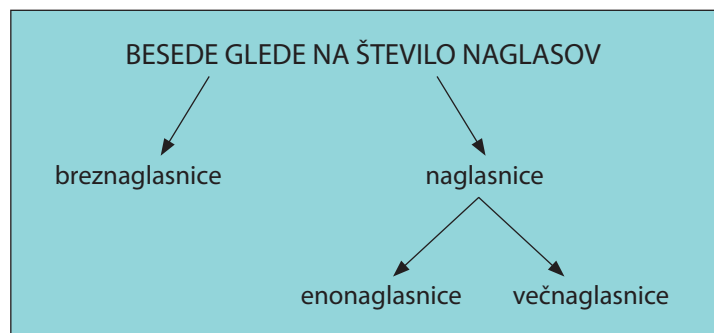
živinozdravnik, predpriprava, protiutež, nesposoben, literarnozgodovinski, večzložen, trileten, črno-bel

- Koliko naglasov imajo te besede?

V večzložnih besedah je navadno naglašen en samoglasnik. Za to, kateri (tj. prvi, drugi...) je naglašen, v slovenščini ni preprostega pravila – pravimo, da je **naglasno mesto** v slovenščini **prosto** (večinoma nepredvidljivo), zato se ga je treba naučiti hkrati z besedo. To je precej drugače kot v nekaterih drugih jezikih, npr. v češčini, kjer je naglas vedno na prvem samoglasniku, ali v francoščini, kjer je vedno na zadnjem.

Naglasno mesto je v marsikaterem narečju pogosto drugod kot v knjižnem jeziku (npr. štajersko *otrok*, knjižno *otrok*, rovtarsko *govoril*, knjižno *govoril*), zato se moramo naučiti besede naglaševati knjižno.

Največ besed v slovenščini ima en naglas, nekaj pa jih ima po več (večinoma po dva), prim. *avtocesta*, *podpredsednik*, *bogve*, *belo-modro-rdeča* (zastava).

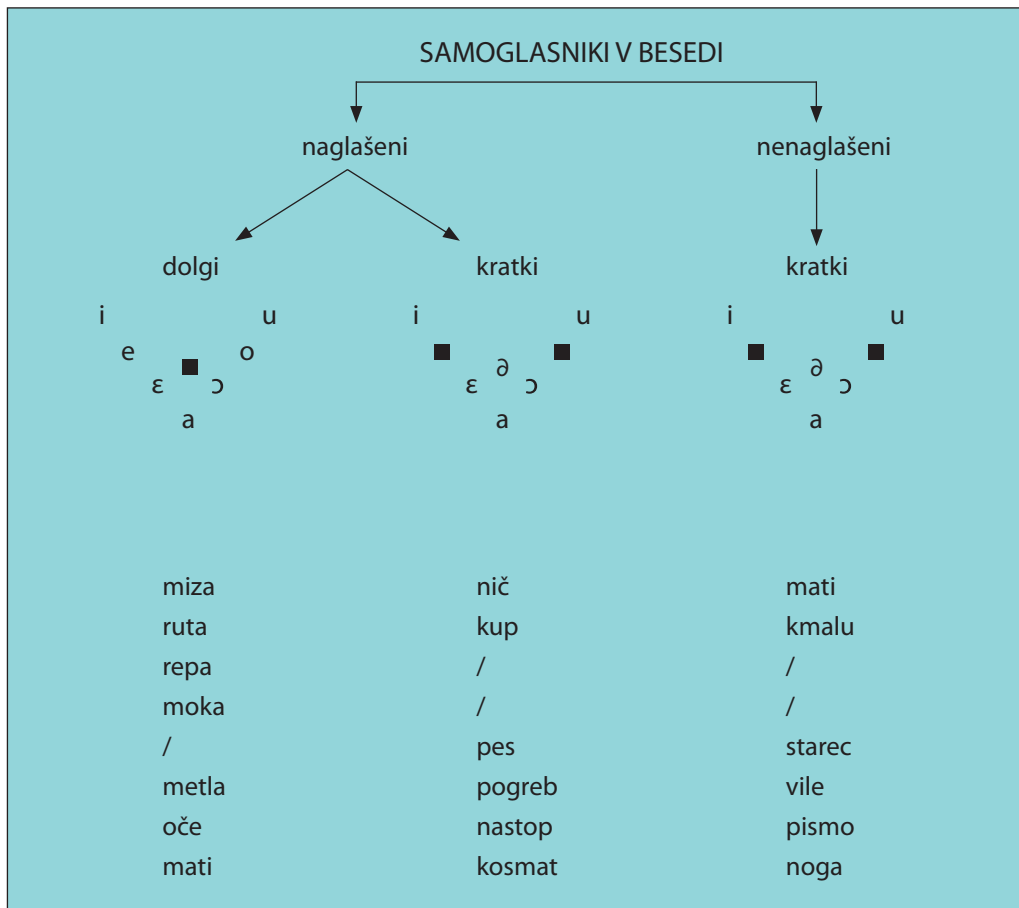

- Naslednje besede izgovorite knjižno.

pes, župan, zaspan, nič, hrib, posvet, teta, jaz, mati, ves, voda, prestop, pik, bik, kruh, skopuh

- Ali so podčrtani samoglasniki naglašeni ali nenaglašeni?
- Ali so vsi izgovorjeni enako dolgo?
- Kateri so izgovorjeni dolgo?
- Kateri pa kratko?
- Zgornje besede izgovorite še neknjižno; nato primerjajte trajanje naglašanih samoglasnikov v knjižnem in neknjižnem jeziku. Kaj ste ugotovili?

Samoglasniki se ločijo tudi po dolžini trajanja – so **dolgi** ali **kratki**, torej traja njihov izgovor daljši ali krajši čas. V slovenskem knjižnem jeziku velja pravilo, da so nenaglašeni samoglasniki vedno kratki, naglašeni samoglasniki pa so dolgi ali kratki – razen **ə** ki ni nikoli dolg, ter ozkih **e** in **o**, ki nista nikoli kratka.

Nekatera slovenska narečja ne ločijo dolgih in kratkih naglašanih samoglasnikov, temveč so pri njih naglašeni samoglasniki samo dolgi (npr. štajerska narečja) ali pa samo kratki (npr. rovtarska narečja). Zato morajo govorci teh narečij zelo paziti pri knjižnem izgovoru naglašanih samoglasnikov.

Mesta naglasu in trajanja naglašene samoglasnika v zapisanih besedilih načeloma ne zaznamujemo posebej – razen če je besedilo namenjeno vaji za knjižni izgovor besed ali če gre za besede, ki se ločujejo le v mestu naglasu oz. trajanju (npr. *Gôri gorí*; *Fant, ki je postál prodajalec, je postál pred izložbenim oknom*). V teh primerih uporabljamo t. i. naglasna (razločevalna) znamenja – z njimi zaznamujemo dvoje: mesto naglasu in trajanje naglašene samoglasnika.

- / (ostrivec) zaznamuje mesto naglasu in dolžino (*míza, rúta, máti*), pri e in o pa tudi ožino (*répa, móka*).
- \ (krativec) zaznamuje mesto naglasu in kračino (*níč, kúp, pogrèb, nastòp, kosmàt, pès*).
- ^ (strešica) zaznamuje mesto naglasu in dolžino, stoji pa lahko samo nad črkama e in o, kadar zaznamujeta široki e (ε) oz. široki o (ɔ) (*mêtla, ôče*).

Pravorečje

Prozodične prvine besedila

Glasovne in prozodične

prvine besede

Samoglasniki slovenskega

knjižnega jezika

Samoglasniki – nosilci

zlogov in prozodičnih prvin

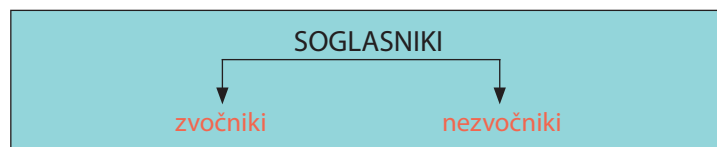
besede

Soglasniki slovenskega

knjižnega jezika

Soglasniki slovenskega knjižnega jezika

Druga skupina glasnikov so **soglasniki**. Delimo jih na zvočnike in nezvočnike.

- Preberite naslednje besede.

lipa, ura, omaka, nož, voda, zaboj

- V vsaki zgornji besedi je po en zvočnik. Določite ga; s čim si boste pomagali?
- Preberite naslednje besede; pozorni bodite na izgovor zvočnikov.

siva, siv, sivka, vzeti, vsak, vreme, sila, sol, solza, polje, poljski

- Kaj ste ugotovili?
- Od česa je odvisen izgovor zvočnikov v in /?

Zvočnikov je 6, in sicer so to **m, n, r, l, v** in **j**. Vsi so zvoneči, vsi – razen m in n – so ustni; m in n sta edina nosnika v slovenskem knjižnem jeziku.

Zvočniki se pri govorjenju prilagajajo glasovnemu okolju v posamezni besedi, zato nastajajo glasovne različice; največ različic ima zvočnik **v** (prim. izgovor **v** besedah *siva, siv, sivka, vzeti, vsak, vreme*).

- V naslednjih besedah poiščite nezvočnike in povejte, ali so zvoneči ali nezvoneči; s čim si boste pomagali?

gozd, kost, zob, prt, slaščičarna, želod

- Dopolnite naslednje dvojice nezvočnikov. Ali boste dodajali zvoneče ali nezvoneče nezvočnike?

p – , t – , k – , f – , s – , š – , h – , c – , č –

Kaj ste opazili?

- Primerjajte izgovor podčrtanega nezvočnika v naslednjih besedah.

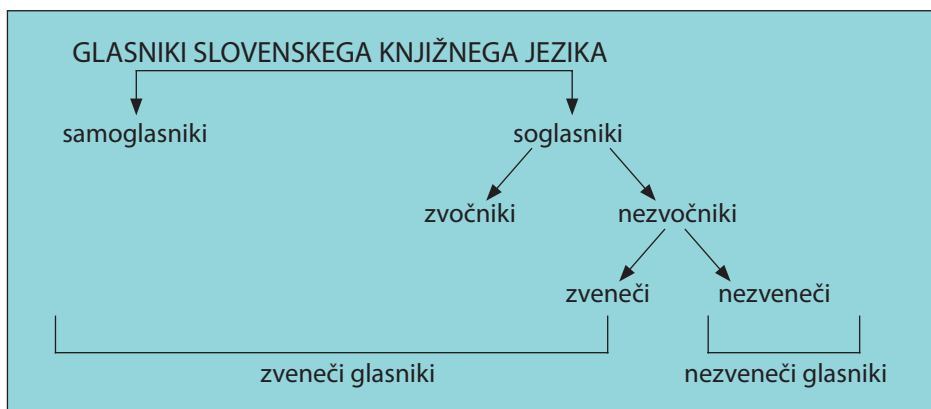
hribovje – hrib – hribčka; dedič – ded – dedka; svatovati – svat – svatba; risati – tloris – risba

Kaj ste opazili?

Nezvočnikov je 15. Šest jih je zvonečih, devet pa nezvonečih. Glede na to, kje in kako jih izgovarjamo, jih lahko povezujemo v pare: **b – p** (ustnični), **d – t** in **s – z** (zobni), **ž – š** in **dž – č** (dlesnični), **g – k** (mehkonebni); le **f, h** in **c** so brez parnega nezvočnika.

NEZVOČNIKI	
zveneči	nezveneči
b	p
d	t
z	s
ž	š
dž	č
g	k
/	f
/	h
/	c

Parni nezvočniki se v govoru med seboj **premenjujejo po zvenečnosti**; to pomeni, da se zveneči nezvočnik, ki stoji na koncu besede ali pred nezvenečim nezvočnikom, zamenja s svojim nezvenečim parom (prim. izgovor d v besedah *ded* in *dedka*), nezveneči nezvočnik pred zvenečim nezvočnikom pa s svojim zvenečim parom (prim. izgovor t v besedi *svatba*). Premene po zvenečnosti so v slovenščini večinoma izgovorne (glasovne), ne pa tudi pisne. Tako govorimo npr. [noš], pišemo pa *nož*.

Izgovor glasov v prevzetih besedah

Kadar sporočamo, včasih uporabljamo tudi besede, prevzete iz drugih jezikov (npr. tuja lastna imena). Te pogosto vsebujejo glasove, ki jih slovenski knjižni jezik ne pozna (npr. *ü, ć, ě, w, ñ*), zato jih v govoru nadomeščamo s slušno najbližjimi slovenskimi knjižnimi glasovi oz. glasovnimi sklopi (npr. *i, č, e, v*; nj: *München* [minhðn], *Diklić* [diklič]...).

Pravorečje
 Prozodične prvine
 besedila
 Glasovne in prozodične
 prvine besede
 Samoglasniki
 slovenskega knjižnega
 jezika
 Samoglasniki – nosilci
 zlogov in prozodičnih
 prvin besede
 Soglasniki slovenskega
 knjižnega jezika
 Izgovor glasov
 v prevzetih besedah

PRAVOPIS

Človek je edino bitje, ki lahko svoje misli, sodbe, čustva, prepričanja, hotenja ipd. sporoča ne le glasovno oz. ustno, temveč tudi pisno oz. vidno. Vsak človek najprej govori (če le ima zdravo razvita ustrezna možganska središča in govorila ter če ima dovolj spodbud iz okolja), kasneje pa se lahko nauči tudi pisanja.

Učenje pisanja je v vseh jezikih zelo zahtevno in dolgotrajno, saj se je treba naučiti množice pravil, ki določajo,

- ♦ s katerimi vidnimi znaki zapisujemo izgovorjeno besedo ali njene dele (zloge, glasove);
- ♦ katere besede pišemo z veliko začetnico in katere z malo;
- ♦ katere besede pišemo skupaj, katere narazen in katere z vezajem;
- ♦ kako pišemo prevzete (nedomače) besede;
- ♦ kako delimo besede na koncu vrstice in
- ♦ kdaj uporabljamo katero ločilo (npr. piko, vezaj, narekovaj ...).

Slovenci pišemo od leve proti desni, in sicer tako, da v izgovorjeni besedi prepoznamo posamezne glasove, te pa nato zapišemo z ustreznimi vidnimi znamenji, črkami.

Slovenska pisava je torej **glasovna**, ne pa zlogovna (kot npr. japonska), besedna (kot npr. kitajska) ali slikovna (kot npr. eskimska). Slovenska pisava je bila ves čas **latinica**, le da so se nekateri glasovi v raznih obdobjih pisali različno; današnjo slovensko latinično pisavo imenujemo **gajica**.

- Preberite besedilo na str. 114–117 in predstavite razvoj pisave.
- Preberite besedilo na str. 118–119 in predstavite razvoj slovenske pisave.

Zdaj si bomo ogledali temeljna pravila o zapisovanju glasov s črkami, o zapisovanju prevzetih besed, o pisanju besed skupaj ali narazen in o deljenju besed. Druga pravopisna pravila bomo podrobneje obravnavali v višjih letnikih, in sicer pravila o rabi velike začetnice v 2. letniku, o rabi ločil pa v 3. letniku. Ker pa ste ta pravila deloma spoznali že v osnovni šoli, se od vas pričakuje, da jih že zdaj upoštevate, kadar pišete besedila. In ne pozabite: Kadar imate pravopisne težave, si pomagajte s **pravopisnim priročnikom**, tj. s **Slovenskim pravopisom** (iz l. 2001); ta je iz dveh delov – v prvem delu so predstavljena pravopisna pravila, v drugem, precej obsežnejšem delu pa je predstavljen zapis slovenskih knjižnih besed.

Zapisovanje glasov s črkami

V slovenščini še vedno ne drži pravilo *Kolikor glasov, toliko črk oz. Vsak glas ima svojo črko*. Nekaj je namreč glasnikov, ki jih pišemo z isto črko (npr. ozki e, široki e in polglasnik s črko e – prim. *mesto, žena, pes); na drugi strani pa isti glasnik včasih pišemo z različnimi črkami (npr. glasnik š s črkama š ali ž – prim. *glas, mraž*).*

- Preberite naslednje povedi.

Dedek je še vedno v toplicah. Tam bo ostal do decembrskih praznikov. Prinesi njegovo kolo s podstrešja, preden se vrne.

- Kateri glasniki so zapisani s črkama e in o?
- Poiščite besede s polglasnikom in prepisite tiste, v katerih ta ni zapisan s črko e.
Opazujte položaj polglasnika v prepisanih besedah – pred katerim glasnikom stoji in ali ta stoji na koncu besede, pred samoglasnikom ali pred soglasnikom?

- Primerjajte še zapis in položaj polglasnika v naslednjih dvojicah besed.

oktober – oktobrski, minister – ministrstvo, meter – metrski, liter – litrski, Ciper – ciprski

- Kdaj polglasnika ne zapišemo s posebno črko?

V slovenskem knjižnem jeziku **imamo osem samoglasnikov, črk zanje pa le pet**. Nekaj težav je s pisanjem polglasnika, posebno pred r. O tem si je treba zapomniti samo eno pravilo: Če polglasnik izgovarjamo pred r, ki mu sledi kakšen soglasnik, ga ne zapisujemo s posebno črko (*srce, rt, rja, prt, vetrni, koprski, metrski, litrski, oktobrski, ministrstvo*).

- Preberite naslednje povedi.

Cel je zlezel v cev.

Med tekmo mi je uspel lep met na koš.

Silovit trk je vznemiril ves živilski trg.

- Predstavite izgovor končnega soglasnika v podčrtanih besedah in njegov zapis. Kaj ste ugotovili o izgovoru in zapisu podčrtanih besed iz iste povedi?
- Preberite naslednje besede in presodite njihov zapis: *glazba, snek, svadba, zgradba, zop, niska, miška, petka, detka*.
Odpravite napake in besede pravilno napišite v svoj zvezek.
Povejte, s čim ste si pomagali pri odkrivanju in odpravljanju teh napak.
- Kako torej načeloma zapisujemo soglasnike?

V slovenščini se pri **zapisovanju soglasnikov** večinoma ravnamo **po morfonološkem načelu**, torej jih pišemo s tistimi črkami, ki ustrezajo njihovem izgovoru pred samoglasniki – zato kljub izgovoru *govoriu* pišemo *govoril*, saj pred samoglasnikom izgovarjamo l (*govorila*), kljub izgovoru *moš* pišemo *mož* (zaradi *moža*) in kljub izgovoru *glazba* pišemo *glasba* (zaradi *glasu*) ipd.

- Preberite naslednje dvojice besed in v vsaki izberite pravilno napisano besedo.

društvo – družtvo, sovražtvo – sovraštvo, molsti – molzti, lestev – leztev

- Ali so soglasniki v teh besedah tudi zapisani po morfonološkem načelu?
- Naslednja imena postavite v orodnik in pred njimi uporabite pravilno različico predloga z/s. S katerim pravilom si boste pri tem pomagali?

Tatjana, Domen, Adi, Jaka, Samo, Zala, Urša, Ivo, Hedvika, Kaja, Grega, Špela, Žan, France, Viki, Erik, Marko, Cene, Bojan, Oton, Nace, Polona, Črtomir

- Naslednja imena postavite v dajalnik in pred njimi uporabite pravilno različico predloga k/h. S katerim pravilom si boste pri tem pomagali?

Katarina, Helena, Edi, Nada, Gorazd, Miha, Gabrijela, Hotimir, Anže, Katja

Morfonološko načelo ima nekaj izjem – te so npr.

- ♦ pridevniki na -ški (*moški*, čeprav bi zaradi *moža* pričakovali *možki*, *Kriška gora*, čeprav bi zaradi vasi *Križe* pričakovali *Križka gora*),
- ♦ samostalniki na -štvo (*moštvo*, ne *možtvo*),
- ♦ glagoli na -sti (*lešti*, ne *lezti*; *gristi*, ne *grizti*),
- ♦ samostalnik *leštev*,
- ♦ predlog z/s (*z mamo*, *s Petrovo mamo*),
- ♦ predlog k/h (*k mami*, *h Gregorjevi mami*),
- ♦ besede, v katerih se glasnik m premenjuje z n (pred b), npr. *braniti* – *obramba*, *pomeniti* – *pomemben*.

Zapisovanje prevzetih besed in besednih zvez

Pravopis

Zapisovanje glasov
s črkami

Zapisovanje prevzetih
besed in besednih zvez

- Izberite pravilni zapis danih prevzetih besed in pojasnite svojo odločitev.

Prodajamo največje in najcenejše pizze/pice.
Nogometasi so odpotovali na finalno tekmo v Manchester/Menčester.
Ali veste, da je Luxembourg/Luksemburg neodvisen od l. 1867?
Voznik renaulta/renoja je križišče prevozil pri rdeči luči in se zaletel v motorista.
Francoski pesnik Baudelaire/Bodler je s svojo liriko vplival na pesniške generacije vse do danes.
Od izida njegove pesniške zbirke Les Fleurs du mal/Cvetje zla je minilo že poldrugo stoletje.
Prihodnje leto bi rad obiskal Bodensee/Bodensko jezero.
Igrati smo morali crescendo/krešendo.
Ali ste prebrali članek o Sloveniji v reviji Times/Tajms?
Sorodniki po materini strani živijo v Klagenfurtu/Celovcu.

V slovenskem jeziku načeloma velja, da **prevzeta** (tj. nedomača)

- ♦ **občna imena** zapisujemo tako, kot jih podomačeno izgovarjamo, npr. *pica*, *kokakola*, *bridž*; izjema so le nekateri glasbeni izrazi (npr. *crescendo*) in znamke prevoznih sredstev (npr. *renault*);
- ♦ **lastna imena** največkrat pišemo tako, kot jih pišejo v tujem jeziku, če ta jezik uporablja latinico (npr. *Northampton*, *München*, *Jiři*, *Petrović*). Imena iz nelatiničnih pisav (npr. iz grške, ruske, arabske, japonske, kitajske) pišemo, kot jih izgovarjamo (npr. *Teodorakis*, *Gogolj*, *Gize*, *Hirošima*, *Šanghaj*); zelo neprimerno je, če taka imena v slovenskem besedilu zapisujemo npr. po angleško (**Tchaikovsky* nam. *Čajkovski*).

Pri pisanju prevzetih lastnih imen je sicer nekaj posebnosti (natančno so navedene v Slovenskem pravopisu), npr. podomačen zapis

- ♦ imen oseb iz grško-rimskega sveta (npr. *Evipid*, *Avgust*, *Horac/ij*, *Livija*);
- ♦ imen vladarjev, vladarskih rodovin, papežev in znamenitih zgodovinskih oseb (npr. *Rihard III.*, *Habsburžani*, *Janez XXIII.*, *Kolumb*, *Petrarka*, *Luter*, *Galilej*);
- ♦ imen svetnikov (npr. *Frančišek Asiški*);
- ♦ enobesednih imen držav, pokrajin, celin, otokov in polotokov (npr. *Italija*, *Provansa*, *Evropa*, *Korzika*, *Jukatan*), vod (npr. *Ren*), gorovij (npr. *Pireneji*), bolj znanih krajev, povezanih z našo kulturno zgodovino (npr. *Krakov*, *Pariz*), in znanih stavb (npr. *Hradčani*).

Pri večbesednih zemljepisnih imenih prevajamo v slovenščino njihove občne sestavine (npr. *Združene države Amerike*, *Nova Anglija*, *Bodensko jezero*, *Kanarsko otočje*, *Iberski polotok*, *Rt dobrega upanja*, *Skalno gorovje*, *Rdeči trg*, *Elizejske poljane*, *Luksemburški park*, *Eifflov stolp*).

Namesto nekaterih tujih zemljepisnih lastnih imen imamo svoja, npr. *Celovec*, *Beljak*, *Trst*, *Videm*, *Čedad*, *Oglej*, *Gradež* (to so kraji na slovenskem etničnem ozemlju), *Reka*, *Dunaj*, *Rim*, *Benetke*, *Carigrad*, *Solun* (to so znani kraji, povezani z našo kulturno zgodovino).

Prevzeta stvarna imena načeloma prevajamo v slovenščino (npr. *Ostržek*, *Cvetje zla*, *Londonska filharmonija*, *Organizacija združenih narodov*); izjema so le imena podjetij (npr. *Volkswagen*) ter časopisov in revij (npr. *Times*).

Pravopis
Zapisovanje glasov
s črkami
Zapisovanje prevzetih besed
in besednih zvez
Pisanje skupaj, narazen ali z
vezajem

Pisanje besed skupaj, narazen ali z vezajem

- Preberite poved *Prigeografiji in zgodovini sevse leto pripravljamo na geografsko-zgodovinsko ekskurzijo*.
Ali so vse besede v tej povedi zapisane pravilno? Pojasnite odgovor.
Koliko besed je v tej povedi?
Po čem to veste?
Iz česa je nastala beseda *geografsko-zgodovinsko*?
Kaj zaznamujemo z vezajem?
- Preberite še poved *V poljudnoznanstveni reviji smo prebrali članek o slovenskem zamejstvu*.
Ali bi morala biti beseda *poljudnoznanstvena* zapisana z vezajem? Zakaj (ne)?
- Presodite naslednji zapis in povejte, kateri je pravilen: *osrednje slovenski*, *osrednje-slovenski*, *osrednjeslovenski*.
Pojasnite svojo rešitev.
- Predstavite vlogo vezaja v naslednjih besedah: *slovensko-hrvaški*, *9-letka*, *osnovno- in srednješolci*.

Vemo, da **pišemo črke iste besede praviloma skupaj** in da dano besedo s presledkom ločimo od druge besede. Vendar pa smo večkrat v zadregi, ali gre za eno besedo ali za več besed – torej ali naj pišemo skupaj ali narazen. Ali gre za več besed, ugotovimo tako, da skušamo med enote vriniti katero drugo besedo ali zamenjati njihovo zapovrstje; če je to mogoče, gre za več besed in te pišemo narazen (npr. *po navadi* – *po stari navadi*; *veselijo se* – *Petračevi se veselijo*; *medtem ko se Petračevi veselijo*). Če pa to ni mogoče, gre za eno besedo, ki je sicer nastala iz več besed in ji zato pravimo tvorjenka.

Tvorjenke pišemo skupaj ali z vezajem; to je odvisno od tega, iz katere besedne zveze so bile tvorjene. Pri pisanju tvorjenk si pomagamo z naslednjim splošnim pravilom:

- ♦ Če je bila beseda tvorjena iz dveh (ali več) polnopomenskih besed, ki sta bili v enakovrednem (prirednem) razmerju, jo pišemo **z vezajem** (*slovensko-irski*, ker je bila tvorjena iz *slovenski in irski*; *Balto-Slovani*, ker je bila tvorjena iz *Balti in Slovani*).
- ♦ Če pa je bila beseda tvorjena iz dveh (ali več) polnopomenskih besed, ki sta bili v neenakovrednem (tj. podrednem) razmerju, pišemo vse njene sestavine **skupaj** (*živinozdravnik*, ker je bila tvorjena iz *zdravnik za živino*; *medprostor*, ker je bila tvorjena iz *vmesni prostor*; *sodelavec*, ker je bila tvorjena iz *skupni delavec*).

To je splošno pravilo, precej pa je izjem, zato je dobro, če tedaj, ko smo v zadregi, kako naj zapišemo dano prvo besedilo (z vezajem, skupaj ali narazen), pogledamo v Slovenski pravopis (2001), in sicer v njegov slovarski del; če našega primera v tem delu ni, pa si lahko ogledamo pravila v poglavju Pisanje skupaj oz. narazen (str. 56–66). Oglejmo si npr. dve taki izjemi:

- ♦ Če je prva sestavina besede števka ali samostojna črka, jo z drugim delom povežemo z vezajem (npr. *5-odstotni*, *C-vitamin*, *150-letnica*, *200-kilogramski*, *20-amperski*, *9-letka*).
- ♦ Če imata zaporedni besedi en del enak, ga v prvi včasih lahko nadomestimo z vezajem (npr. *zahodno- in južnoslovanski jeziki*, *40- do 50-odstotno /znižanje cen/*, *osnovno- in srednješolci*). Zapomnite si, da je tako krajšanje dopustno samo pri pisanju, ne pa tudi pri govorjenju (in glasnem branju).

Deljenje besed

Pravopis

Zapisovanje glasov

s črkami

Zapisovanje prevzetih

besed in besednih zvez

Pisanje skupaj, narazen

ali z vezajem

Deljenje besed

- Preberite naslednje besede in opazujte, kako so deljene.

Ja-sna, Jas-na, Jasn-a
i-zpoved, iz-poved, izpo-ved
i-zživ, iz-ziv, izz-iv
pra-vljica, prav-ljica, pravl-jica, pravl-jica, pravlji-ca
A-lojz, Alo-jz
Kra-igher, Krai-gher, Kraig-her
i-zstop, iz-stop, izs-top
raz-orožiti, razo-rožiti, razor-ožiti, razoro-žiti

- V katerih primerih so deljene narobe?
 Pojasnite svoje trditve.
- V svoj zvezek napišite le pravilno deljene besede.

Kadar nimamo prostora, da bi **besede** izpisali v celoti v isti vrsti, jih **delimo**; pri tem se držimo nekaterih pravil, in sicer:

- ♦ V obeh delih deljene besede mora biti vsaj po en zlog (npr. *do-movina, domo-vina, domovi-na; tr-diti, trdi-ti*).
- ♦ Začetnih in končnih zlogov iz enega samoglasnika ne ločimo od preostalega dela besede (zato ni prav: **o-ko* ali **ok-o, *o-boa* ali **obo-a*),
- ♦ Oba dela besede (tisti, ki ostane v vrsti, in tisti, ki ga prenesemo v naslednjo vrsto), morata biti izgovorljiva (*var-stvo, vars-tvo, varst-vo; ko-nja, kon-ja*).
- ♦ Ne delimo črkovnih sklopov, ki zaznamujejo po en glas (*Bu-sha*, ne **Bus-ha; Goe-the*, ne **Go-ethe* ali **Goet-he; Ma-cha*, ne **Mac-ha*).

Kratek pregled razvoja pisave

Na kratko si oglejmo, kako se je razvijala **pisava**, tj. **dogovorjeni sistem vidnih znamenj, s katerimi zaznamujemo sestavine govornenega jezika** (besede, zloge ali glasove).

1. Prva stopnja v razvoju današnje pisave so bile **slike** ali **risbe**. Predstavljale so predmetni in pojmovni svet, človek pa jih je vrezal v kamen ali glino, na stene jam, grobnic ali templjev, da bi tako ohranil spomin na pomembne dogodke in pojave.

Jamska pisava

2. Okrog 3000 let pr. n. št. je nastala **slikovna pisava** (piktografija); zanjo so značilne poenostavljene ali samo shematizirane poteze ljudi, živali, predmetov, dejanj. Slikovna pisava je bila starejša stopnja v razvoju pisave starodavnih civilizacij (npr. staroegipčanske, sumerske in starokitajske), še danes pa tako pišejo Eskimi in ameriški Indijanci.

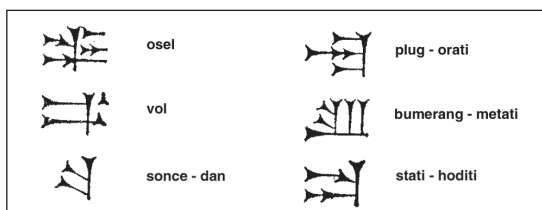
Slikovna pisava

3. Ker pa je govorni jezik vseboval čedalje več pojmov, ki se jih ni dalo "naslikati", so nastajale simbolne sličice (ideogrami). Tako se je razvila **pojmovna pisava** (ideografija).

Pojmovna pisava je bila najprej **besedna**, nato **zlogovna**, kasneje pa še **glasovna**. Pojemovno pisavo so poznali npr. Egipčani (njihove pisne znake imenujemo **hieroglifi**) in Sumeri (njihova pisava se imenuje **klinopis**).

Pojmovna pisava – hieroglifi

Pojmovna pisava – klinopis

Besedno pisavo imajo še danes Kitajci, zlogovno pa Japonci. Če želimo brati ali pisati besedno ali zlogovno pisavo, moramo poznati zelo veliko vidnih znamenj (Kitajci poznajo danes okrog 50 000 pismenk, za navadno pisanje o vsakdanjih rečeh pa jih zadostuje 5000).

歷時五天的'94中國國際服裝服飾博覽會於5月1日落
下帷幕。此次博覽會聚集了美國、意大利、法國、英國、加
拿大、日本、香港等20個國家和地區的世界名牌服裝、皮
鞋、皮具、服飾品及我國18個省市的名優服裝、服飾。博
覽會為國內外服裝企業和客商開展貿易、尋求貿易伙伴、樹
立企業形象架起了一座橋梁，也為中國消費者打開了一扇了
解世界服裝服飾潮流的窗口。

Sodobna kitajska pisava

わたしはいしだひさえです。ひろしま
にすんでいます。わたしはこうこう
一ねんせいです。がっこうはおんがく
のがっこうです。おんがくがだいすき
です。ひまなときともだちのうちに
CDをききます。

Sodobna japonska pisava

4. Več kot 1000 let pr. n. št. se je pri Feničanih, semitskem narodu na ozemlju današnjega Libanona, Sirije in Izraela, pojavila **glasovna/črkovna pisava**. Pri tej črke zaznamujejo posamezne glasove (pri Feničanih samo soglasnike, ker je bil položaj samoglasnikov v njihovem jeziku avtomatično predvidljiv in jih zato ni bilo treba posebej zapisovati).

Feničanska pisava

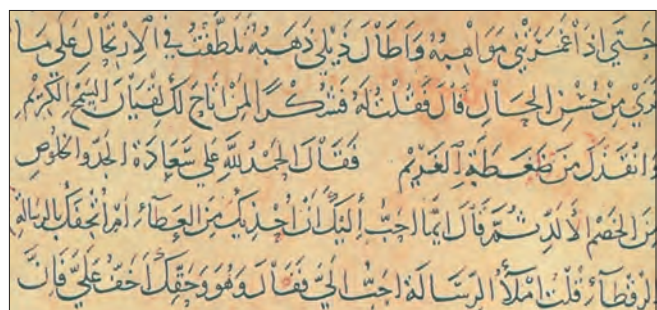
Iz feničanske pisave se je razvilo več pisav, npr. hebrejska, grška, arabska, indijska. Vsaka od njih uporablja drugačna črkovna znamenja.

Hebrejska pisava

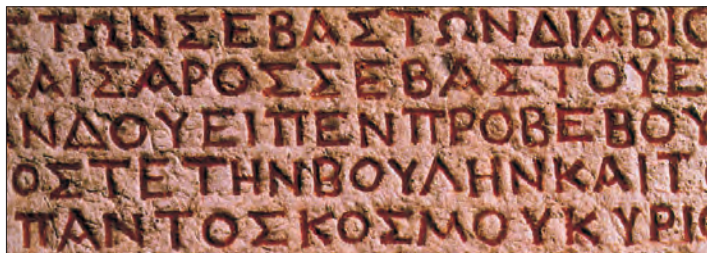
बारीकि ईश्वर दुनयातुन ईज्जन पियार कीतुर
अपनो एकलौता मरीं सोतुर इदेनलाने कि हर
परीं बिश्वास कियानवारो नाश न आथोर पे
पिस्साना पन्नोर ॥

Indijska pisava

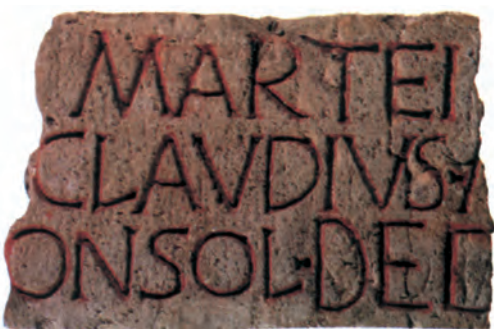
Arabska pisava

5. Za razvoj evropskih pisav je najpomembnejša **grška pisava**; nastala je okrog 7. stol. pr. n. š. kot izpopolnitev feničanske pisave – tej so Grki dodali še znamenja za samoglasnike in dobili grško abecedo s 24 črkami.

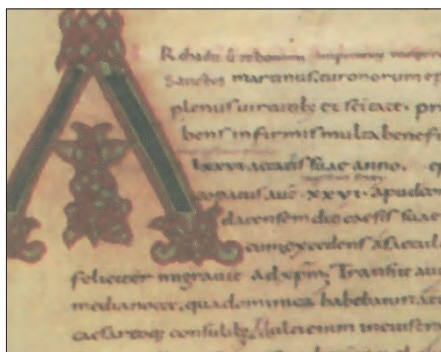
Grška pisava

6. Iz grške pisave je nastalo več pisav, med drugim **latinica** (v 6./5. stol. pr. n. š.), tj. pisava, ki so jo Rimljani prilagodili za latinski jezik. Latinica je imela spočetka 19 črk ter je poznala velike in male črke – z velikimi črkami (majuskulami) so pisali v kamen, z malimi (minuskulami) pa na papirus, pergament in voščene tablice.

Latinica

Rimljani so na začetku našega štetja latinico izpopolnili, tako da je imela 23 črk. Ker je čedalje bolj prevladovalo pisanje s peresom na pergament, se je ustalila poševna pisava malih latinskih črk; iz nje je v 8. stol. nastala **karolinška minuskula**, v 12. stol. pa likovno stilizirana **gotska minuskula/gotica** (v poznem srednjem veku, tj. med 13. in 15. stol., je bila slednja razširjena po vsej zahodni Evropi; zanjo so značilne iztegnjene, zašiljene in lomljene oblike).

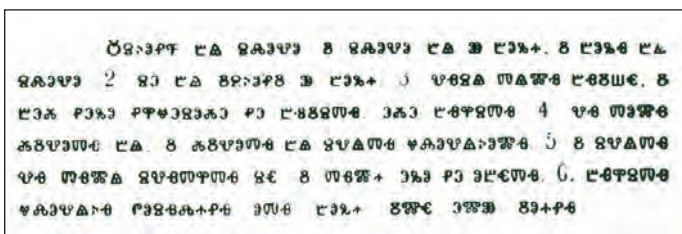
Karolinška minuskula

„Ihren Charakter, wie er sich aus der Geschichte ergibt, hat der geniale Herder (in seiner Philosophie der Geschichte der Menschheit) am wahrsten erkannt und gewürdigt; auf den wir daher in dieser Hinsicht verweisen.“

Gotska minuskula

Iz karolinške minuskule je v 15. stol. nastala **humanistična pisava** (imenovana po italijanskih humanistih, ki so odklanjali izumetničeno gotico), iz nje pa so se sčasoma (prve že v 16. stol.) razvile **pisave večine evropskih jezikov**, tudi slovenskega (že v 16. stol.). Ker humanistična latinica ni imela dovolj črk za vse glasove novih jezikov, so jo morali prilagajati.

V Evropi je poleg latinice danes v rabi še ena pisava: **cirilica**. Ta je nastala na prehodu iz 9. v 10. stol. kot priredba grških pisanih črk, ki so jim dodali nove črke za slovanske glasove – te črke pa so prevzeli iz **glagolice**, slovanske pisave, ki jo je sredi 9. stol. ustvaril Ciril in ki jo je preprostejša cirilica večinoma izpodrinila že v 10. stol. V cirilici še danes pišejo Srbi, Črnogorci, Makedonci, Bolgari, Rusi, Belorusi in Ukrajinci.

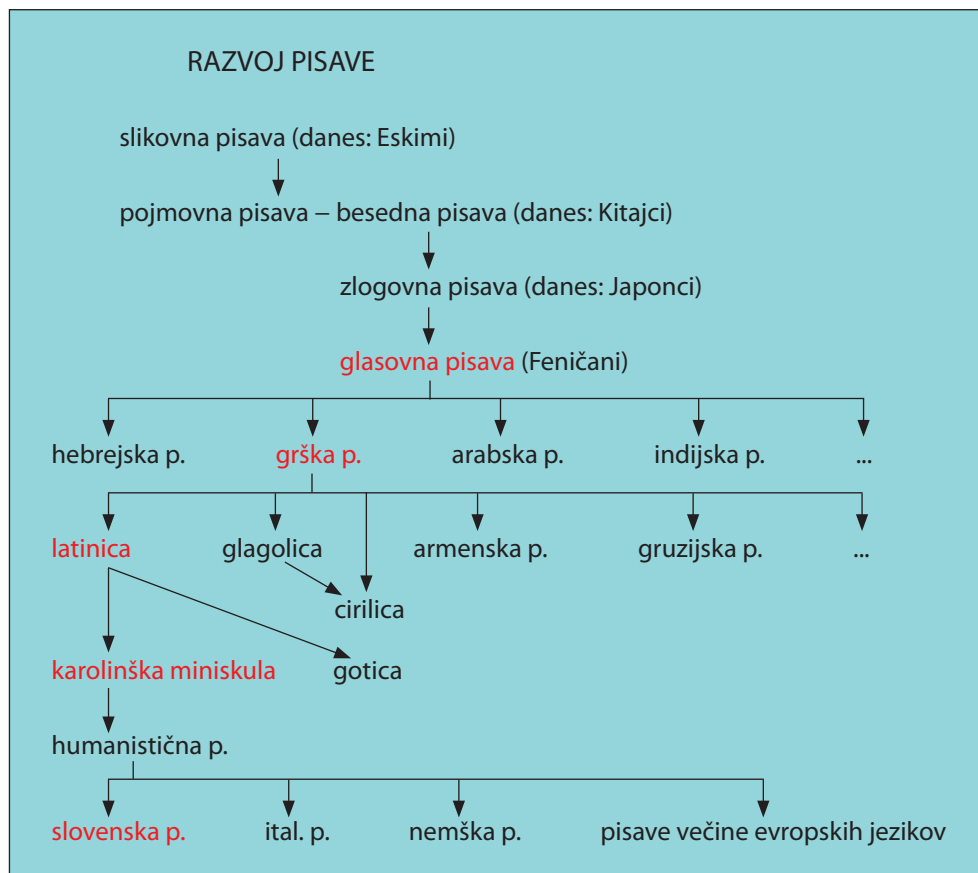
Tiskana glagolica

Птицы могут быть самых различных форм и размеров, но все они имеют крылья и перья. Некоторые птицы способны пролететь тысячи километров. Другие, например страус и пингвин, летать не умеют вообще. Самой крупной птицей на свете является страус. Его вес может превышать 150 кг. Самая маленькая птица, колибри, весит меньше 2 грамм.

Ruska cirilica

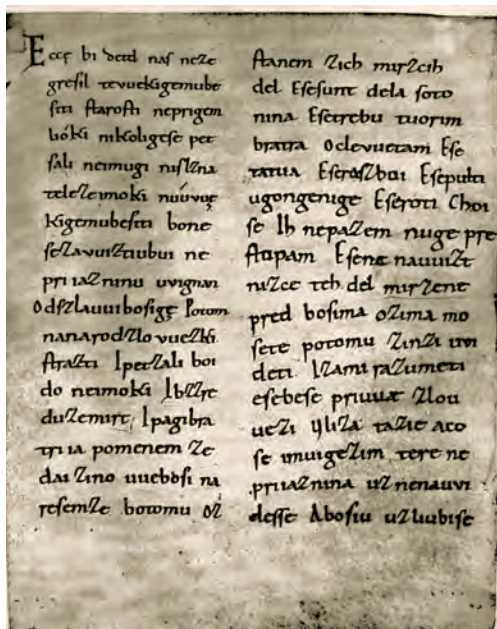
Сазнао је да с таквим начином размишљања неће постати омиљен међу осталим птицама. Чак су и његови родитељи били ојађени што Џонатан читаве дане проводи сам, вежбајући ниско једрење над водом, опробављујући се.

Srbska cirilica

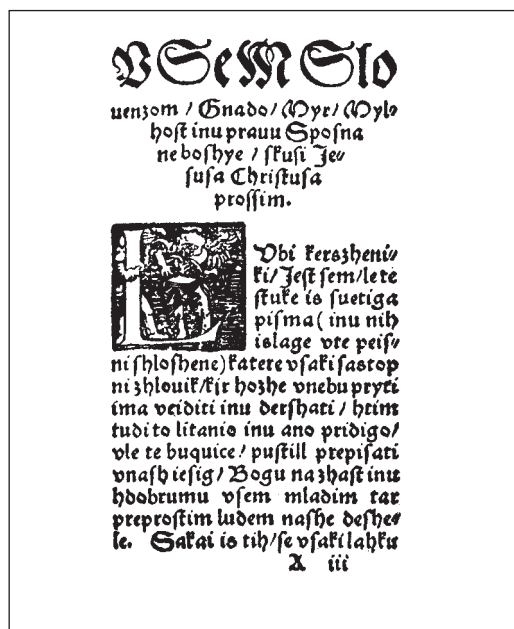

Kratek pregled razvoja slovenske pisave

Slovenski jezik je bil (kot prvi med slovanskimi jeziki) prvič zapisan v Brižinskih spomenikih (iz 10. stol.), in sicer v **karolinški minuskuli**. Celovski/Rateški rokopis, ki je drugi pomembnejši ohranjeni rokopis v slovenščini (s konca 14. stol.), in tudi prvi tiskani knjigi (Trubarjeva Katekizem in Abecednik iz l. 1550) pa so bili pisani v **gotici**.

Brižinski spomenik, odlomek iz drugega besedila (prepis s konca 10. stol.)

Primož Trubar: Katekizem, 1550

Primož Trubar je po l. 1550 na prigovarjanje koprškega škofa Vergerija opustil gotico ter se odločil za **humanistično pisavo** (v njej sta bili l. 1555 ponatisnjeni njegovi prvi knjigi, nato pa tiskane vse naslednje). Ker za nekatere slovenske glasove (npr. s, z, c, š, ž, č, v, u, i, j) v humanistični latinici ni bilo dovolj ustreznih črk, se je odločil za nekoliko poenostavljen nemški način zapisovanja; tega sta kasneje popravila oz. dopolnila njegova sodobnika Sebastijan Krelj in Adam Bohorič. Popravljen Trubarjevo pisavo ("trubarico") je uzakonil Adam Bohorič v prvi slovnici slovenskega jezika (Arcticae horulae ... ali Zimske urice ..., 1584); po njem se pisava imenuje **bohoričica**. V bohoričici so Slovenci pisali vse do srede 19. stol.

Primož Trubar

INUGOSPVD Bug je rekāl: Nej dobru de je Zhlovik sam: Iest hozhem njemu eno pomuzh sturiti, katera bo f okuli njega. Sakaj kadar je GOSPVD Bug bil sturil is Semle vso shlaht Svirino na Puli, inu vse shlaht Ptize pod Nebom, je on nje pèrpelal k'Adamu, de bi vidil, koku bi on nje imenoval: Sakaj kakòr bi Adam vsako shivo Svirino imenoval, taku je iméla imenovana biti. Tedaj je Adam vsaki Shivini inu Ptici pod Nebom, inu Svirini na Puli svoje ime dal. Ali Zhlovéku nej bila obena pomuzh najdena, katera bi okuli njega bila.

Jurij Dalmatin: Biblija, 1584

Znamenja za sičnike (s, z, c) in šumevce (š, ž, č) v bohoričici:

Glas	Črka	Primer
s	ſ	<i>ſam</i>
z	s	<i>sakaj</i>
c	z	<i>ptize</i>

Glas	Črka	Primer
š	ſh	<i>Turjaſhkim</i>
ž	sh	<i>shivo</i>
č	zh	<i>hozhem</i>

Hraſt ſtoji v' Turjaſhkim dvori,
Verh vsdiguje ſvoj v' oblake,
V' fenzi per kamnitni miſi
Šor ſedi goſpode ſhlahne,
„Star“ Turjazhan ſpet goſtuje
Rosamundine ſnubazhe.

Rosamunda, roſha dékliz,
Zhaſt deſhele je domazhe,
Njé pogledi, ſvitile ſrele
Š neba jaſniga poſlane,
Dalezh krog junakov ſerzam
Vſhigajo ſkleczhe rane.

France Prešeren:
Turjaška Rozamunda

Že na koncu 18. stol., še zlasti pa v prvi polovici 19. stol. (tj. v času jezikoslovca Jerneja Kopitarja in pesnika Franceta Prešerna) so pisci skušali popraviti bohoričico, in sicer zato, ker ni bilo dovolj črk za vse glasove (npr. ni bilo posebnih črk za ločevanje ozkega in širokega o-ja, ozkega in širokega e-ja ter polglasnika) in ker je bilo treba glasove š, ž in č pisati s po dvema črkama. Slovníčarja Fran Metelko in Peter Dajnko sta v 20. letih 19. stol. vsak po svoje skušala odpraviti pomanjkljivosti bohoričice, in sicer tako, da sta sestavila novi pisavi (**metelčico** oz. **dajnčico**), ki sta imeli poleg latiničnih črk tudi cirilične (za manjkajoče latinične).

36. Kaj so delavne ųele?

One so naj menſe, pa naj brojnaterega
stana v' roji, kere vse dela opravljajo, med
ino voſek nosijo, prebivaliſe ſnaxijo, vodo
ino druge reſi donasajo, plod s' kermno
kao oſkerbuſvajo ino za ſlobodnoſt ųelnika
ſtraxajo.

Peter Dajnko: Čelarstvo ali celó novi, kratki,
popun navuk čelne reje, 1831

22. Leſiſja ine riſ.

Ko ſe nekdeſ riſ ine leſiſja zavol lepote med ſeboj pre-
pirata, ſe začne riſ ſe ſvojo takó lepó piſano poltjo ale koro
hvalite, de jo ſléhern ze veſélem ogledúje. Leſiſja mu prave:
Kolekan žalji ſem jaž, ker ma je taka lepota ve glave, ka-
koruna tebe na polte! Spoznaj poprej mojo glavo, poſle ma
ze le ſvojo vnano lepoto naſprote poſtavljaj.

Nótrana lepota je méu vnane blaſſobe veliko več vrédna.

Fran Metelko: Učna ſeſtava ſlovenſkega jezika
v kraljevſtvu Ilirija in v ſoſednjih deſelah, 1825

Novi pisavi sta samo deloma odpravljali pomanjkljivosti bohoričice, zaradi meſanja s cirilico idr. pa sta bili tudi eſtetsko neſkladni, zato ſta naleteli na hud odpor; odločno ſta jima med drugimi naſprotovala predvſem Matija Čop in France Prešeren. T. i. črkarska pravda v 30. letih 19. stol. ſe je končala z vladno prepovedjo metelčice in dajnčice, tako da je za nekaj časa ſpet obveljala bohoričica, vendar jo je v ſlovenſkem čaſniku Kmetijske in rokodelſke novice (1843–1902) čedalje bolj izpodrivala **gajica**, latinična piſava, imenovana po Ljudevitu Gaju, ki je za hrvaſki jezik priredil čeſko latinico iz črk s kljukicami za ſumevce (č, ž, č). Gajica je dokončno zmagala okrog l. 1845 in jo piſemo ſe danes, čeprav je za potrebe ſlovenſčine tudi ta nepopolna.

RAZVOJ SLOVENSKE PISAVE

1. karolinſka minuskula

2. gotica

3. bohoričica

4. gajica

Viri

- ◆ Str. 6, diagram Kaj vam pomeni učenje?, Delo 26. 10. 1998.
- ◆ Str. 8, geslo škrat, SSKJ, DZS, Ljubljana 1994.
- ◆ Str. 8, geslo škrat, Božidar in Doris Debenjak, Veliki slovensko-nemški slovar, DZS, Ljubljana 1995.
- ◆ Str. 9, geslo megla, SSKJ, DZS, Ljubljana 1994.
- ◆ Str. 10, Pozor!, Nedelo 30. 11. 1998.
- ◆ Str. 31, Persen, navodilo za uporabo, Lek, Ljubljana.
- ◆ Str. 31, Prežvekovalci, prirejeno po Delu 18. 3. 1994.
- ◆ Str. 31, "Kako se spominjate časov, ko ste drgnili šolske klopi?", prirejeno po Jani 2. 9. 1997.
- ◆ Str. 48, Prisega o izbiri nenasilja, Nasilje! Kaj lahko storim (ur. Špela Veselič). Društvo za nenasilno komunikacijo, Ljubljana 2007.
- ◆ Str. 48, Dolgo časa ..., Kako koristen je slepič, Delo 2. 11. 2007.
- ◆ Str. 48, hrbtna stran ocenjevanje knjige W. Grant, Vsakdanji nesporazumi, Mladinska Knjiga, Ljubljana 2004.
- ◆ Str. 51, kuharski recept, Ciciban, Mladinska Knjiga, Ljubljana, februar 1994.
- ◆ Str. 54, Rojeni strelec Michael Owen, prirejeno po Delu, junij 1998.
- ◆ Str. 66, Idrija, prirejeno po Priročnem krajevnem leksikonu Slovenije, DZS, Ljubljana 1996.
- ◆ Str. 66, Idrija, Slovenski veliki leksikon, Mladinska knjiga, Ljubljana 2004.
- ◆ Str. 67, Idrija, Leksikon Cankarjeve založbe, Ljubljana 1994.
- ◆ Str. 67, Idrija, prirejeno po: www.idrija.si.
- ◆ Str. 73, Rudnik, Slovenija, turistični vodnik, Mladinska Knjiga, Ljubljana 1995.
- ◆ Str. 73, Odkrili 4500 let stare grobove, prirejeno po Delu 13. 8. 1998.
- ◆ Str. 73, Tri pike ..., Viharnik, Ljubljana 2005.
- ◆ Str. 75, Trkaj, reper, prirejeno po: Nenehno ponavljam: sledi svojemu srcu, Delo, Ona 23. 10. 2007.
- ◆ Str. 85, Moj učenec Janez, prirejeno po A. Žerovnik, Naša družina, št. 5, 1995.
- ◆ Str. 86, Predvor, Priročni krajevni leksikon, DZS, Ljubljana 1996.
- ◆ Str. 86, Predvor, reklamno besedilo Turističnega društva Predvor.
- ◆ Str. 87, Vipavska brda, Igor Maher, Veliki kolesarski vodnik po Sloveniji, Sidarta, Ljubljana 1996.
- ◆ Str. 89, Preprost svetlobni mikroskop, Chris Oxlade, Pogled skozi mikroskop, DZS, Ljubljana 1990.
- ◆ Str. 91, Terme Čatež, reklamno besedilo Term Čatež (reklamno besedilo ni več v uporabi).
- ◆ Str. 92, Čateške toplice, Enciklopedija Slovenije, 2. knjiga, Mladinska Knjiga, Ljubljana 1988.
- ◆ Str. 114, jamska poslikava, Hugh Honour, John Fleming, A World History of Art, Fleming Honour 1991.
- ◆ Str. 115, sodobna kitajska pisava, Best China Fashion, 1994.
- ◆ Str. 115, sodobna japonska pisava, več avtorjev, Kimono 2, CIS Educational 1991.
- ◆ Str. 115, feničanska pisava, Pisava, spomin človeštva, DZS, Ljubljana 1994.
- ◆ Str. 115, arabska pisava, Pisava, spomin človeštva, DZS, Ljubljana 1994.
- ◆ Str. 115, indijska pisava, The Gospel in Many Tongues, British and Foreign Bible Society, London 1930.
- ◆ Str. 115, hebrejska pisava, Pisava, spomin človeštva, DZS, Ljubljana 1994.
- ◆ Str. 116, grška pisava, Pisava, spomin človeštva, DZS, Ljubljana 1994.
- ◆ Str. 116, latinica, Pisava, spomin človeštva, DZS, Ljubljana 1994.
- ◆ Str. 116, karolinška minuskula, Pisava, spomin človeštva, DZS, Ljubljana 1994.
- ◆ Str. 116, gotška minuskula, Franc Metelko, Učna sestava slovenskega jezika v kraljestvu Ilirija in v sosednjih deželah, Ljubljana 1825.
- ◆ Str. 117, tiskana glagolica, Miroslav Ravbar, Pregled hrvatske, srbske in makedonske književnosti, Založba Obzorja, Maribor 1958.
- ◆ Str. 117, ruska cirilica, Illjustrirovannaja enciklopedija dlja detej (4 tom), Belfaksizdatgrupp, Minsk 1988.
- ◆ Str. 117, srbska cirilica, Ričard Bah, Džonatan Livingston Galeb, Izdavačka zajednica Vajat, Beograd.
- ◆ Str. 118, Brižinski spomenik, Fran Ramovš, Milko Kos, Brižinski spomeniki, Akademsko založba, Ljubljana 1938.
- ◆ Str. 118, Katekizem, Primož Trubar, Katekizem, 1550.
- ◆ Str. 118, Biblija, Jurij Dalmatin, Biblija, 1584.
- ◆ Str. 119, Turjaška Rozamunda, Kranjska čbelica, Ljubljana 1830.
- ◆ Str. 119, dajničica, Peter Dajnko, Čelarstvo, ali celó novi, kratki, popun navuk čelne reje, Gradec 1831.
- ◆ Str. 119, metelčica, Franc Metelko, Učna sestava slovenskega jezika v kraljestvu Ilirija in v sosednjih deželah, Ljubljana 1825.

Za dovoljenje za objavo se zahvaljujemo vsem, ki so prispevali slikovno in drugo gradivo.

Založba se je trudila, da bi poiskala vse lastnike avtorskih pravic.
Če v katerem primeru nismo navedli pravega lastnika,
bomo to z veseljem uredili in popravili.